

*Treballs
de
sociolingüística
catalana
11*

*Joshua A. FISHMAN, Jehannes YTSMA,
Joan PUJOLAR, Jordi ARGELAGUET i ARGEMÍ,
Martine BERTHELOT*

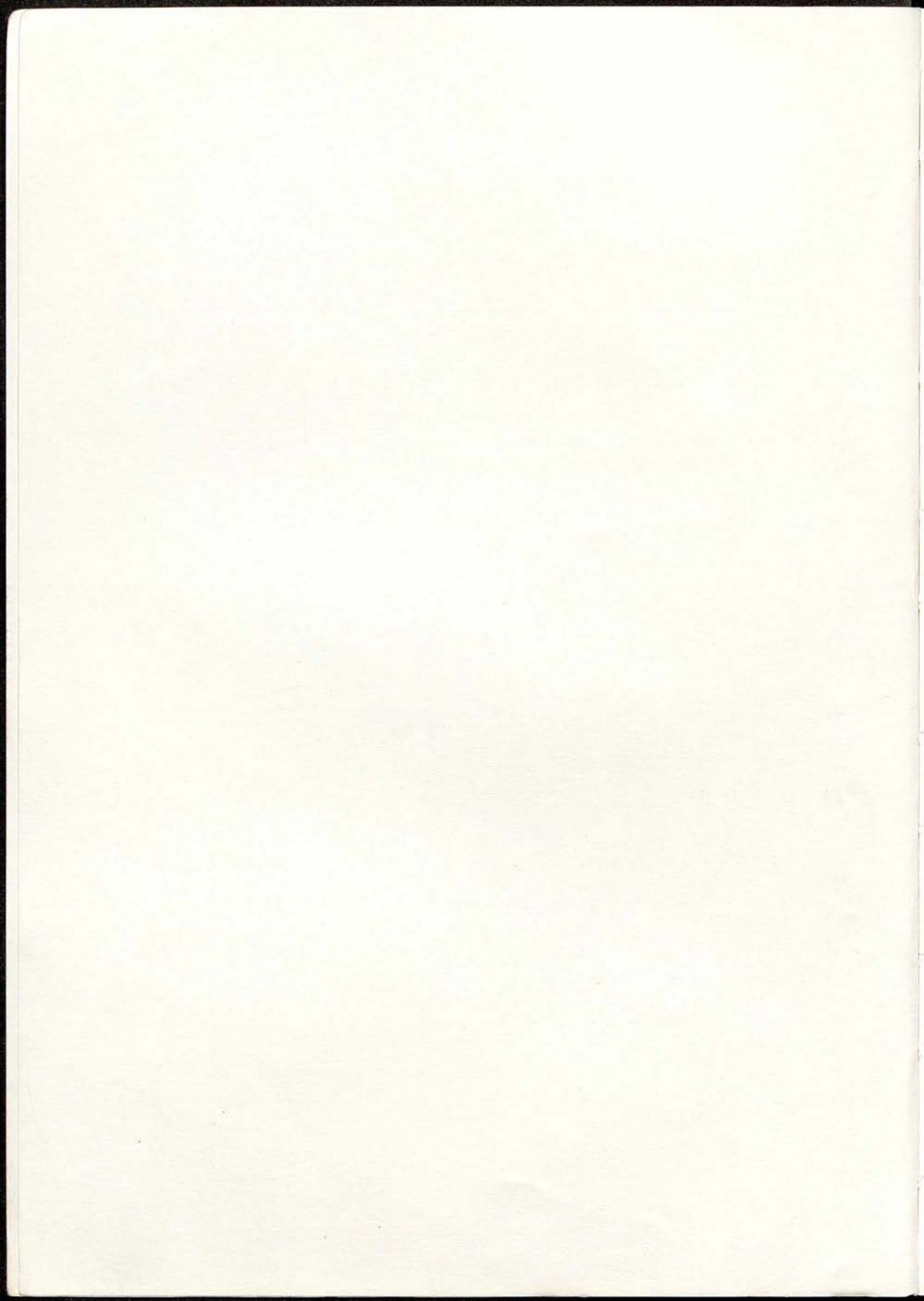
València, 1993

Trebucalls de sociolingüística catalana II

TREBALLS DE SOCIOLINGÜÍSTICA CATALANA

TREBALLS DE SOCIOLINGÜÍSTICA CATALANA

Director
Francesc Vallverdú

Consell de Redacció

Antoni M. Badia i Margarit	Vicent Pitarch
Jordi Bañeres	Gentil Puig i Moreno
Albert Bastardas	Modest Reixach
Domènec Bernardó	Joan M. Romani
Emili Boix	Miquel Strubell i Trueta
Helena Calsamiglia	Joaquim Torres
Joan Martí i Castell	Teresa Turell

Consell Assessor

Lluís V. Aracil (1989-1992)	Aina Moll (1989-1992)
Christine Bierbach (1991-1994)	Rafael Lluís Ninyoles (1991-1994)
Henri Boyer (1989-1992)	Maria Ros (1991-1994)
Jordi Carbonell (1989-1992)	Karmele Rotaetxe (1989-1992)
Joan Fuster (1989-1992)	Sebastià Serrano (1991-1994)
Maria Grossmann (1991-1994)	Miquel Siguan (1989-1992)
Georg Kremnitz (1991-1994)	Marina Subirats (1989-1992)
Robert Lafont (1989-1992)	Amparo Tuson (1984-1992)
J. B. Marcellesi (1991-1994)	Kathryn A. Woolard (1991-1994)

TREBALLS DE SOCIOLINGÜÍSTICA CATALANA és una publicació del Grup Català de Sociolingüística. Els articles expressen solament l'opinió dels seus autors.
Adreça postal de l'associació:

Grup Català de Sociolingüística (ICESB).
Enric Granados, 2.
08007 Barcelona (Catalonia, Spain).

València 1993

Agraïm a la Fundació Jaume Bofill
i al Departament de Cultura de la Generalitat de Catalunya
la seva col·laboració en l'edició d'aquest volum

© Grup Català de Sociolingüística, 1993

Eliseu Climent, editor
Pérez Bayer, 11. 46002 València

Coberta de Josep Hortolà

ISSN: 0211-0784
Depòsit legal: V. 984 - 1982

Composició i impressió: Tip. Artística Puertes, SL
Calixt III, 21. 46008 València

PRESENTACIÓ

El número onze de *TRIBUNES DE SOCIOLINGÜÍSTICA CATALANA* té com a novetat destacada la inclusió d'un text de Joshua A. Fishman, promotor de la sociolingüística nord-americana i un dels autors polser més influents en els orígens de la sociolingüística catalana: es tracta del capítol 10 del seu llibre *Reversing Language Shift*, que té com a fi de redacció de TSC, per gentiles de l'autor, doncs a donar-se en català a fi de permetre'n una més àmplia difusió, no sols per l'interès del tema (el cas català comparat amb el de l'hebreu a Israel i el del francès al Quebec), sinó també per l'originalitat dels seus plantejaments.

A continuació oferim una altra col·laboració que mostra una atenció especial: el professor Johannes Ytsma, de l'Acadèmia Frisona, examina el problema de la identitat en el seu país i es pregunta si hi ha o no desestereotipació. Les dades d'una enquesta recent sobre la joventut frisona li permeten d'arribar a conclusions esperençadores, que són d'interès per a molts dels nostres lectors.

ÍNDEX

El tema de la joventut i el seu comportament respecte a la llengua és present també en el treball de Joan Pujolar, actualment a la Universitat de Lancaster, el qual, aplicant l'anàlisi crítica del discurs en la línia de N. Fairclough, fa un estudi de les normes de l'ús lingüístic entre estudiants de la Universitat Politècnica.

Un dels problemes més poc estudiats fins ara són els relacionats amb l'evolució dels plantejaments polítics sobre la qüestió de la llengua. El professor Jordi Argelaguet i Argemí

	Pàg.
Presentació	9
Memòria d'activitats del Grup Català de Sociolingüística durant l'any 1992 ..	11
Presentació del GCS a les universitats de Lleida i Castelló de la Plana	13
Sobre el capgirament de la substitució lingüística. Un suggestiu estudi de Joshua A. Fishman.— <i>Francesc Vallverdú</i>	17
Tres casos amb (més o menys) èxit: l'hebreu modern, el francès al Quebec i el català a Espanya.— <i>Joshua A. Fishman</i>	19
La identitat frisona: desestereotipació a Frísia?— <i>Johannes Ytsma</i>	49
L'estudi de les normes d'ús des de l'anàlisi crítica del discurs.— <i>Joan Pujolar</i> ..	61
La definició del problema de la llengua a Catalunya durant l'elaboració del marc normatiu de la política lingüística de la Generalitat.— <i>Jordi Argelaguet i Argemí</i>	79
Les judeollengües: formació, evolució i decadència.— <i>Martine Berthelot</i>	89
Sessions de seminari	
Sessió sobre l'ús de les llengües als Jocs Olímpics.— <i>Oriol Carbonell</i> (15-V-1992)	95
Sessió sobre el coneixement i l'ús de la llengua catalana a les comarques de Tarragona.— <i>Joan Martí i Castell</i> (12-IV-1992)	97
Sessió sobre les llengües dels jueus a Barcelona.— <i>Martine Berthelot</i> (27-XI-1992)	103
Resums / Abstracts	105

- Presentació 9
- Memòria d'activitats del Grup Català de Sociolingüística durant l'any 1992 11
- Presentació del GCS a les universitats de Lleida i Castelló de la Plana 13
- Sobre el canviament de la subfamília lingüística. Un suggeriment actual de Justina A. Falcó i Francesc Pulgarín 17
- Tres casos amb (més o menys) èxit: l'hebreu modern, el japonès al Quèbec i el català a Espanya.—Joaquim A. Falcó 19
- La identitat filològica: desestabilització a Prínceps.—Joaquim Falcó 23
- L'estudi de les normes d'ús de la llengua catalana: el discurs.—Joaquim Falcó 25
- La definició del problema de la llengua a Catalunya durant l'època del nou normalisme de la política lingüística de la Generalitat.—Joaquim Falcó 27
- Les judicacions: formació, evolució i desambigüació.—Joaquim Falcó 29
- Sessió de seminaris
- Sessió sobre l'ús de les llengües als Països Catalans.—Oriol Casanoves (12-V-1992) 33
- Sessió sobre el canviament i l'ús de la llengua catalana a les comunitats de Tàrragona.—Joaquim Falcó (12-IV-1992) 35
- Sessió sobre les llengües dels jueus a Barcelona.—Joaquim Falcó (12-V-1992) 37
- Resum i Avaluació 39

PRESENTACIÓ

El número onzè de TREBALLS DE SOCIOLINGÜÍSTICA CATALANA té com a novetat destacada la inclusió d'un text de *Joshua A. Fishman*, promotor de la sociolingüística nord-americana i un dels autors potser més influents en els orígens de la sociolingüística catalana: es tracta del capítol 10 del seu llibre *Reversing Language Shift*, que el consell de redacció de TSC, per gentilesa de l'autor, dóna a conèixer en català a fi de permetre'n una més àmplia difusió, no sols per l'interès del tema (el cas català comparat amb el de l'hebreu a Israel i el del francès al Quebec), sinó també per l'originalitat dels seus plantejaments.

A continuació oferim una altra col·laboració que mereix una atenció especial: el professor *Jehannes Ytsma*, de l'Acadèmia Frisona, examina el problema de la identitat en el seu país i es pregunta si hi ha o no desetnificació. Les dades d'una enquesta recent entre la joventut frisona li permeten d'arribar a conclusions esperançadores, que sens dubte interessaran els nostres lectors.

El tema de la joventut i el seu comportament respecte a la llengua és present també en el treball de *Joan Pujolar*, actualment a la Universitat de Lancaster, el qual, aplicant l'anàlisi crítica del discurs en la línia de N. Fairclough, fa un estudi de les normes de l'ús lingüístic entre estudiants de la Universitat Politècnica.

Un dels problemes més poc estudiats fins avui són els relacionats amb l'evolució dels plantejaments polítics sobre la qüestió de la llengua. El professor *Jordi Argelaguet i Arge-mí*, del Departament de Ciència Política i Dret Polític de la UAB, tracta precisament de la definició del problema, per entendre l'evolució de la política lingüística a Catalunya.

Finalment, *Martine Berthelot*, del Centre de Recerca i d'Estudis Catalans de la Universitat de Perpinyà, presenta les anomenades «judeollengües», en el context del plurilingüisme dels jueus, amb una especial atenció al *djudezmo* i al ladí.

Tot seguit s'inclouen les habituals ressenyes de les sessions de seminari, corresponents a l'any 1992.

El número acaba, com ja es va veure en el volum anterior, amb els resums en català i els *abstracts* en anglès dels articles inclosos.

* * *

Per al conjunt de l'activitat del Grup Català de Sociolingüística ens remetem com sempre a la Memòria anual, enguany acompanyada de dues ressenyes específiques: la presentació del GCS a la Universitat de Lleida que va tenir lloc el dia 22 de maig de 1992 —acompanyada d'una taula rodona sobre l'aranès— i la presentació similar que es va fer a la Universitat Jaume I de Castelló de la Plana el 30 d'octubre de 1992 —acompanyada d'una taula rodona sobre les Normes de Castelló. També cal deixar constància de la conferència de Marina Subirats i Xavier Rambla sobre el tema «La transmissió lingüística familiar a l'Àrea Metropolitana de Barcelona», que tingué lloc el 14 de febrer del mateix any als locals de l'Institut d'Estudis Catalans.

Com en els números anteriors, volem deixar constància de la nostra gratitud per la col·laboració que rebem de l'ICESB per al desenvolupament de les nostres tasques socials i acadèmiques.

El que fa al desenvolupament de la nostra entitat, cal dir que, tal com preveiem en el projecte d'actes de maig del 1991, el 1992 hem assolit més bé que la Direcció Universitària de Política Lingüística en català una integració global per al futur conjunt de l'entitat que ha estat de 302.000 Ptas. Preveiem, en conseqüència, el dia 14 de febrer del 1993.

GCS

Estiu de 1993

El número omís de *Travaux de Sociolinguística Catalana* té com a novetat destacada la inclusió d'un text de Jassén A. Félman, precursor de la sociolingüística nord-americana i un dels autors posteriors més influents en els orígens de la sociolingüística catalana; es tracta del capítol 10 del seu llibre *Language Contact* (1971), que el consell de redacció de TSC, per gentilesa de l'autor, donà a conèixer en català a fi de promoure'n una més àmplia difusió, no sols per l'interès del tema (el català sempre amb el de l'hebreu a l'arrel i el del francès al Quebec), sinó també per l'originalitat dels seus plantejaments.

A continuació oferim una altra col·laboració que mereix una menció especial: el professor Jeanne Félman, de l'Académie Française, examina el problema de la llengua en el seu país i es pregunta si hi ha o no desviament. Les dades d'una enquesta recent entre la joventut francesa li permeten d'arribar a conclusions esperençadores, que són dubte intro-
duït en els nostres sectors.

El tema de la joventut i el seu comportament respecte a la llengua és present també en el treball de Joan Fàbregas, actualment a la Universitat de Lancaster, el qual, aplicant l'anàlisi crítica del discurs en la línia de H. Fairclough, fa un estudi de les normes de l'ús lingüístic entre estudiants de la Universitat Politècnica.

Un dels problemes més poc estudiats fins ara són els relacionats amb l'evolució dels plantejaments polítics sobre la qüestió de la llengua. El professor Jordi Argemua i Argemua, del Departament de Ciències Polítiques i Econòmiques de la UAB, tracta precisament de la definició del problema, per entendre l'evolució de la política lingüística a Catalunya.

Finalment, Miquel Barbaud, del Centre de Recerca i d'Estudis Catalans de la Universitat de Perpinyà, presenta les nomenclatures epilingüístiques, en el context del plurilingüisme dels jueus, amb una especial atenció al Quebec i al Jalt.

Tot seguit s'actuen les habituals nomenclatures de les seccions de seminaris, corresponents a l'any 1993.

El número acaba, com ja es va veure en el volum anterior, amb els resums en català i els abstracts en anglès dels articles inclosos.

Per al conjunt de l'activitat del Grup Català de Sociolingüística que transcorren com sempre els últims anys, caldrà remarcar la presència de dues conferències especialment importants: la presentada pel GCS a la Universitat de Toledo que va tenir lloc el dia 21 de maig de 1992 —acompanyada d'una sessió rodona sobre l'ortografia— i la presentada a Tarragona el 20 d'octubre de 1992 —acompanyada d'una sessió rodona sobre les normes de català. També cal destacar la conferència de la comissió de Miquel Barbaud i Xavier Riera sobre el català i la sociolingüística lingüística, que tingué lloc el 14 de febrer del mateix any als locals de l'Institut d'Estudis Catalans.

Com en els números anteriors, volam destacar constantment de la nostra feina per la col·laboració que repom de l'ICERB per al desenvolupament de les nostres tasques acadèmiques.

MEMÒRIA D'ACTIVITATS DEL GRUP CATALÀ DE SOCIOLINGÜÍSTICA DURANT EL 1992

Durant el 1992 s'ha procurat portar a terme bàsicament el projecte d'activitats presentat a l'última assemblea.

Les activitats del Grup han estat principalment les sessions de seminari, els actes de difusió àmplia i les tasques relatives a l'anuari.

De sessions de seminari, se n'han efectuat tres. Són les següents:

- El 15-5, «Ús de les llengües als Jocs Olímpics», a càrrec d'Oriol Carbonell.
- El 12-6, «Coneixement i ús de la llengua catalana a les comarques de Tarragona», a càrrec de Joan Martí.
- El 27-11, «Les llengües dels jueus a Barcelona», a càrrec de Martine Berthelot.

Els actes d'àmplia difusió han estat també tres.

El primer ha estat una conferència de Marina Subirats i Xavier Rambla sobre el tema «La transmissió lingüística familiar a l'Àrea Metropolitana de Barcelona», efectuada el 14-2 a l'Institut d'Estudis Catalans.

El segon, una taula rodona a Lleida sobre l'aranès, a càrrec Xavier Lamuela, Miquel Pueyo, Francesc Vallverdú, Frederic Vergés i Alain Viadu. L'acte, que va tenir lloc el 22-5, a la Universitat, va comptar amb l'ajut de l'Institut de Sociolingüística Catalana i va ser organitzat entre el Grup i l'Amadeu Viana, del Departament de Filologia de la Facultat de Lletres de Lleida. El mateix dia es va presentar la nostra entitat en aquesta Universitat.

El tercer acte d'àmplia difusió va ser una taula rodona a Castelló sobre «Els 60 anys de les Normes de Castelló: balanç i perspectives», amb motiu d'aquesta efemèride. L'acte va anar a càrrec de Joan Martí, Aina Moll i Vicent Pitarch. El moderador va ser Francesc Vallverdú. El mateix dia es va presentar el Grup a la Universitat Jaume I de l'esmentada ciutat.

El 1992 és el primer any durant el qual hem fet més de dos actes de difusió àmplia i més d'un acte fora de Barcelona.

Pel que fa a publicacions, al llarg d'aquest any ha aparegut el volum IX de *Treballs de Sociolingüística Catalana* i s'ha lliurat el contingut del volum X a l'Editorial.

Cal agrair una vegada més a l'Institut de Sociolingüística Catalana la seva ajuda a *Treballs de Sociolingüística Catalana*, que consisteix en la compra de 200 exemplars de cada volum. Aquests exemplars són repartits a entitats interessades.

Durant aquest any hem continuat ampliant el Grup, ja que hi ha entrat dos nous membres, que són Joan Pujolar i Isidor Marí. Cal lamentar la baixa d'en Joan Fuster, membre de la nostra entitat des de feia temps. El Grup té 41 membres a la fi del 1992.

Cal esmentar el fet que Francesc Vallverdú continua sent el nostre representant en el Consell Social de la Llengua Catalana, organisme cridat a ser un element clau en el procés de normalització del català.*

Pel que fa al finançament de la nostra entitat, cal dir que, tal com prevíem en el projecte d'activitats de finals del 1991, el 1992 hem aconseguit per fi que la Direcció General de Política Lingüística ens concedís una subvenció global per al funcionament del Grup, subvenció que ha estat de 500.000 Ptes. Preveiem cobrar-la al llarg del 1993.

Això ens ha permès d'assolir una millora important en la manera de portar a terme les nostres activitats, millora que consisteix en el pagament d'uns honoraris a tots els ponents dels nostres actes.

Altres activitats portades a terme per la Junta durant el 1992 han estat:

— La consecució d'una millora en la difusió dels nostres actes. Hem seguit ampliant la llista de les persones interessades i no membres del Grup a qui enviem convocatòria de les nostres activitats. Concretament hem integrat en aquesta llista un bon nombre d'estudiants de les classes universitàries de sociolingüística. D'altra banda hem seguit emprant per a fer conèixer els nostres actes una llista àmplia de persones i entitats relacionades amb la llengua catalana que ens va proporcionar l'Institut d'Estudis Catalans.

— Hem continuat difonent de tant en tant un full de notícies del Grup.

— Els darrers dies del 1991 el Grup va emetre i difondre un comunicat criticant l'excessiva publicitat en castellà en certs mitjans de comunicació en català.

— Un delegat del Grup forma part del Comitè Científic que prepara un Simposi de Demolingüística que tindrà lloc el novembre del 1993.

En definitiva, durant el 1992 hem augmentat el nombre dels nostres actes d'àmplia difusió així com els efectuats fora de Barcelona, hem aconseguit reduir el temps esmerçat entre l'aparició de dos volums del nostre anuari, hem continuat millorant la difusió de les nostres activitats i hem seguit ampliant el Grup.

El Secretari

* El Consell Social de la Llengua Catalana, creat per decret de la Generalitat de Catalunya el 18-II-1991, té com a objectiu principal forjar un marc de diàleg, debat i consens del qual surti un projecte comú, consensuat prèviament, que exigeix mútuament rigorositat en l'elaboració i responsabilitat en el desenvolupament: el Pla General de Normalització Lingüística. Aquest compromís és donat pel fet que, en primer lloc, una política lingüística eficaç no pot quedar impermeable o insensible als canvis de naturalesa econòmica, política, cultural o de qualsevol altra mena que es produeixen en la societat catalana, atès que aquesta mateixa societat és la destinatària dels seus objectius. En segon lloc, per dur a terme una política lingüística eficaç és necessari que la societat catalana se senti implicada, participi i assumeixi com a propis els objectius i les accions que el govern planteja en aquest sentit. En el Consell figura una llarga llista de noms, en representació de diferents sectors socials —empreses, sindicats, associacions, etc.—, els quals componen, juntament amb personalitats de la vida cultural del país, proposats pel conseller de Cultura, aquest òrgan d'implicació i participació social en el procés de normalització lingüística. Les funcions que té atribuïdes el CSLC són, d'una banda, prendre part en el procés de normalització lingüística tenint en compte els diversos àmbits socials que hi estan representats; d'una altra, informar i expressar la seva opinió sobre projectes de planificació lingüística que hagin de ser aprovats pel govern de la Generalitat; finalment, assessorar en relació amb les consultes que des de la Generalitat li adrecin. Per tal d'ordenar les aportacions i el debat, el CSLC s'ha estructurat en set ponències: «Ús Oficial i Drets Lingüístics»; «Educació, Recerca i Joventut»; «Mitjans de Comunicació i Indústries Culturals»; «Àmbit socio-econòmic»; «Món Associatiu»; «Relacions Culturals», i «Difusió de l'Estandard i Recerca Sociolingüística».

PRESENTACIÓ DEL GCS A LES UNIVERSITATS DE LLEIDA I CASTELLÓ DE LA PLANA

I. El GCS a Lleida: taula rodona sobre l'aranès

El 22 d'octubre de 1992 es va tenir lloc a la Universitat Jaume I de Castelló de la Plana la presentació del Grup Català de Sociolingüística, amb la participació de Xavier Pinyà, Francesc Torres i Francesc Vallverdú. Pinyà inicià l'acte, davant una nombrosa representació del professorat, posant èmfasi en el caràcter independent del GCS. Torres resumí les funcions de la nostra entitat, es va fer una breu història i s'enumerà les activitats pròpies.

El 22 de maig de 1992 es va fer un acte de presentació del GCS a la Universitat de Lleida, organitzat pel professor Amadeu Viana, amb la col·laboració del Departament de Català, i l'assistència de diversos professors i un bon nombre d'alumnes. F. Vallverdú i J. Torres van explicar l'origen, les finalitats i les més recents activitats del grup. A més, es va presentar la revista del grup i es van repartir diversos exemplars dels números 8 i 9 entre els interessats. La segona part va ser una taula rodona sobre «L'aranès: Occità dins l'Estat espanyol». Van ser ponents Miquel Pueyo (diputat al Parlament de Catalunya), Xavier Lamuela (professor de la Universitat de Lleida), Frederic Vergés (del Centre de Normalització de la Vall d'Aran) i Alain Viaut (de Bordeus). Moderava Francesc Vallverdú, president del Grup.

M. Pueyo fa un comentari a la situació legal pel que es refereix a l'aranès, des de l'article 3 de la Constitució Espanyola fins a la llei de l'Aran, passant per l'Estatut d'Autonomia de Catalunya i la Llei de Normalització Lingüística de 1983.

X. Lamuela parla de les condicions en les quals es mou l'aranès i les possibilitats de promoció pràctica atenent el nombre de locutors. L'edició, per exemple, només pot ser subvencionada. Diferencia els aspectes pràctics dels simbòlics i patriòtics. Parla del plantejament econòmic, socio-econòmic, millor, per tal que l'aranès sigui llengua plena a la vall: emissions de ràdio i de televisió, encara que sigui a temps parcial, comportaran un notable increment dels costos dedicats a l'aranès... Els aranesos només poden ser plurilingües, o no ser aranesos (cas semblant al dels catalans).

F. Vergés explica les funcions del Centre de Normalització Lingüística, obert el curs 84-85. Exposava les tasques que du a terme, un mitjà de contrarestar la importància del català i del castellà a la vall. Amb els actuals recursos econòmics, però, el treball és insuficient, car no es pot arribar a fer ràdio i televisió, necessàries avui en dia per tal d'arribar a un mínim de normalitat d'usos d'una llengua en el món actual.

A. Viaut fa una exposició emmarcant l'aranès dins el context de l'occità en general i del gascó en particular. Fa notar que és l'únic territori occità on la llengua pròpia és oficial i té el suport de l'administració. A la resta, és quasi inimaginable, fins i tot per als propis occitans. Creu que fóra bo establir relacions entre la vall i la resta d'occitània, tant per als aranesos —que veurien créixer el seu espai cultural i lingüístic— com per a la resta d'occitans.

Després de les exposicions hi va haver mitja hora de col·loqui.

R.

ment a través de diversos canals i en diversos moments de la seva vida. Els seus objectes són els que es troben en el món i els que es troben en el món dels objectes.

Alguns objectes són més importants que altres i alguns són més importants que altres.

En aquest treball, he volgut presentar una sèrie de reflexions sobre els objectes i els seus usos.

PRESENTACIÓ DEL Llibre A L'ESPAI DE LA PLASA

El llibre és una recopilació de textos que he escrit al llarg dels últims anys.

El llibre és una recopilació de textos que he escrit al llarg dels últims anys.

El llibre és una recopilació de textos que he escrit al llarg dels últims anys.

El llibre és una recopilació de textos que he escrit al llarg dels últims anys.

El llibre és una recopilació de textos que he escrit al llarg dels últims anys.

El llibre és una recopilació de textos que he escrit al llarg dels últims anys.

El llibre és una recopilació de textos que he escrit al llarg dels últims anys.

El llibre és una recopilació de textos que he escrit al llarg dels últims anys.

El llibre és una recopilació de textos que he escrit al llarg dels últims anys.

El llibre és una recopilació de textos que he escrit al llarg dels últims anys.

El llibre és una recopilació de textos que he escrit al llarg dels últims anys.

El llibre és una recopilació de textos que he escrit al llarg dels últims anys.

El llibre és una recopilació de textos que he escrit al llarg dels últims anys.

El llibre és una recopilació de textos que he escrit al llarg dels últims anys.

El llibre és una recopilació de textos que he escrit al llarg dels últims anys.

El llibre és una recopilació de textos que he escrit al llarg dels últims anys.

El llibre és una recopilació de textos que he escrit al llarg dels últims anys.

El llibre és una recopilació de textos que he escrit al llarg dels últims anys.

El llibre és una recopilació de textos que he escrit al llarg dels últims anys.

El llibre és una recopilació de textos que he escrit al llarg dels últims anys.

El llibre és una recopilació de textos que he escrit al llarg dels últims anys.

El llibre és una recopilació de textos que he escrit al llarg dels últims anys.

El llibre és una recopilació de textos que he escrit al llarg dels últims anys.

El llibre és una recopilació de textos que he escrit al llarg dels últims anys.

II. El GCS a Castelló de la Plana: taula rodona sobre «60 anys de les Normes de Castelló»

El 30 d'octubre de 1992 va tenir lloc a la Universitat Jaume I de Castelló de la Plana la presentació del Grup Català de Sociolingüística, amb la participació de Vicent Pitarch, Joaquim Torres i Francesc Vallverdú. Pitarch inicià l'acte, davant una nodrida representació del professorat, posant èmfasi en el caràcter independent del GCS. Torres resumí els objectius de la nostra entitat, en va fer una breu història i n'assenyalà les activitats principals. Va destacar també la lamentable pèrdua d'un dels membres fundadors de l'associació: Joan Fuster, recentment desaparegut. Finalment, Vallverdú, com a director de *Treballs de Sociolingüística Catalana*, va fer una breu història d'aquest anuari i en va destacar la continuïtat des de 1977.

A la tarda es va fer al local de Bancaixa una taula rodona amb el lema «60 anys de les Normes de Castelló: balanç i perspectives». Participaren en la taula rodona els següents membres del GCS: Joan Martí, actual rector de la Universitat Rovira i Virgili; Aina Moll, coordinadora de la Campanya per la Normalització Lingüística del Govern Balear; Vicent Pitarch, membre de l'IEC; i com a moderador va actuar Francesc Vallverdú, president del GCS. J. Martí inicià l'acte referint-se al I Congrés Internacional de la Llengua Catalana, iniciativa impulsada sobretot per mossèn Alcover, i comentà les diferents reaccions del Congrés, una de les quals fou la creació de l'Institut d'Estudis Catalans. A continuació prengué la paraula Aina Moll, que recordà que l'any 1932, quan es van aprovar les Normes de Castelló, era també l'any de la mort de mossèn Alcover, «l'apòstol de la llengua». Abans de morir, Alcover va decidir de continuar la publicació del diccionari amb l'ortografia de l'IEC, però el nom («català-valencià-balear») no el va canviar. Creu que si al 1936 no s'haguessin acceptat les Normes a tot arreu, més tard no s'hauria pogut aconseguir. Recordà també la importància del Secretariat del Diccionari durant els anys 50 i 60, durant els quals Sanchis Guarner va viure a Mallorca. Subratllà l'interès del Congrés de Cultura Catalana (1975) i concretament el seu àmbit de llengua i va dir que necessitem arribar a acords culturals entre les diferents comunitats territorials, amb uns programes comuns. I acabà recordant que a Mallorca també es trobava un moviment paral·lel al que es troba al País Valencià («valencià sí, català no»). A continuació va intervenir Vicent Pitarch, que recordà que el 1982 el Grup Català de Sociolingüística ja va fer un acte commemoratiu a Castelló. Segons ell, la proclamació de l'any 1932 va ser oportuníssima perquè, tal com ha dit Aina Moll, quatre anys més tard ja no s'hauria pogut fer. Sobre els actuals perills de recessió lingüística, alertà davant els plantejaments de les dretes valencianes i d'Unió Valenciana. Finalment, destacà que dels tretze estudis que s'han fet en els últims temps al País Valencià es dedueixen uns elements clarament desfavorables per a la normalització lingüística (l'edat i la densitat de població) i uns elements favorables (les actituds dels valencians, especialment dels joves). Acabades aquestes intervencions s'inicià un col·loqui entre els assistents que es va prolongar prop de tres quarts d'hora.

SOBRE EL CAPGIRAMENT DE LA SUBSTITUCIÓ LINGÜÍSTICA. UN SUGGESTIU ESTUDI DE JOSHUA A. FISHMAN

Francesc VALLVERDÚ.

L'any 1991, el professor Joshua A. Fishman, un dels autors sens dubte més influents en el desenvolupament de la sociolingüística i un dels referens doctrinals més constants de la sociolingüística catalana, va publicar el voluminós estudi: *Reversing Language Shift*, un títol prou explícit que en català podríem traduir com «reversió o capgirament de la substitució lingüística»*. El professor Fishman, després de recordar-nos la seva llarga dedicació a la nostra disciplina —la seva primera monografia sociolingüística, *Yiddish in America*, és del 1965, i el seu primer llibre sociolingüístic, *Language Loyalty in the United States*, de 1966—, confessa que durant molts anys les seves investigacions dedicades a la substitució lingüística van desatendre els casos de mantinença i d'èxit en el redreçament del procés de substitució. Per això pot dir que el seu llibre «no sols representa la continuació d'una llarga i sentida dedicació, sinó també el pagament (o, si més no, el pagament parcial) d'un llarg i lamentat deute». I afegeix: «La nostra dedicació col·lectiva a la protecció de les llengües amenaçades arreu del món, en general ha fet possible aquest volum.»

El volum és dividit en tres parts. La primera part és la introducció teòrica. L'autor examina el propòsit del seu estudi i les nocions que maneja. Analitza on i per què es produeix una substitució lingüística i com pot ser capgirada. Finalment, descriu com és amenaçada una llengua i estableix una tipologia de llengües desavantatjades i de prioritats de millora. (I aquí Fishman proposa una «escala graduada de ruptura intergeneracional», GIDS, per mesurar les comunitats lingüístiques i conèixer exactament el grau de vitalitat sociocultural d'una llengua. Em referiré a la GIDS al final d'aquesta nota.)

La segona part inclou l'estudi d'alguns casos extrets de diversos continents: examina l'irlandès; els casos del basc i del frisó; quatre exemples nord-americans: *navajo*, espanyol, *yiddish* seglar i *yiddish* ultraortodox; el cas del maori; algunes perspectives de reversió de la substitució lingüística a Austràlia respecte a llengües dels aborígens i d'alguns immigrants; i finalment «tres casos amb (més o menys) èxit», l'hebreu modern, el francès al Quebec i el català a Espanya.

A la tercera part l'autor analitza aspectes relacionats amb el tema: qüestions de planificació lingüística, de transmissió de llengües «addicionals», de limitacions en l'eficàcia escolar respecte a la transmissió de la llengua materna. Finalment, recapitula sobre què significa la reversió de la substitució lingüística i com es pot produir.

Com es pot comprovar pel temari, el llibre de Fishman té una àmplia gamma d'interessos, que el fa altament atractiu per a tots els qui es dediquen als estudis de normalització lingüística o, més genèricament, en senten la preocupació. Com a prova de l'interès d'aquesta obra, TSC ha decidit donar-ne una petita mostra (el capítol 10 de la segona part, que descriu i compara les situacions d'Israel, Quebec i Catalunya), gràcies a la gentilesa del professor Fishman, que ha autoritzat la traducció catalana per a la nostra revista: «l'Il consider it —escriu amb humor— a contribution to Catalan 'normalization'». Que quedi aquí constància de la nostra reconeixença més sincera per la seva cooperació.

* *Reversing Language Shift. Theoretical and Empirical Foundations of Assistance to Threatened Languages.* Cleveland-Filadèlfia-Adelaide: Multilingual Matters, Ltd., 1991, XIV + 431 pp.

Per acabar, només ens queda de fer unes precisions imprescindibles. D'una banda, cal tenir en compte que l'obra va ser redactada l'any 1990, la qual cosa significa que algunes informacions són una mica desfasades (per exemple, respecte a les televisions privades). De tota manera, el lector podrà comprovar que aquests desfasaments són pocs i sobretot no gaire rellevants respecte al nucli de la contribució. D'altra banda, hem respectat l'ús dels termes *nacional* i *regional* en el sentit que els dona l'autor, seguint la tradició nord-americana, i hem traduït literalment els conceptes *vernacle* i *vernacularització*, perquè són elements prou coneguts del corpus teòric fishmanianà perquè una adaptació al català ens hauria obligat a una perifrasi. Finalment, tal com hem promès, descriurem el concepte doctrinal de GIDS, perquè es puguin entendre perfectament les al·lusions que apareixen en el text traduït.

Fishman en el seu tractat *Reversing Language Shift* elabora un concepte molt enginyós, inspirant-se en l'escala de Richter que mesura els terratrèmols, gràcies al qual es pugui mesurar la «ruptura sociolingüística» (Graded Intergenerational Disruption Scale, GIDS). En cert sentit, la GIDS es pot imaginar com el revers sòcio-cultural comparable a les mesures sòcio-psicològiques de la vitalitat d'una llengua que diversos investigadors recentment han proposat. Resumim a continuació els vuit estadis de l'Escala Graduada de Ruptura Intergeneracional (en anglès GIDS) tal com els defineix Fishman, en el ben entès que, com en el cas dels terratrèmols, els números més alts representen la màxima ruptura:

Estadi 8 en la GIDS: La major part d'usuaris residuals de la llengua amenaçada és gent vella socialment aïllada i la llengua necessita ser recollida de les seves boques i memòries i ensenyada a adults demogràficament no concentrats.

Estadi 7 en la GIDS: La major part d'usuaris de la llengua amenaçada és població socialment integrada i etnolingüísticament activa, però es troben per sobre de l'edat de tenir fills.

Estadi 6 en la GIDS: Assoliment de l'oralitat informal intergeneracional, la seva concentració geogràfica i el seu reforçament institucional.

Estadi 5 en la GIDS: Aprenentatge de la llengua amenaçada a casa, a l'escola i a la comunitat, però sense que aquest aprenentatge tingui un reforçament extracomunitari.

Estadi 4 en la GIDS: La llengua amenaçada entra a l'educació bàsica (tipus *a* i *b*) que satisfà els requeriments de lleis d'educació obligatòries. (Les escoles de tipus *a* són les que estan àmpliament a càrrec de la mateixa comunitat de la llengua amenaçada: les escoles de tipus *b* proveeixen un component en llengua amenaçada mínimament adequat, però estan finançades enterament pel fons impositiu general.)

Estadi 3 en la GIDS: Ús de la llengua amenaçada en l'àmbit laboral baix (fora del veïnat o de la comunitat lingüística), cosa que comporta interacció entre parlants d'aquesta llengua i parlants de la llengua dominant.

Estadi 2 en la GIDS: La llengua amenaçada es troba en serveis governamentals inferiors i en els *mass media*, però no en les més altes esferes dels uns i dels altres.

Estadi 1 en la GIDS: Hi ha ús de la llengua amenaçada en el més alt nivell de l'educació, l'ocupació, l'esfera governamental i els mitjans de comunicació (però sense la seguretat addicional derivada de la independència política).

TRES CASOS AMB (MÉS O MENYS) ÈXIT: L'HEBREU MODERN, EL FRANCÈS AL QUEBEC I EL CATALÀ A ESPANYA

Joshua A. FISHMAN

Tal com hem fet fins ara en la nostra presentació de casos problemàtics,* també seleccionarem els èxits de parts diferents del món, una de l'Orient Pròxim (l'hebreu), una altra d'Amèrica (el francès al Quebec) i una altra d'Europa (el català), tot i que, tal com veurem aviat, tots tres casos han estat fortament influïts pel pensament, els valors, els mètodes i els desenvolupaments europeus. Aquesta és una situació inevitable, en el sentit que els esforços de RLS [*Reversing Language Shift*; a partir d'ara utilitzarem l'abreviatura anglesa] són sovint un reflex d'un nacionalisme i d'una modernització tardans o reactius, processos mundials caracteritzats aclaparadorament per dinàmiques que tenen els seus orígens i motius principals a Europa. Fins i tot el retorn a la ultraortodòxia es pot caracteritzar parcialment d'aquesta manera, encara que presenti un rebuig obert i conscient de la modernització, ja que també ha après que el món modern pot ser mantingut a ratlla i que només es pot mantenir una etnicitat minoritària essencialment autèntica respecte del seu nexa entre llengua i cultura si s'agafen selectivament i amb cura algunes de les tècniques i mètodes de la modernitat, i es controlen encara amb més cura.

Tanmateix, tot i que aquests tres casos poden ser semblants en diversos sentits, cal prevenir-se contra dos errors en el moment d'abordar els seus esforços reeixits de RLS. Un és el raonament *post hoc ergo propter hoc*, que porta a assumir erròniament que aquests tres casos no podien fracassar de cap manera, és a dir, que «com fos», «òbviament», «tenien l'èxit segur gravat en el seu futur» des del principi, perquè mai no van ser en absolut amenaçats «de veritat». Si això fos cert, no hi guanyariem res —pel que fa a la construcció d'una teoria i una pràctica de RLS més generalitzables— examinant-los. Però no hem de permetre enganyar-nos per la dubtosa saviesa de la comprensió *a posteriori*. Cadascun d'ells podia haver tingut un resultat diferent, molt menys feliç, i, de fet, encara hi ha persones i grups organitzats avui dia que creuen que el RLS no ha tingut un èxit total en algun dels casos, i que es preocupen perquè la llengua objecte del seu interès no està en cap sentit «lliure» ni «tranquil·la».

Un altre error igualment perillós seria el d'assumir que aquests són els únics tres èxits que es poden tractar, perquè no n'hi ha d'altres. Això és clarament fals. El segle passat és ple d'èxits, tot i que la llista de fracassos no és tan sols més llarga (perquè, després de tot, és difícil d'arribar al RLS, i pocs s'han aturat a considerar, en termes conceptualment integrats, quina pot ser exactament la naturalesa de la dificultat, o quina pot ser la millor manera de superar-la), sinó també més coneguda (perquè la modernització triomfant proclama els fracassos de RLS, ja que els considera una justificació del mite vulgar de la modernització com a uniformització pura i simple). Des de la promoció del guaraní fins a l'estandardització i defensa del feroès, des de la intel·lectual i elitista revernacularització del txec

* Hem suprimit les dotze ratlles inicials d'aquest capítol 10, perquè és una mera referència d'enllaç amb els capítols anteriors (5-9). Llevant d'aquesta petita supressió, la resta del text s'ofereix íntegrament. El lector ens excusarà que, ateses les característiques d'aquesta edició —ja prou extensa—, hàgim prescindit de la llarga bibliografia original, a la qual ens remetem (pp. 329-336).

fins a la modernització intel·lectual i expansió del repertori de l'ucraïnès, des de la unificació i dignificació del *landsmal* fins al planificat manteniment i cultivació del sorbià, des de l'elaboració i regulació funcional del *papiamentu* fins a la formació i vernacularització popular de l'indonesi i, més en general, des del rescat de molts vernacles «condemnat» a ser pagesos en el moment del seu establiment com a llengües d'alfabetització i de funcions governamentals o cogovernamentals, trobem una llista llarga i distingida, testimoni alhora de la ingenuïtat i de la determinació humanes. El RLS reeixit forma part de la recerca d'una identitat significativa i de l'assoliment d'un futur cultural relacionat amb el passat cultural propi i d'acord amb la pròpia definició de quina hauria de ser la relació entre passat i futur. Hi ha molts més èxits de RLS dels que el món modern província i pretensions sap o vol saber.

Els tres èxits que es presentaran ara, ho seran precisament perquè se'n pot aprendre molt en relació amb els esforços de RLS, en general i en particular, pel fet que comprenen esforços a favor d'una llengua que ja no es parlava, una llengua que encara es parlava normalment (però ja no era el vehicle de l'alfabetització), i una llengua que encara es parlava i es llegia a bastament, però que s'enfrontava a un oponent contextualment molt més fort en el món de la mobilitat social, del poder econotècnic mundial i de la cultura juvenil moderna.

Antecedents històrics (abans de l'inici dels esforços de RLS)

El «miraculós» cas de l'hebreu

Abans de l'inici d'esforços centrats en la seva vernacularització, cap als darrers anys del segle XIX, l'hebreu s'havia transmès amb èxit de generació en generació durant més de 2.000 anys, com a llengua principal de la pregària jueva formal, de textos sagrats, de responsoris rabínics i d'altres escrits erudits. El grau de facilitat en hebreu *textual* que assolia l'home jueu típic i tradicional al llarg de la seva vida era diferent segons la *classe social* (els jueus pobres —que formaven la gran majoria de la població— en general no es podien permetre, o no s'ho podien pagar, el luxe de dedicar des dels quatre o cinc anys el temps inacabable d'estudi de textos que aquest domini exigia), el *sexe* (la norma era no donar entrada a les dones en cap sentit dins del món textual o, com a molt, fer-los aprendre només els rudiments de la recitació de memòria del llibre de pregàries) i de l'*ortodòxia* (en les comunitats, sobretot de l'Europa Occidental, on es va viure una modernització primerenca, la majoria d'homes amb estudis van perdre, en general, en un període d'una o dues generacions, no tan sols la seva devoció, sinó també la familiaritat amb el vast conjunt de textos sagrats hebreus-aramaus i els comentaris i responsoris rabínics de tot el món que els acompanyaven, i que tenien un valor *bimil·lenari*).

Si bé és cert que els més adeptes (generalment rabins o altres homes que havien estudiat fins al nivell de l'ordenació rabínica, real o potencial) sabien llegir i escriure hebreu lliurement dins dels límits de la temàtica tradicional, i que, al segle XIX, algunes generacions dels més modernitzats d'entre ells sabien utilitzar la llengua en diversos gèneres literaris moderns (poesia secular, assaig, reportatges periodístics, narracions curtes i novel·les), també és cert que ni tan sols ells sabien o conversaven realment en aquesta llengua sobre els afers i les preocupacions de la vida quotidiana. És clar que hi havia rares ocasions en les quals tenien lloc converses tenses en què s'emprava l'hebreu parlat com a *lingua franca*, si es trobaven dos jueus que no compartien ni un vernacle jueu ni un de no jueu (per exemple, un jueu de Fes i un d'Odesa), però aquestes ocasions eren extremament infreqüents i extremament dures. De fet, fins i tot entre els modernistes i els sionistes de finals del segle XIX que es movien a favor de l'expansió de l'hebreu modern per a activitats seculares, n'hi havia

molts (inclosos els més il·lustres d'ells, com Nathan Birnbaum i Theodore Herzl a l'Europa Occidental, i Moshe-Leyb Lilienblum, Perets Smolenskin i Akhad Ha-am a Europa Oriental) que no creien que la vernacularització de l'hebreu fos possible en aquell moment, o que pensaven que la seva realització només seria factible en un futur llunyà, o que s'hi oposaven en principi.¹ Al cor mateix de l'ortodòxia no reconstruïda, l'oposició a la vernacularització era quasi unànime fins entrat el segle XX, és a dir, fins a l'època en què la llengua ja havia començat a ser revernacularitzada, sota els auspicis secularistes moderns provinents d'Europa de l'Est, entre els colons sionistes de Palestina; de fet, alguns d'aquests cercles s'hi han continuat oposant fins avui mateix.

Així doncs, del que es tractava en el cas de l'hebreu era de revernacularitzar una llengua de santedat i/o d'alfabetització. Per assolir aquest objectiu sense precedents² en la seva magnitud, calia que s'hagués format un moviment modern centrat en la llengua i la nació, provinent d'Europa i amb profundes influències de Herder; un moviment que perseguís vitals objectius polítics més enllà i més ençà de la llengua, però obertament oposat als vibrants vernacles jueus, parlats llavors a la diàspora (en primer lloc i més important, el *yiddish*), així com a les prestigioses llengües mundials conegudes en el món jueu de la diàspora; un moviment que pogués trencar els lligams de la gent amb els seus models de vida i lingüístics habituals abans, i que establís assentaments on es pogués vernacularitzar consensuadament l'antiga-nova llengua, no sols per part dels qui no tenien cap vernacle anterior (els nens), sinó, i més important, pels adults multilingües que tinguessin la valentia de persuadir-se, cadascú i entre ells, per deixar de banda progressivament els seus altres vernacles, molt vius, a favor d'un hebreu encara força artificial.

Vist des d'aquesta perspectiva, el que es necessitava, i el que, al capdavant, es va aconseguir, no era cap intervenció «miraculosa» de l'esperit de l'elecció jueva o de cap excepcionalitat, sinó, més aviat, l'estranya i molt fortuïta coincidència d'una ideologia basada en la llengua i la nacionalitat, d'una força de voluntat col·lectiva disciplinada i d'una dislocació suficient de la societat d'altres influències competidores, perquè aquesta coincidència fes possible un *trencament clar i relativament ràpid amb les normes anteriors d'interacció verbal*, tant en relació amb l'hebreu³ com amb les altres llengües del repertori de parla de la comunitat, jueves i no jueves. El que es va aconseguir en última instància no fou només la vernacularització de l'hebreu, sinó la seva reestandardització, secularització i associació amb l'experiència vital completa de tots dos sexes, i no tan sols amb la dels homes. Donada la vertiginosa destradicionalització (anticlericalisme i modernització secular) de l'època i del mig segle següent, i donat l'holocaust que va tenir lloc en aquest període, si no s'haguessin esdevingut *totes* les sorprenents coincidències esmentades, l'hebreu hauria continuat essent simplement la llengua d'alfabetització d'una exòtica *élite*, i no la llengua d'una nacionalitat moderna i variada, i del seu estat-nació.

1. Sobre l'oposició hebraïsta secular a la revernacularització de l'hebreu, a les darreries del segle XIX i principis del segle XX, basada sobretot en l'assumpció que el *yiddish* romandria el vernacle jueu predominant, fins i tot en les funcions de *lingua franca* (com ho fou durant molt de temps, per exemple, en congressos sionistes, considerat així directament o en una realització a la qual es referien agudament com a «Kongress Deutsch»), vegeu BRINBAUM (1902, 1905) i, en referència a Akhad Ha-am i Theodore Herzl, vegeu PARFITT (1983).

2. Fins i tot Ben-Yehuda va admetre (al prolegomen del seu *Diccionari Complet*), que la vernacularització no era un fet totalment nou en petites comunitats de creients fervents. Adonar-se d'això li va donar més força en la resolució d'acomplir el mateix objectiu per a un poble sencer.

3. També es van haver de deixar de banda o modificar considerablement les normes anteriors de l'hebreu, perquè la llengua pogués ser modernitzada lèxicament i pragmàticament. Cap al final del segle XIX, l'escriptura hebrea era molt diferent de les normes bíbliques, tot i que, com a llengua escrita, havia canviat en general molt a poc a poc en els 2.500 anys anteriors. També l'hebreu bíblic mostra força proves de canvi intern en el moment en què es van canonitzar els darrers llibres hebreus-aramaus (Daniel, Ezra).

Es pot considerar que el francès al Quebec i el català a la Comunitat Autònoma de Catalunya es caracteritzen per graus diferents del que són en essència les mateixes circumstàncies amenaçadores: per una banda, la immigració de parlants, amb relacions políticament més poderoses, de llengües que ofereixen oportunitats econòmiques més àmplies; per l'altra, la lluita per endegar els esforços de RLS per sobre de l'oposició d'una entitat política més gran en la qual ells no són més que una minoria. En tots dos casos, les llengües en qüestió no tenen només un prestigi considerable per dret propi i en relació amb les funcions culturals més altes, sinó que, en el moment en què es va emprendre la seva fase més recent de RLS, havien reeixit a continuar essent les llengües parlades quotidianament per la majoria de les poblacions etnonacionals corresponents. Així, ja no era l'amenaça de la substitució com a llengües parlades, o ni tan sols escrites, el que queia sobre elles, sinó més aviat, per una banda, el seu creixent desplaçament funcional de les activitats d'estatus més alt, dels símbols del govern i de l'economia, i de la cultura de masses moderna i internacional, i, per l'altra, la incapacitat de convertir-les en governacles dels seus immigrants respectius.

Quan es van posar en marxa seriosament els esforços de RLS al Quebec francès, a finals dels anys 60 i principis dels 70, els francòfons constituïen encara més del 90% de la població total de la província. Tot i que no s'havia aprovat cap legislació inhabilitadora contra el francès, només el 64% de la força de treball francòfona estava en llocs de treball on s'emprava exclusivament el francès. A més, com més especialitzats, ben pagats i prestigiosos eren els àmbits de treball, més desproporcionadament funcionaven en anglès. Fins a un cert punt, això reflectia el fet que només el 7% dels francòfons havia acabat l'ensenyament universitari, mentre que més del 20% dels anglòfons de la província tenia el mateix nivell. Però fins i tot amb la mateixa educació, els anglòfons aconseguïen millors feines que els francòfons, i estaven més ben pagats per llocs de treball equivalents. Per als anglòfons no tenia gens d'importància aprendre o no el francès a la feina, perquè no els comportava cap diferència de salari. En canvi, a un francòfon que dominés l'anglès i parlés anglès a la feina, això li comportava immediatament una sobrepena remarcable. En total, la diferència de renda entre els francòfons i els anglòfons no solament era notable, sinó que continuava en augment, i els francòfons es van anar convençant que si no tenien un govern que redreçés la balança a favor seu econòmicament i culturalment, si no es convertien en «amos de casa seva», acabarien amb progressius desavantatges socials, econòmics i culturals, en una província on constituïen, històricament i demogràficament, la majoria absoluta.⁴ No era difícil imaginar l'horror de la substitució lingüística francòfona com a perspectiva última: els pares francòfons es començaven a preocupar més pel domini de l'anglès dels seus fills, que no pel seu domini del francès.

Com s'havia arribat a aquesta situació? Un nombre creixent de quebequesos francòfons s'havia convençut, els anys 60, que la situació es devia a l'explotació conscient i a la connivència dels líders polítics i econòmics dels EUA i anglocanadencs, per una banda, i a la negligència dels seus líders francòfons tradicionals, per l'altra (i totes dues s'interpretaven com a greuges i desavantatges que feia temps que duraven). L'Església Catòlica, tradicionalment el líder cultural de la societat francòfona del Quebec, havia posat l'èmfasi en les virtuts tradicionals de la família, la comunitat i la vida agrícola, fins a tal punt que es va deixar l'economia urbana en mans anglòfones, malgrat que els polítics escollits fossin primàriament francòfons. El govern principal del Quebec i el govern municipal de la

4. Les estadístiques econòmiques i educatives de 1970-71 provenen d'ARNAPOLOUS i CLIFT (1980) i de VAILLANCOURT (1980).

seva metròpolis més gran, Montreal, no tenien res que s'assemblés a una política cultural i semblaven impassibles davant del rol secundari dels francòfons dins de la vida econòmica i fins i tot cultural, a tots dos nivells. Els petits partits separatistes, que no van aconseguir més del 6% dels vots el 1966, i potser amb no pas més del doble d'aquest percentatge de simpatitzants, van trobar, amb tot, una simpatia general i ràpidament creixent davant del seu plantejament que les coses eren desesperadament contràries al Quebec en un Canadà (i Amèrica del Nord) dominat pels anglòfons, i que els francòfons no eren gaire més que «els negres blancs d'Amèrica» (expressió popular que comprèn tots els matisos de la «colonització interna»), de qui hom es reia; menyspreats, explotats i que es dirigien cap a l'anihilació cultural a la seva pròpia regió.⁵ Tot i que hi havia líders francòfons que van alertar que un nacionalisme sense regnes només exacerbaria la difícil situació econòmica del subindustrialitzat Canadà francès, i que la seva autenticitat cultural es podia salvaguardar i promoure sense confrontació interètnica ni política cultural⁶, aquests dos processos van començar progressivament a adquirir més importància. Almenys tres factors van contribuir amb profunditat i persistència a l'alarma dels quebequesos (Bourhis i Lepicq, 1990): la decadència de la societat francòfona a la resta del Canadà, que convertia el Quebec en la darrera i principal línia possible de defensa del francès a tot el Canadà i, de fet, a tot Amèrica del Nord; la preferència creixent per l'anglès dels immigrants no anglòfons al Quebec (que exigia alguna regulació governamental en els àmbits de l'escola i de la feina si és que es volia capgirar, sobretot tenint en compte la minvant taxa de natalitat francòfona a la província); i, finalment, la galopant dominació anglòfona de l'activitat econòmica del Quebec (que promovia el pas cap a l'anglès, en aquest àmbit, per part dels francòfons que aspiraven a la mobilitat social). En relació amb cadascun d'aquests aspectes, el francès va esdevenir cada cop més el símbol i el mitjà de les necessitats i aspiracions francòfones d'autoregulació, procés que va suscitar molta oposició, angoixa i alarma en els anglòfons.

Des que es van utilitzar tropes federals per arrestar i empresonar centenars d'independentistes «terroristes» el 1970 (la gran majoria dels quals van ser deixats en llibertat amb acusacions suspeses o càrrecs menors), i tot i que els vots favorables a la separació mai no han superat, aproximadament, el 40%, el sentiment a favor d'una «societat diferenciada» (francòfona) al Quebec, que reguli i promogui el seu destí cultural i econòmic en un sentit obertament francòfon, ha continuat rebent un suport francòfon aclaparador. Un dels principis bàsics d'aquest programa és la francesització de la vida econòmica, cultural i educativa del Quebec, per tal de garantir que la llengua i la cultura franceses seran dominants a la província, tal com correspon a la seva importància històrica i demogràfica a la zona. En les solucions lingüístiques i etnoculturals que es busquen i s'adopten hi ha latent el model de la independència política, no tan sols per part del Partit Quebequès, sinó també en els altres partits majoritaris que volen governar de manera àmplia i estable als districtes electorals del Quebec. La imatge d'una amenaça al domini de la llengua francesa al Quebec, voltat com es troba per un oceà d'anglès tant a dins com a fora del Canadà, és l'espectre que hi ha a l'arrel d'aquestes solucions i que aconsegueix un suport popular massiu per a elles.⁷ En aquest context, francès, la casa, el barri i la comunitat, la conti-

5. Per a autodefinicions dels francocanadencs sobre la seva situació en un Canadà dominat pels anglòfons, vegeu MASON WADE (1964 [1946], 1968 [1955], VALLIÈRES (1971 [1968]), *Conseil de la Vie Française en Amérique* (1967 [1964] i PORTER (1965).

6. Vegeu els escrits de Pierre-Elliott Trudeau, després primer ministre del Canadà, per a un exemple d'un portaveu del Quebec francès que s'oposava al nacionalisme francès com a una solució constructiva dels problemes quebequesos, i, en lloc d'ell, advocava per un bilingüisme federal (o vegeu BRETON *et al.*, 1964, per a una declaració en què Trudeau va ser un dels firmants).

7. Per a introduccions (en anglès) als raonaments i a les argumentacions independentistes/separatistes, inclòs el fort accent que posen en la llengua i la cultura, vegeu CREAM i RIOUX (1963) i COLEMAN (1984).

nuïtat dels quals és segur que mai no van ser objectivament amenaçats, per començar, s'han convertit en el centre de l'atenció, almenys emocionalment i simbòlicament, i han esdevingut el motiu d'unió en el panorama quebequès, fent-se definitivament atractius per a aquells que lluiten per francesitzar les xarxes i les funcions més poderoses de la vida de la província.

El dilema que confon Catalunya: distingir entre la pressió de l'espanyol a dins i a fora

S'oblida sovint, o no es reconeix en absolut, que, després de la Unió Soviètica, Espanya constitueix *el país multilingüe del món econòmicament desenvolupat* amb més població, i l'estat multilingüe més antic del món, fins i tot més antic que la Confederació Suïssa en aquest sentit. Igualment, també s'oblida o es menysprea el fet que la contribució catalana a aquestes dues circumstàncies és i ha estat de fa temps la més important. Catalunya (avui Comunitat Autònoma de Catalunya) ha avançat de molt la Comunitat Autònoma Basca en els seus esforços de RLS i, més en general, en l'èxit del seu èmfasi en la llengua. És l'absència de titulars sobre terrorisme i una tendència als esforços tranquils, poc coneguts però efectius, el que han amagat en general al món el fet que el català va ser en una època (del segle XIII al segle XVI) la llengua d'un imperi mediterrani considerable, i que, fora de la Catalunya en sentit estricte, es parla encara considerablement (i és cooficial) a la Comunitat Autònoma Valenciana, a les Illes Balears, al departament francès dels Pirineus Orientals (també conegut com a Rosselló francès), a Andorra (on és la llengua oficial) i a la ciutat de l'Alguer, a Sardenya.

Els esforços de RLS a la Catalunya contemporània estan motivats bàsicament per una llarga llista, motiu d'orgull, d'assoliments històrics culturals, polítics i comercials-industrials associats amb la llengua catalana en segles anteriors. El català va estandaritzar la gramàtica i l'ortografia ja al període medieval, i els primers textos coneguts són, prou significativament, de prosa no novel·lesca, reflectint el fet que ja al segle XII gairebé tots els organismes governamentals havien abandonat el llatí i feien servir en lloc seu el català, com a llengua dels registres oficials. Primer codi feudal europeu en el vernacle, codi marítim europeu més antic, primera llengua romàntica emprada en ciència i en filosofia: totes aquestes distincions escauen al català, llengua que també va gaudir d'una sòlida història ininterrompuda d'ús vernacular per part de la classe mitjana i mitjana-alta, fins i tot durant els segles XIX i XX, moment en què l'espanyol (conegut normalment amb el nom de *castellà*) va començar a penetrar finalment amb força en tots els àmbits formals. De fet, el català ha esdevingut al segle XX un símbol tan preuat i consolidat de l'autosuficiència local (que arriba a superioritat regional en el comerç i la indústria) i de la resistència regional a les regulacions i obstruccions centrals (de Madrid), que l'assetjada Segona República espanyola va considerar avantatjós concedir estatus de cooficialitat al català (1932), en concedir a Catalunya el seu Estatut d'Autonomia. No cal sorprendre's, doncs, que Catalunya esdevingués un baluard de la República (juntament amb el País Basc), contra la insurrecció de dreta (1936-1939) dirigida per Franco que aspirava a restablir una autoritat espanyola fortament centralitzada.⁸

Immediatament després de la seva victòria a la Guerra Civil, el govern de Franco va instituir polítiques que privaven Catalunya, la seva cultura i la seva llengua de tot el que

8. En relació als segles passats de poder i glòria catalans, vegeu AZEVEDO (1984) i WOOLARD (1989). Sobre la Guerra Civil, vegeu treballs clàssics com els d'ORWELL (1952) [1938], BRENNAN (1962), JACKSON (1965) i KERN (1978). Sobre la francesització i l'espanyolització de les èlites més selectes de Catalunya, als segles XIX i XX, vegeu McDO-NOGH (1980).

s'assemblés públicament a la seva independència i reconeixement anteriors. L'autonomia catalana fou anul·lada, i la regió com a tal s'administrava des de Madrid com quatre províncies separades. Es va prohibir qualsevol ús públic del català; els noms i topònims catalans van ser eliminats i substituïts pels seus corresponents espanyols; no sols es van fer desaparèixer les publicacions, els senyals dels carrers i els anuncis o cartells en català, sinó que qualsevol desobediència en relació amb aquestes prohibicions es podia castigar (i es castigava!) amb una multa, l'acomiadament, l'arrest i el tancament de les publicacions, les institucions o les entitats culpables. La campanya anticaltalana era tan extrema que fins i tot l'ús quotidià de la llengua en converses entre gent del carrer es podia convertir en perillós, si algú el sentia. La llengua anteriorment orgullosa va ser oficialment humiliada declarant-la un «simple dialecte», i els qui la feien servir es describien a la propaganda oficial com a «bordant com gossos» o «no cristians». La situació no va començar a millorar lentament fins després de 20 anys d'aquests abusos, a mesura que es van començar a fer, a contracor, petites concessions al fort suport popular i a l'ús quasi públic (sobretot dins de l'església i en el moviment de cançons polítiques conegut com a Nova Cançó Catalana) de què la llengua gaudia, malgrat tot, informalment. Tanmateix, fins i tot en aquest sentit les coses s'arrossegaven tant com era possible, i l'aplicació d'una llei d'educació del 1970, que tornava a permetre l'ensenyament *del* català (però encara no l'ensenyament *en* català) als nens, va ser ajornada fins al 1975, any en què va morir Franco (pel que fa a l'ensenyament a adults, ja havia estat permès, en molt pocs contextos clarament circumscrits, els anys 60).⁹

Mentre que la política repressiva de les autoritats centrals tenia un innegable impacte negatiu en l'ús del català i fins i tot en la competència en català (per exemple, una generació sencera va fer tota l'escolarització sense cap oportunitat d'adquirir o millorar la seva alfabetització en català, limitació que té conseqüències molt identificables fins avui dia en els catalans més grans), un altre procés indirecte d'aquells mateixos anys ha tingut conseqüències més massives i més devastadores per a la llengua. Catalunya ha estat, des de fa temps, una de les àrees econòmicament més avançades d'Espanya i, a resultes d'això, les seves ciutats (molt especialment Barcelona) han atret durant molt temps espanyols sense feina de la resta del país. Aquests immigrants arribaven en quantitats que no desbordaven demogràficament els catalans nadius (o integrats), i en una o més generacions també els darrers nous nadius es catalanitzaven. Certament, aquesta era part de l'especificitat de la relació de Catalunya amb el «centre» castellà. Durant moltes generacions, la «perifèria» catalana va continuar essent econòmicament més avançada que el «centre» i, en conseqüència, no atreia mà d'obra de tot el país (però, sobretot, de l'empobrit sud agrícola espanyol), sinó que també els transformava etnolingüísticament a imatge seva. Tanmateix, la immigració de 1950 a 1975 fou tan enorme, en relació amb la capacitat d'absorció catalana, que la transformació etnolingüística, ràpida i sense esforç, que abans havia estat la norma, ja no fou possible.¹⁰

Les conseqüències *econòmiques* de la ràpida addició de gairebé un milió i mig d'immigrants no qualificats als anteriors dos milions i mig de «catalans nadius» no van ser gaire problemàtiques per a la població amfitriona. De fet, a mesura que els nous immigrants omplien els abundants llocs de treball més baixos que creava una pròspera economia, els

9. Per a recomptes de la persecució del català i de Catalunya, vegeu BENET (1978), WOOLARD (1989) i els treballs sobre la Guerra Civil citats més amunt, a la nota 8. El moviment de la Nova Cançó Catalana era, de fet, tan polític com musical. Va produir cantants «folkloristes», la majoria dels quals eren cantautors, amb moltes cançons que van ser prohibides o que empraven expressions altament eufemístiques («la muntanya es fa vella», «segur que tomba l'estaca», «la nit s'acabarà, etc.») per tal de no ser-ho.

10. Per a una explicació dels canvis demogràfics a la Catalunya de després de la Guerra Civil, vegeu LINZ (1975). Els canvis demogràfics interns anteriors, també provocats per la industrialització, es detallen a VIDAL-BENDITO (1976).

antics pujaven ràpidament cap a feines més ben pagades, administratives o tècniques. Però les conseqüències culturals i interculturals van esdevenir doblement problemàtiques, per tal com les diferències en classe social s'afegien a les diferències etnolingüístiques que separaven les dues poblacions. Fins i tot ara, dècades després del final de la immigració massiva (immigració que hauria estat encara més nombrosa si no s'haguessin retornat trens sençers de nouvinguts abans de la seva arribada), tan sols poc més de la meitat de la població adulta de Catalunya parla habitualment en català, percentatge que es torna a reduir a la meitat al «cinturó industrial» immigrant que envolta Barcelona, zona on es concentren aclaparadorament els nouvinguts castellanoparlants i els seus fills, molts d'ells nascuts ja a Catalunya. Només un 40% dels alumnes d'escoles primàries *públiques* de Barcelona són catalanoparlants nadius; en escoles *privades* de la zona, però, aquests parlants són una contundent majoria. El municipi de Barcelona (en oposició al seu «cinturó industrial») continua presumint d'un dels nivells de vida més alts d'Espanya, però els immigrants menys satisfets econòmicament són també els qui tenen una taxa de natalitat més alta, i els que és més probable que continuïn mantenint l'espanyol com a mitjà en la vida quotidiana i, en conseqüència, també com a mitjà de la seva insatisfacció per la sort que els ha tocat.¹¹

Els esforços catalans de RLS van començar seriosament amb la concessió de l'autonomia per part del govern postfranquista de 1979. Es divideixen en tres fronts. Un dels seus objectius és l'assoliment de la promoció simbòlica i la institucionalització del català en relació amb tots els àmbits més influents i poderosos de la vida moderna. Un altre dels seus objectius és la superació de l'herència d'inferioritat i analfabetisme en la llengua materna que molts catalans nadius de classe mitjana han heretat dels anys franquistes, i que encara avui els fa poc decidits a llegir gaire en català, a fer-lo servir amb desconeguts (o fins i tot entre ells, quan algun desconegut hi és present) o amb funcionaris. En darrer lloc, volen activar el català passiu, que els parlants espanyols aprenen ràpidament (a causa de les semblances bàsiques entre totes dues llengües) i promoure entre aquests parlants una simpatia i una identificació amb el català. Respecte d'aquest darrer objectiu, els esforços de RLS també pretenen contraatacar qualsevol sentiment que puguin tenir els castellanoparlants pel fet que l'espanyol, la llengua nacional (*nationwide*) oficial («la llengua de l'estat espanyol») i llengua que també està específicament protegida en la mateixa concessió d'autonomia de l'estat a Catalunya, pugui ser ofesa o quedar subordinada. Dels tres casos d'èxit que abordem en aquest capítol, la revernacularització de l'hebreu pot haver estat la fita més improbable i difícil d'assolir (considerant que depenia d'esforços voluntaris sobre una feble base demogràfica i sense cap autoritat governamental al darrera), però no hi ha cap dubte que el triple equilibri dels esforços catalans de RLS és, avui, quan s'escriuen aquestes paraules, el més difícil de tots.

Els principals esforços de RLS empresos a favor de l'hebreu, del francès al Quebec i del català durant el període inicial d'amenaça més greu cap la llengua

L'hebreu

El problema inicial al qual s'enfrontaven els pocs que perseguien la revernacularització de l'hebreu era complex, perquè l'hebreu no es podria emprar en converses quotidianes

11. Per a explicacions sobre la relació entre llengua materna i classe social, vegeu BADIA i MARGARIT (1969), SHABAD i GUNTHER (1982), SÁEZ (1980), LINZ (1975) i TURELL (1982). Sobre la defensa de l'espanyol i l'oposició a la catalanització, vegeu VALLEJO, *et al.* (1983).

si, per una banda, no se superava el tradicional multilingüisme jueu, i, per l'altra, si l'hebreu mateix no es modernitzava i s'estandarditzava. Eliecer Ben-Yehuda, generalment aclamat com a «pare del renaixement de l'hebreu», va contribuir probablement més a la solució del segon problema, la planificació del corpus, que a la solució de la qüestió primera i més fonamental, la planificació de l'estatus. I fins i tot en relació amb la planificació del corpus, probablement s'ha exagerat molt l'abast de les contribucions efectives de Ben-Yehuda. El seu diccionari es va publicar en fragments alfabètics durant un període de dècades i estava generosament esquitxat d'esotèrics neologismes que no van ser gaire ben rebuts per la comunitat, real o potencial, de parlants jueus. El seu Comitè de la Llengua Hebrea, a partir del qual va sorgir després la il·lustre Acadèmia de la Llengua Hebrea, va romandre letàrgic o inoperant en els moments crucials del període de la revernacularització i, fins i tot quan era actiu, actuava de manera terriblement lenta, pedant, indecisa i amant de les discussions. Tant el seu *Diccionari complet de l'hebreu antic i modern* (compilat a partir dels articles de diari on havia aparegut originàriament durant un llarg període d'anys i publicat en format de llibre tardanament de 1940 a 1953, publicació que va arribar dues generacions senceres després que s'hagués acomplert clarament la revernacularització) com l'Acadèmia s'adeien millor als seus rols de símbols *post hoc* de la revernacularització que no al funcionament com a ingredients actius, i molt menys causes, de la vernacularització en si, ni tan sols dins de la limitada àrea de la planificació del corpus a la qual pertanyen.¹²

Si com a planificador del corpus Ben-Yehuda era inefectiu, com a planificador de l'estatus era un desastre absolut. Personatge força excèntric i acerb, que es va aïllar bastant dels nous colons sionistes joves en viure a la ultrareligiosa i lingüísticament heterogènia Jerusalem, estava doblement distanciat dels afers i tribulacions quotidians de la vida cultural sionista, moderna i secular, tal com es desenvolupava als nous assentaments agrícoles de les planes, més homogenis i prop de la costa mediterrània. El seu punt de vista sobre la revernacularització era, comprensiblement, egocèntric, i revelava que no tenia una comprensió real de les dinàmiques socials o societats implicades, les quals calia cultivar per poder dur a terme la vernacularització. Tanmateix, va esdevenir el símbol personal de l'hebreu com a llengua moderna i secular, llengua que definia un poble modern i secular.¹³

Els mestres i les escoles dels nous assentaments sionistes establerts durant els primers anys d'aquest segle, més de vint anys després de l'arribada de Ben-Yehuda a Palestina, també han estat assenyalats per a la funció de mobilitzadors primers de la revernacularització de l'hebreu. Es considera que el seu compromís ideològic, exemple personal i èxit pedagògic (sobretot en l'ensenyament de l'hebreu, així com de totes les altres matèries escolars a través de l'hebreu, per primera vegada després de dos mil·lennis d'estudi de l'hebreu a través d'altres llengües vehiculars) són els responsables de la victòria, en persuadir els seus alumnes que només parlessin hebreu entre ells dins de les quatre parets de l'escola, i capacitant-los aviat perquè fessin el mateix fora de l'escola. Un cop els alumnes portaven la llengua fora de l'escola, cap a la vida extraescolar que feien entre ells, només quedava presumiblement un pas perquè la portessin a casa i l'ensenyessin als seus pares. Finalment,

12. Per a una breu explicació de les diverses varietats dialectals, històriques i estilístiques, de l'hebreu escrit, a partir de les quals es va buscar un compromís per crear el modern estàndard escrit, cap a les darreries del segle XIX, vegeu GOLD (1989), encara que oblida esmentar específicament la gran contribució de l'escriptor *yiddish*/hebreu Mendele a l'elaboració i aplicació d'aquest compromís. Vegeu GLINERT (1987) per a una explicació d'una possible font escrita popular, entre moltes altres no esmentades, dels ítems lèxics de l'hebreu modern relacionats amb la vida quotidiana.

13. Pel que fa a la contribució de Ben-Yehuda a la revernacularització, vegeu les seves pròpies obres, 1918a i 1918b, així com una relació favorable però equilibrada de la vida i l'obra de Ben-Yehuda per part de FELLMAN (1973 i 1974).

quan aquests alumnes es casaven, feien pujar la primera generació moderna per a la qual l'hebreu revernacularitzat era la llengua materna.¹⁴

Tot i que queda molt per dir sobre el guió reconstruït a les ratlles anteriors, en especial la seva atenció a les etapes 6 i 4*, és clar que constitueix una gran simplificació i una idealització d'un procés més complex i més multidireccional. Si fos cert que els mestres van ser els primers a trencar amb les normes que havien exigit el *yiddish* (o un altre vernacle) com a llengua de l'ensenyament escolar, en tot cas difícilment es podien considerar agents lliures en aquest sentit. Eren els *agents de la criança* de nens i de l'ensenyament en una comunitat molt altament ideologitzada de colons favorables a l'hebreu que, en general, aprovaven decididament aquesta acció per part dels mestres i que, ells mateixos, estaven activament compromesos en l'aprenentatge de la llengua hebrea i, en molts casos, en l'ús (entre molt limitat i més fluid) de l'hebreu entre ells. D'aquests colons en concret, una bona proporció constituïen el conegut Segon Aliyah, els membres del qual van arribar el 1903-1904, i sobretot de 1905 fins a la Primera Guerra Mundial, i van arribar voluntàriament, sense ser expulsats pels pogroms tsaristes. Molts d'ells ja havien començat a parlar-se en hebreu (normalment només molt de tant en tant i de manera vacil·lant, però en alguns casos amb una facilitat real) quan eren a Rússia, abans de la sortida cap a Palestina. Estaven, evidentment, molt predisposats a parlar hebreu a Palestina, i a fer pujar i educar els seus fills en aquella llengua, i es van assegurar de contractar especialistes que ajudessin i supervisessin la criança dels nens en hebreu des dels més primers dies de les seves vides.

Així doncs, és clar que hi havia molts colons que no aplaudien i reforçaven només la vernacularització empresa pels seus fills dins i fora de l'escola, i moltes famílies s'exercitaven a fer servir l'hebreu amb els seus fills i amb els d'altres, molt abans que aquests darrers es casessin i tinguessin fills pel seu compte. Finalment, és quasi segur que els nens que naixien a continuació, en famílies amb fills més grans que es trobaven entre els primers vernacularitzadors, van trobar hebreu parlat a casa, abans d'anar a escola i molt abans que els germans més grans estiguessin en edat de casar-se. El que hi havia implicat era, sense dubte, una interacció entre la família (la llar dels nens) i l'assentament, que tenia lloc en unes circumstàncies força unificades i intensament ideològiques i motivadores, en contextos prou autònoms que tenien poca interacció o admiració per altres contextos circumdants no sionistes, tant si eren jueus com gentils, propers o de la llunyana Jerusalem.¹⁵ Tanmateix, si és cert que el procés de revernacularització dins dels nous assentaments de joves i compromesos «creients autèntics» va ser relativament ràpid i, en general, sense conflictes, el procés d'influir la resta de la Palestina jueva, sobretot els centres urbans heterogenis, amb la seva urgent necessitat d'una *lingua franca* immediatament operativa i expressiva; amb els seus sistemes de creences ideològicament diferents, alguns d'ells (en concret l'ultraortodox) fortament oposats al sionisme, així com a la vernacularització de l'hebreu; i amb el

14. El més gran protagonista de la progressió de «mestres a alumnes a l'escola, a alumnes també fora de l'escola, a casa, a la generació següent» és NAHIR (1988), al qual SPOLSKY (1989) segueix en essència i a bastament, en aquest aspecte. Altres presentacions més limitades i antigues d'essencialment el mateix punt de vista, són BAR-ADON (1975 i 1977) i, en una reconstrucció retrospectiva que se centra gairebé exclusivament en els mestres, AZARYAHY (1929) i ARNON (1947).

* Vegeu l'escala GIDS (escala graduada de ruptura intergeneracional), citada en la nota introductòria (F. V.).

15. Ben-Yehuda va pretendre, més tard, que ell «sempre havia sabut» que la revernacularització es podia assolir i, de fet, que alguns individus i petites comunitats hi havien arribat abans que ell. També és digne de menció el fet que l'hebreu s'havia emprat com a *lingua franca* del mercat (de manera semblant a Bazaar Malay) a la Jerusalem d'abans de Ben-Yehuda. El que hi ha d'essencialment diferent en la teoria que estem exposant és que els nous assentaments van esdevenir el model lingüístic per a la resta de la Palestina sionista, és a dir, van definir i van dirigir el camí cap a la transformació en un agregat jueu que es veia ell mateix lingüísticament, i que servia d'avantguarda de la reconstruïda nació jueva.

seu influx constant de refugiats que arribaven demanant asil polític, més que per ideologia sionista-hebraïsta; aquest segon procés va ser bastant llarg, feixuc i sovint amarg. Amb tot i això, cap a finals dels anys 1910 o mitjans dels 20 com a molt tard, s'havia acabat la revernacularització de l'hebreu als assentaments, en general (excepte dels habitants més vells, alguns dels quals mai no van arribar a tenir fluïdesa en hebreu) i la tasca més difícil i lenta de vernacularitzar l'hebreu dins de la població jueva *urbana* de Palestina va començar a esdevenir central.

El francès al Quebec

El Partit Liberal del Quebec, que va ser arrossegat cap al poder el 1960, era el capdavanter d'una «Revolució tranquil·la» que perseguia la modernització, la secularització, la industrialització i la urbanització. Aquests objectius pretenien superar l'endarreriment econòmic del Quebec francès i el seu arrelat sentit de greuge i d'impotència, de no ser pres seriosament o tractat justament per les nou províncies anglòfones del Canadà. Des d'un punt de vista objectiu, la «Revolució tranquil·la» va assolir molt, però encara va deixar la majoria d'intel·lectuals francòfons i moltes persones del carrer clarament incòmodes i insatisfetes en molts sentits. La major part de la indústria i del poder real a Montreal encara estava controlada per anglòfons. A més, i d'una importància crucial pel que fa al RLS, els mateixos processos defensats per la «Revolució tranquil·la» tendien a afeblir i socavar la personalitat cultural diferenciada de la vida francòfona del Quebec, i amenaçaven de convertir-la en indiferenciable de la societat anglòfona que la dominava. Els immigrants d'Europa i del Tercer Món, que percebien el control anglòfon a la base del sistema local d'oportunitats, i els seus lligams amb els EUA (i, en conseqüència, amb la llengua dels EUA), escollien l'anglès com a llengua de la pròpia mobilitat social i de l'educació dels seus fills. La provocativa salutació de De Gaulle durant la seva visita a la fira internacional de Montreal del 1967, «*Vive le Québec libre*», va suscitar una reacció entusiasta en la multitud que havia anat a saludar-lo, però no era gens clar el que podia implicar ser *libre*, o com esfeia per arribar a aquesta posició. La crisi d'una cultura francòfona fins llavors majoritàriament basada en el món rural i tradicionalment religiosa, davant d'una modernització galopant, procés que no semblava estar sota cap direcció o control francòfons, va assenyalar inevitablement la llengua com al símbol flexible, que ho abraçava tot, de la combinació d'autenticitat, modernització i autodeterminació que apareixia com a necessari perquè se solucionés la crisi.

Malgrat que els immigrants italians de Montreal els trobaven entre els «nous canadencs» més francesitzats de la ciutat, elegien tanmateix aclaparadorament una educació en anglès o bilingüe (anglès i francès) per als seus fills. Quan els directors de la junta de l'escola Saint Leonard van intentar invertir aquesta tendència aprovant una resolució que convertia el francès en l'única llengua d'escolarització del seu districte (1968), van començar greus avatots als carrers de Montreal entre els canadencs italians i els francòfons de la ciutat. L'amargor d'aquests darrers pel rebuig que rebien, no solament per part dels anglòfons, sinó també dels humils nouvinguts, molts dels quals vivien en àrees francòfones i competien amb francòfons per buscar feina, no es va apaivagar realment amb una llei de 1969 (Llei 63) que només feia algunes propostes simbòliques per als francòfons (per exemple, declarava el francès segona llengua obligatòria a les escoles no francòfones, i creava l'*Office de la Langue Française* —que aviat es convertiria en famosa i infame, segons el punt de vista de cadascú—, perquè també actués com a guardià en relació amb el primer punt i amb les vagues intencions de la Llei de «promoure el francès com a llengua del treball»). Però la Llei 63 va decebre seriosament molts francòfons en un sentit més bàsic, pel que feia

als seus altercats amb els «nous canadencs» i a les seves pors de l'anglicització dels francòfons, perquè donava llibertat en la tria de la llengua a l'ensenyament.

Els esforços francòfons per millorar el control sobre les seves pròpies vides, culturalment, políticament i econòmicament, van començar a ser més globals els anys 1970. Tot i que el relativament nou i independentista Partit Quebequès va obtenir un 24% dels vots el 1970 (un resultat espectacular per a un partit que només feia dos anys que s'havia constituït), l'esdeveniment més importat de l'any va ser el segrest i assassinat del Ministre del Treball del Quebec per un cert Front d'Alliberament del Quebec, grup minúscul que s'havia format seguint el model de les guerrilles urbanes d'Amèrica Llatina i d'altres escenaris del Tercer Món. L'aplicació per part del primer ministre (canadenc) de la llei de mesures de guerra al Quebec (amb la consegüent suspensió de drets civils, l'«ocupació» de Montreal per part de l'exèrcit canadenc i, en darrera instància, les negociacions per a la posada en llibertat d'una segona víctima governamental de segrest a canvi d'un passatge segur a Cuba per als segrestadors) van contribuir més a la promoció de la causa de la independència del Quebec que res del que el govern minoritari havia aconseguit pel seu compte a favor d'aquesta independència. Abans de deixar el poder, però, el govern provincial, dominat pel Partit Liberal, va aprovar una llei que responia a les aspiracions culturals francòfones. La Llei 22 (1974), substituïnt l'anterior Llei 63 (1969), convertia el francès en la llengua oficial del Quebec (en lloc de, simplement, mantenir-lo com a la sovint menyspreada llengua cooficial que havia estat des de feia temps) i exigia que els nens immigrants demostrassin que dominaven l'anglès abans de reclamar el dret a l'escolarització en aquesta llengua, que els nens anglòfons autòctons sempre havien tingut.¹⁶ Amb l'arribada al poder de l'independentista Partit Quebequès, el 1976, amb un total del 40% de vots, es preparava l'escenari per al nou assalt en la lluita per «salvaguardar el caràcter francès del Quebec».

Mirant en retrospectiva, sembla clar el perquè en una província amb una enorme majoria francòfona i on el nexa família-llar-comunitat ja era francès i no estava en perill, la lluita d'aquella majoria a favor de la llengua i de la cultura de la comunitat havia d'entrar immediatament en el camp polític relacionat amb els àmbits del treball, els mitjans de comunicació i les activitats governamentals. De totes maneres, els francòfons havien controlat sempre numèricament el camp polític, fins i tot abans que haguessin començat a despuntar les seves preocupacions per la intervenció del govern a favor de la promoció del control i la direcció de la seva pròpia modernització i cultura. Els intel·lectuals discutien, i encara ho fan,¹⁷ sobre si hi havia realment alguna solució productiva per al «problema francès», és a dir, si la modernització, sota els auspicis que fossin, no portaria inevitablement a una creixent interacció amb el Canadà aglòfon, amb els EUA i amb l'economia del món modern en general, dominada per la llengua anglesa, economia mundial en la qual no semblaven possibles etnocultures completament diferenciades; si els intents francòfons de salvaguardar la seva llengua i la seva cultura no eren, en realitat, disfresses emprades per intel·lectuals egoistes i per una *élite* econotècnica francòfona puixant, per fer fugir desesperadament l'electorat francòfon cap a posicions nacionalistes cada cop més extremes destinades a arrabassar el control econòmic de diverses fonts anglòfones de poder. Molts francòfons

16. No intentarem aquí detallar les polítiques federals d'abast canadenc que es van formular almenys en gran part per suavitzar o acomodar les queixes i els greuges dels francocanadencs (i, específicament, els francoquebequesos). Tot i que el govern federal proclamava una política de multilingüisme (1971) que cercava en darre terme donar fins a un cert grau de serveis del govern federal en francès a tot Canadà, i sobretot a Ottawa, la capital nacional, el Quebec francès va perdre progressivament l'interès per aquests gestos essencialment simbòlics i va centrar més la seva atenció a maximitzar la seva pròpia autonomia. Per a més documentació sobre les mesures federals i provincials i la interacció entre elles, vegeu COBARRUBIAS (1985), BOURHIS (1984), COLEMAN (1984), CREAN i RIOUX (1983) i *Fédération des Francophones hors Québec* (1978).

17. Per a arguments en contra de la conveniència de la francesització del Quebec, vegeu PELLETIER (1964), JACOBS (1980), HANDLER (1988) i MCKEE (1982).

potser fins i tot acceptarien alguns d'aquests arguments, però optarien en general per la promoció de les empreses locals controlades per francòfons, per la substitució d'una burocràcia anglòfona per una de francòfona, per un més gran control francòfon de les comunicacions i de la difusió de masses de l'art i la cultura, i per una dominació francòfona simbòlica de tots els aspectes de la vida econòmica i cultural dins de la seva pròpia província. A mesura que aquest estat d'ànim es va fer més i més dominant, tant si va ser per resignació davant dels resultats culturals del dilema de la modernització, o per una esperança i un desig autèntics d'una realitat més francòfona per a ells i per als seus fills, va aparèixer òbviament la perspectiva de mesures addicionals a favor del francès i de restricció de l'anglès, per tal com es deixava enrere el període inicial de més perill i s'establien nous objectius que anaven més enllà de la simple «supervivència en l'oceà d'anglès circumdant».

El català

Els quaranta anys de repressió i degradació del règim franquista van deixar la Catalunya autònoma amb una agenda immediata de RLS: l'elevació del català i la seva restauració de ple dret a totes les funcions i processos més poderosos i simbòlics de la societat moderna. De manera primera i immediata, el RLS es va interpretar com un esforç global per restaurar el català a la seva antiga situació com a llengua de l'educació, dels mitjans de comunicació escrits i no escrits i de les activitats més elevades del govern regional. La producció de llibres, que havia crescut lentament durant els anys de Franco (a mesura que la censura del règim, primer molt rígida, va començar a flexibilitzar-se molt a poc a poc), va pujar ràpidament un 300% (de 579 volums el 1974 a 2.149 el 1981). Es van crear cursos de reciclatge (lingüístic) per a funcionaris; s'oferien traduccions gratuïtes de tots els documents públics de l'espanyol al català; es van preparar terminologies en molts camps administratius; i la recuperació dels antics rols «normals» del català en els àmbits públics va passar a ser l'ordre del dia. Tot i que l'aplicació de fet de l'ús del català a l'ensenyament va ser molt lenta (a causa de molts problemes pràctics relacionats amb mestres, textos i currículum), la declaració de dret que el català era obligatori a l'ensenyament primari i secundari va arribar de seguida. De la mateixa manera, el temps de català a la televisió i a la ràdio, l'espai als periòdics (especialment diaris) i la presència en pel·lícules de cinema va augmentar al principi molt lentament, si és que ho va fer de cap manera, sobretot perquè la majoria dels grans organismes de cadascun d'aquests mitjans de comunicació tenien un abast o un patrocini nacionals (espanyols). Tanmateix, també en aquestes qüestions es va començar a progressar, i de mica en mica es va fer realitat la creació de nous mitjans corresponents que s'expressaven del tot o parcialment en català, cosa que, al capdavall, va accelerar amb força la velocitat de tot el RLS.

El 1983 es va aprovar una Carta de la Llengua Catalana (coneguda com a Llei de Normalització Lingüística), que establia la paritat entre el català i l'espanyol en tots els dominis relacionats amb l'administració i que, a més, establia específicament la creació d'una institució governamental concreta dedicada a la promoció de l'ús i del coneixement del català: la Direcció General de Política Lingüística. Tot plegat, la primera interpretació de la normalització exigia una gran «operació de posada al dia» del català pel que feia a les funcions públiques.¹⁸ El que aquesta interpretació pretenia era aconseguir que els catalans nadius superessin els efectes perjudicials de l'esquema diglòssic que havia començat a imposar-se sota la pressió econòmica i cultural del «centre» (Madrid) molt abans de Fran-

18. Diversos signes de normalització (definida com el màxim abast funcional), així com altres definicions d'aquest terme i dels seus objectius, prioritats i assumpcions a Catalunya, es poden trobar a ARACIL (1982), AZEVEDO (1984), VALLVERDÚ (1979a) i WOOLARD (1986a).

co, i que havia esdevingut molt més arrelat durant el règim feixista; esquema que assignava normativament a l'espanyol l'alfabetització, la formalitat i el prestigi, mentre que al català li atorgava poc més que els usos domèstics i íntims.

Tanmateix, fins i tot abans que es poguessin guanyar les victòries més decisives en relació amb la normalització del «primer tipus», no va trigar gaire a esdevenir important un segon grup de prioritats d'un altre tipus. En aquest sentit, es va reconèixer que l'enorme quantitat d'immigrants castellanoparlants podia exercir legalment els seus drets constitucionals de continuar essent-ho permanentment, fent servir poc o gens el català en la vida quotidiana, amb la qual cosa el català patiria una rivalitat, una competència i una amenaça internes constants, al cor mateix de Catalunya, amenaça que exercia una influència poderosa en els mateixos catalans nadius, i en la seva habilitat o inclinació per continuar amb la normalització del «primer tipus». En conseqüència, l'objectiu de la normalització del «segon tipus» va ser el d'animar els castellanoparlants perquè activessin el seu català passiu, i que el parlessin, el llegissin i l'escrivissin més; això es va fer sobretot fomentant la seva bona voluntat envers el català i Catalunya, com a oponent que havia estat de l'estat feixista, i promovent el seu desig d'identificar-se i sentir-se a casa entre els catalans. Ara hi havia massa nous, estaven massa concentrats geogràficament i marcats per les diferències de classe social, perquè es pogués comptar que l'exogàmia i la mobilitat social donessin per elles mateixes solucions previsibles a l'escàs ús del català per part dels immigrants. D'aquesta manera, al mateix temps que la normalització del «primer tipus» podia persuadir els catalans que fessin servir més el català entre ells i amb els immigrants i els seus fills, es van instituir esforços especials per contribuir que més immigrants adoptessin el català activament i efectivament com a la seva llengua pròpia.

El 1982, una campanya de normalització «per a la gent del carrer», amb l'objectiu primari de capgirar la recaiguda del català i la reticència dels immigrants, va adoptar l'eslògan «El català, cosa de tots». Aquest sentiment es va personificar, en pòsters, anuncis als diaris i publicitat a la ràdio i a la televisió, en un atractiu personatge de còmic de deu anys, la Norma (de *normalització*) que, a través de la repetició constant, simpàtica, i fins i tot humorística d'aquest eslògan, afalagava, motivava i instruïa l'audiència perquè parlés més i millor el català. La campanya va tenir força èxit, però, tal com calia esperar, no es va acabar sense que aparegués la pregunta «doncs, de qui és l'espanyol (a Catalunya)?». Hom es preguntava també per què no es podia promoure el català, tal com deia la Constitució, com a la «llengua pròpia de Catalunya» (que vol dir *d'un mateix* o bé *característica*: el significat exacte del terme és una mica ambigu), mentre que, al mateix temps, els castellanoparlants, també d'acord amb els seus drets constitucionals, fossin atesos per institucions paral·leles en llengua espanyola, que es podien finançar amb fons públics reservats especialment a activitats etnolingüístiques de diversos tipus en espanyol. De fet, 2.300 persones ja havien signat uns dos anys abans (1981) un «Manifiesto por la igualdad de derechos lingüísticos» que demanava l'establiment d'un bilinguisme permanent i completament oficial. Mentre que la Directora General de Política Lingüística va declarar ràpidament que no hi podia haver cap acusació legítima de discriminació contra l'espanyol quan «tot el poble de Catalunya dona un suport unànim a la normalització», també, òbviament, es va prendre molta cura el 1983 de no intensificar massa la nova campanya de normalització, per tal d'evitar una altra protesta massiva com la de 1981.¹⁹ Amb tot, a mesura que es va fer evident que s'estava aconseguint un progrés prudent però real en tots dos tipus de normalització, alguns membres de la Direcció General també van veure clarament que no tan sols hi havia l'obligació, sinó també la possibilitat de fer nous passos prudents, en suport d'objectius més ambiciosos de RLS a Catalunya.

19. Pel que fa a la campanya «El català, cosa de tots» de 1983 i la protesta pro-espanyola del 1981, així com la rèplica de la Direcció General, vegeu WOOLARD (1986b) i MOLL (1982).

Relacions amb les llengües en competència: diglòssia o substitució?

L'hebreu

En el món modern, totes les llengües tenen competidors implícits o explícits, tant si és externament, en el comerç internacional i les relacions diplomàtiques, com internament, dins de les pròpies comunitats etnoculturals. Això encara és més cert si ens referim a llengües amenaçades. La mateixa necessitat i impuls de començar els esforços de RLS és un indici que hi ha relacions fins a cert punt preocupants amb els competidors, en especial i més urgentment del segon tipus (intern). En el cas de l'hebreu, aquests competidors havien existit sempre, fins i tot quan els jueus encara es trobaven majoritàriament a l'antiga Palestina, «pont entre continents», part de la zona de la «fèrtil mitja lluna», camí ral entre Àfrica i Àsia. Si això ja era cert a la Palestina d'abans de la diàspora (només cal recordar les influències estrangeres contra les quals predicaven els profetes, i l'arameïtzació, l'hel·lenització i la romanització de la cort, de la noblesa i de gran part de la intel·lectualitat durant la Segona República), ho fou encara més durant la diàspora, tant abans com després de la destrucció del Segon Temple.

No és tan sols que el multilingüisme hagi estat la regla entre els jueus, més que no l'excepció, sinó que en aquest procés es van crear un gran nombre de vernacles jueus, nascuts de la superposició dels imperatius culturals jueus, de la persecució dels gentils i de l'expulsió cap a llengües coterritorials que els jueus van aprendre als diversos països d'exili on es van trobar en els diferents períodes de la seva dolorosa història de pàries. Mentre que quasi sempre es conservava l'hebreu (en realitat hebreu/jueu-aramèu o *leshon ha-kodesh*) en els ritus, la pregària i l'estudi de textos sagrats i de comentaris rabínics, cada comunitat jueva de la diàspora utilitzava normalment un vernacle propi per a la comunicació interna quotidiana, i un vernacle no jueu per als contactes externs. Així, almenys per a molts homes adults, l'habitual era la triglòssia, i les dones i els nens s'acostaven a aquest model tant com els seus rols, edat i història personal ho permetien. Si el sionisme modern hagués sorgit de la vida tradicional jueva, podria haver revernacularitzat l'hebreu o no haver-ho fet, però, fins i tot en el primer cas, és quasi segur que hauria considerat aquesta llengua com una *lingua franca* intercomunal, i no com l'única llengua materna legítima i la llengua de la vida quotidiana d'una Palestina jueva independent.²⁰

Tanmateix, el sionisme modern («polític») no va sorgir directament de la vida tradicional, sinó que, més aviat, va néixer, d'una banda, de l'exasperació dels jueus substancialment assimilats de l'Europa Occidental contra un continuat anti-semitisme post-emancipació, i, de l'altra banda, del cridaner nacionalisme secular jueu de l'Europa de l'Est, sota la forta influència d'altres nacionalismes tardans i d'aspiracions a l'estat-nació en aquella part del món. Com ells, en conseqüència, també el sionisme modern preveia, en general, un poble «ressorgit» a la seva antiga pàtria, internament unificat, culturalment modernitzat i homogeneïtzat, i que no solament parlés la seva antiga llengua, sinó que aquesta fos l'única llengua parlada, pel que feia a la vida interna. Els sionistes occidentals capdavaners van tardar una mica a adoptar aquest plantejament (fins i tot, al principi, Herzl va preveure un estat jueu on l'*élite* parlés rus o alemany, i les «masses», principalment *yiddish*), i algunes agrupacions sionistes d'Europa de l'Est intercediren igualment a favor del «*yiddish* també», des d'una perspectiva temporal o més permanent, però la tendència al monolin-

20. Hi ha una bibliografia extensa sobre el naixement i el desenvolupament de vernacles jueus a Àsia, Àfrica i Europa, i les seves relacions triglòssiques (funcionals i lingüístiques) amb l'hebreu, i amb els vernacles coterritorials no jueus més importants i els estàndards escrits. Per a introduccions útils a aquest tema i a la seva extensa bibliografia, vegeu els sis números de l'ara extingit *Jewish Languages Review* (1981-1986), diversos números de l'*International Journal of the Sociology of Language* [24 (1980), 30 (1981), 37 (1982), 67 (1987)] i FISHMAN (1985 i 1987a).

güisme hebreu de la majoria de sionistes d'Europa de l'Est va ser inflexible i només va cedir tàcticament (de manera semblant a la inflexibilitat dels nacionalistes polonesos, ucraïnesos, lituans, etc., a favor de les seves respectives llengües nacionals). Per a la majoria, no hi havia dubte que només l'hebreu podia revifar «l'ànima nacional» jueva i retornar-la a l'excelsa grandesa moral i cultural («però a l'estil modern») del passat jueu clàssic. Importar dins de Sió una llengua jueva establerta a la diàspora els semblava equivalent a «introduir un ídol pagà en el Temple Sagrat», és a dir, contaminar i destruir la mateixa promesa d'allò que la pàtria renascuda simbolitzava.

Cap a finals del segle XIX, quan el moviment sionista modern va començar a formar-se i a esdevenir una força activa, la majoria dels jueus que volia atreure cap a la recolonització de Palestina eren de l'Europa de l'Est i Central. Quasi invariablement tenien com a llengua materna el *yiddish*, que llavors comptava amb uns deu millions de parlants, i, en conseqüència, el *yiddish* va ser el vernacle majoritari als nous assentaments, i als pobles i ciutats, vells i nous, de Palestina. També el *yiddish* havia esdevingut recentment vehicle d'una cultura moderna i secular, tal com ho havia fet l'hebreu, i era molt ben considerat no tan sols per alguns sionistes de l'Europa de l'Est, sinó també per altres moviments jueus contemporanis de la mateixa zona, sionistes i no sionistes, religiosos i seculars. Com a llengua de la vida quotidiana, i fins i tot com a llengua d'una prosa moderna i secular, el *yiddish* es podia haver imposat immediatament a la Palestina jueva, perquè molts jueus que hi havien arribat del nord d'Àfrica, dels Balcans o de l'Orient Mitjà (amb altres vernacles jueus propis), tant si feia molt temps, com en previsió o immediatament després dels inicis del moviment sionista, l'havien après a força d'interactuar amb els jueus d'Europa de l'Est, numèricament i culturalment dominants. De fet, en aquells moments el *yiddish* estava més i millor desenvolupat per a tots els àmbits moderns que no l'hebreu, i hauria pogut esdevenir fàcilment la llengua de la Yishuv (la comunitat jueva sencera de Palestina, sionista o no sionista), si no s'haguessin pres mesures per suprimir-lo i embrutir-lo.

La campanya engegada pels hebraistes contra el *yiddish* va ser despietada i implacable. Es va declarar que el *yiddish* era fastigós, vulgar, endarrerit i quasi un patuès, més que no una llengua. Molts d'aquests atributs ja li havien estat aplicats abans de l'arribada del sionisme, per part de partidaris de l'Europa oriental i occidental de diverses varietats de modernització jueva diferent, però el sionisme hi va afegir l'epítet de *galuti* (és a dir, relacionat amb la diàspora, servil, apocat i llepaculs) i, a sobre de l'edifici d'epítets, hi va posar una tempesta d'abusos físics i bretolades contra els parlants, les organitzacions, els actes i les publicacions que s'atrevien a fer servir *yiddish* en públic a Palestina. L'objecció sionista a l'ús del *yiddish* s'assembla, en part, a la seva objecció que jueus de qualsevol altra llengua l'empressin per a usos interns a Palestina (i el francès i l'alemany també van patir ocasionalment les conseqüències d'esclats d'ira similars). El corrent principal sionista no podia acceptar de cap manera una situació diglòssica per a l'hebreu, i encara menys si es tractava de funcions internes.

Amb tot i això, en molts sentits les prohibicions contra el *yiddish* van ser més severes del que ho eren amb les altres llengües, i la lluita contra ell més despietada i incansable. No hi ha dubte que va ser així perquè el *yiddish* era inicialment (i fins a la Segona Guerra Mundial) l'únic altre vernacle jueu que podia haver-se convertit en un rival seriós de l'hebreu, però també fou així perquè gairebé tots els mateixos revernacularitzadors de l'hebreu parlaven també *yiddish* i, en conseqüència, se l'havien d'arrencar de la llengua, extreure'l de les seves emocions i desconnectar-lo dels seus lligams personals més íntims.²¹ Uns cinquan-

21. Sobre la lluita sionista contra el *yiddish*, vegeu sobretot PILOWSKI (1985, 1986), GOLD (1989) i les seccions corresponents de FISHMAN i FISHMAN (1978) i de FISHMAN (1990). Cap d'aquestes obres no para prou esment en el terrorisme contra el *yiddish* durant els anys 20 i 30. Només es pot copsar tot l'impacte d'aquestes activitats mitjançant els testimonis directes de l'època, dels quals solament alguns han estat publicats. Constantment apareix infor-

ta o seixanta anys més tard, ha aparegut un altre competidor a escena: l'anglès, primer i sobretot com un lligam vital per als jueus en països anglòfons, i a tot l'Occident en general. Amb la quasi desaparició del *yiddish* secular (el cop de gràcia li va arribar amb l'holocaust dirigit pels nazis, més que no amb l'hebraïsme sionista), l'anglès, i no l'hebreu, ha arribat per donar als jueus de tot el món —també d'Israel— el que més s'assembla a un vernacle comú que puguin tenir ara. Tal com veurem més avall, l'anglès no competeix amb l'hebreu com a llengua materna dels jueus d'Israel, però sí que ho fa, de manera progressiva, en moltes funcions simbòliques i d'alt prestigi, i ho fa, caldria afegir, en un moment en què el mateix hebreu ja no està voltat per les passions commovedores que el protegien durant les primeres dècades d'aquest segle. D'aquesta manera, el bilingüisme jueu continua essent un fet estès de la vida quotidiana, malgrat totes les protestes dels primers sionistes contra ell, però la «llengua acompanyant» és ara un poderós gegant de l'escena mundial, i no solament un membre popular de la família de les llengües jueves.

El francès al Quebec

La lluita per l'hebreu va haver de ser endegada des de la tribuna pública, a la premsa, per part d'associacions voluntàries i de la violència organitzada i espontània dels hebraïstes i dels seus seguidors; els jueus de Palestina no tenien cap govern propi en el qual es poguessin recolzar per defensar la llengua que representava la seva aspiració a un estat modern i secular, a una continuïtat simbòlica amb el passat distant i a una unitat dins de tota la comunitat. Però els quebequesos francòfons, majoria indiscutida en una província que controlaven políticament, podien girar els ulls cap a tàctiques i instrument més forts, és a dir, cap al seu govern, i ho van fer. El mateix govern va esdevenir el principal «*gardien de la langue*».

Tal com s'ha esmentat abans, quan el Partit Quebequès va tornar al poder el 1976, no es va proposar només omplir els forats de la Llei 22 del Partit Liberal (1974), sinó anar bastant més enllà, potser més enllà que cap legislació lingüística en qualsevol país lliure. La seva Llei 101, planificada i discutida durant més d'un any, va esdevenir una fita que no representava solament una política lingüística que abraçava tots els camps, sinó que també definia i promovia la relació entre el Quebec i la resta del Canadà en una direcció contrària i antidiàlògica.

En la declaració del Partit el 1977 sobre política lingüística (*Livre blanc*), quan encara s'estava debatent la Llei, es considerava inacceptable confinar la llengua francesa «a una vida col·lectiva bilingüe... el resultat de la qual seria reduir-la al nivell del folklore». Fins i tot s'hauria de regular amb cura de familiaritat amb l'anglès com a llengua segona perquè «només quan s'hagi assegurat la supervivència de la llengua francesa... la llengua anglesa deixarà de ser el símbol penetrant de la perpètua dominació econòmica i cultural» que encara era. Fins a aquella data distant (que l'oposició comparava amb la «desaparició de l'estat» en la teoria comunista), el destí de la llengua francesa era el d'«acompanyar, simbolitzar i donar suport a una reconquesta del control sobre l'economia que hauria de tenir la majoria francòfona del Quebec. Queda bandejada la possibilitat d'un Quebec bilingüe». El darrer objectiu de la Llei 101, tal com va declarar més tard el seu principal elaborador, havia de ser el de contraatacar «la paralitzadora presència canadenca... que imposa restriccions

mació addicional sobre el tema; vegeu, per exemple, una nota molt recent a l'editor del diari *yiddish* (i bundista) *Lebns-frag* (Tel-Aviv, 1989, 38, 448-9), que detalla la negació de certificats d'immigració de la Universitat Hebrea a graduats de les escoles *yiddish* de Polònia durant els anys 30, cosa que va impedir que aquests estudiants poguessin escapar-se de l'holocaust uns anys més tard.

al Quebec que són com manilles per als seus intents de desenvolupar els valors i la cultura propis».

Pel que fa al contingut de la Llei, es tractava d'un compendi de mesures que cobrien els diversos àmbits de la vida moderna. Creava una Comissió de Toponímia per substituir els noms anglesos de localitats, rius i muntanyes. Exigia que tots els professionals no francòfons que volguessin treballar al Quebec passessin exàmens de competència en francès. Restringia l'assistència a escoles amb l'anglès com a llengua vehicular als infants anglofons dels quals almenys la mare o el pare ja hi haguessin anat, de manera que quedaven desqualificats en la pràctica la majoria dels fills dels «nous canadencs», així com els fills dels «antics anglocanadencs» que havien arribat al Quebec d'altres parts del Canadà (fins que aquesta darrera disposició va ser eliminada sota pressió el 1983). Exigia que tota la publicitat comercial i els senyals públics fossin «solament en la llengua oficial», mentre que permetia que els senyals de les oficines de l'administració o de serveis fossin bilingües, amb la condició que dominés la part francesa (cosa que va portar a l'eliminació de la guia de telèfons de Montreal de tots els llistats en anglès de serveis del govern provincial). Exigia el doblatge o la subtitulació en francès de totes les pel·lícules no franceses «si s'havia d'exhibir al públic més d'una còpia de la pel·lícula». Exigia que els tribunals i els cossos legislatius actuessin completament en francès, i tots els municipis (fins i tot els anglesos) havien de redactar les seves actes en francès, i mantenir la correspondència oficial també en francès. Declarava que només la versió francesa de totes les lleis del Quebec era oficial (apartat que va ser declarat més tard inconstitucional pel Tribunal Suprem del Canadà). Però, per sobre de tot, representava un programa del govern per a la francesització de l'àmbit del treball.²²

Totes les empreses havien d'adoptar noms francesos i usar només aquests noms dins del Quebec. S'exigia que qualsevol empresa comercial amb 50 o més empleats obtingués un certificat de francesització demostrant que duia a terme totes les activitats internes en francès (tant si tenia personal francès com si no era així). Es van instituir inspeccions governamentals regulars de totes les empreses pel que feia a la seva francesització, i s'exigien comitès interns de francesització que actuessin independentment dels propietaris o, de la direcció, amb els quals es poguessin reunir els inspectors governamentals en les seves inspeccions. Si, després dels avisos corresponents, les empreses no obtenien els certificats de francesització, se'ls podien imposar fortes multes i, en darrera instància, podien tancar-se. Es van establir quotes de francòfons per a cada nivell de l'administració, fins a l'administració superior inclosa. El director de l'Office de la Langue Française, organisme al qual es van donar grans poders i responsabilitats en relació amb la francesització de l'àmbit del treball, no s'equivocava en afirmar que la Llei 101 anava més enllà del que s'havia fet anteriorment tant en planificació del corpus com de l'estatus. La Llei 101 va assumir certament amb molta força l'objectiu de la «planificació del mercat de treball».

Tal com es pot imaginar, la Llei 101 va provocar moltes angoixes i protestes anglofones, angoixes i protestes que, en el moment d'escriure això, ja fa més d'una dècada que duren i han aconseguit escassos resultats. Algunes de les disposicions de la Llei 101 han estat declarades inconstitucionals per part del Tribunal Suprem del Canadà, però poques s'han rectificat. Els governs del Quebec, tant si són del Partit Liberal com del Partit Quebequès, han pres la posició que els tribunals canadencs no tenen jurisdicció sobre el Quebec, perquè el Quebec, tot i que encara és part del Canadà, és una «societat diferent» i cofundadora del Canadà, per la qual cosa no pot ser anul·lada pel que ella mateixa ha creat. Més de 100 centrals importants d'empreses, 15.000 llocs de treball i 100.000 habi-

22. El text complet de la Llei 101 (així com diverses anàlisis i interpretacions d'aquesta llei) es poden trobar a BOURHIS (1984). FULLERTON (1978) conté un resum més breu però força adequat de la llei.

tants han abandonat la província (inclosa més del 12% de la població anglòfona total de Montreal), però l'actitud francòfona dominant continua mantenint *Ne touchez pas la loi 101*. De fet, en anys següents, algunes de les disposicions de la Llei s'han reforçat, molt poques s'han relaxat sense intervenció federal i, sovint, ni tan sols aquesta intervenció hi ha ajudat gaire.²³

El Quebec francòfon (igual que els primers sionistes a Palestina) ha rebutjat de manera clara una política de bilingüisme generalitzat, i encara més una de diglòssia. Pot semblar extrem afirmar que «per al Quebec, el bilingüisme és una amenaça perillosa; només els traïdors i els utòpics volen ignorar aquest fet», però l'afirmació se sosté si es recorda el destí de la minvada francofonia a la resta del Canadà, on els francòfons són (o eren) quasi sempre bilingües. Davant de l'acusació que el Quebec és cruel amb els seus anglòfons, i que es comporta d'una manera indecorosa «humiliant-los» (tal com deia el Comissionat de les Llengües Oficials en el seu informe anual del 1988), es dona la resposta que els anglòfons del Quebec encara estan més ben situats lingüísticament del que ho estan els francòfons fora del Quebec, que «encara no s'ha garantit la personalitat francesa de la província» i que «els francòfons necessiten més temps per construir-se un sentiment de seguretat». Tanmateix, com més es tarda a assolir aquesta seguretat, es veu més clar que, tot i que els independentistes van perdre el referèndum de 1980 per la renegociació d'una nova «sobirania-associació» amb la resta del Canadà (per un percentatge de 60% a 40%), la política etnolingüística del Quebec actua sovint com si ja s'hagués aprovat una associació d'aquest tipus. Com a entitat culturalment sobirana, el Quebec no té ni la necessitat ni el desig d'adaptar-se a un bilingüisme ambiental amb l'insondable oceà anglès que l'envolta.²⁴

El català

Hem vist que, en el seu període de més gran feblesa, tant l'hebreu com el francès al Quebec funcionaven en contextos bilingües/diglòssics. Aquests contextos atorgaven funcions segures a aquestes llengües, funcions que les protegien dels tipus de competició jovial per als qual encara no estaven prou acceptades. Posteriorment, els èxits substancials dels seus esforços de RLS (esforços totalment integrats en moviments etnopolítics més generals, i èxits que es van viure abans de l'assoliment d'un estat independent en el cas de l'hebreu, i sense aquest assoliment [fins ara] en el cas del Quebec) van alterar en profunditat els models anteriors bilingües/diglòssics, i van promoure, en lloc d'ells, el somni i, cada cop més, la realitat d'una societat molt més monolingüe internament, amb les llengües pròpies decididament i consensuada en la posició dominant. Hi ha indicis clars que també el català està essent empès en aquest sentit, però també és evident que, en aquest cas, es tractarà d'un llarg trajecte i, en darrer terme, un èxit no tan clar ni tan consensuat.

Amb la concessió de l'autonomia, ja no hi havia cap perill que el català hagués de llui-

23. Per a exemples de crítiques ideològiques a la Llei 101, vegeu FULLERTON (1978) i RICHLER (1983). Per a proves que la majoria d'inseguretats econòmiques i demogràfiques que van motivar la Llei (vegeu, per exemple, LAPORTE, 1974) ja s'havien capgirat gairebé del tot abans que es promulgés la llei, vegeu LA MONTAGNE (1975), el qual demostra que, just abans de l'adopció de la llei, només el 0,6% dels quebequesos francesos no sabien francès, i només un 2,5% no parlava el francès a casa. Després de l'aprovació de la Llei, hi ha hagut moltes proves de l'ús decreixent de l'anglès i de la disminució de la presència d'anglòfons al Quebec, de la desaparició d'antigues diferències salarials entre els anglòfons i els francòfons del Quebec, d'augment del francès només com a llengua de la vida familiar entre els francòfons; tots aquests fenòmens són la continuació d'una tendència que ja havia començat força abans que fos adoptada la Llei 101. Per a detalls, vegeu MCKEE (1982).

24. La primera cita és d'un article de Marcel Turgeon a *Ici Québec*, 1977, vol. 1, n. 1. La segona cita és de Michael Roy, editor de *La Presse* de Montreal, i ha estat citat per WALLACE (1987b).

tar fins i tot per mantenir el seu lloc de dret en la comunicació intrasocial. L'objectiu dels esforços de RLS el 1979 era el d'aconseguir un bilingüisme social complet, en el qual els catalans poguessin fer servir el català per a totes i qualsevol de les funcions simbòliques i socials, des de les més quotidianes fins a les més elevades. Des d'aquesta etapa inicial post-Franco, la situació ha progressat clarament fins al punt actual, que és força «barrejat». Per una banda, es prefereix el català sense cap dubte per a les funcions i les decisions més altes i més poderoses de la societat, és a dir, a la Generalitat, al Parlament i als ajuntaments, encara que la postura oficial sigui, d'acord amb la Constitució, de «bilingüisme oficial». Per l'altra, l'abast del repertori lingüístic de la majoria de catalans nadius encara no és el que «hauria de ser», des del punt de vista de la Direcció General de Política Lingüística (per exemple, la seva alfabetització i el comportament en situacions de formalitat és encara massa sovint en espanyol, igual que les seves interaccions amb no-catalans), i l'ús actiu del català a nivell de conversa per part de la majoria d'immigrants i dels seus fills és massa baix. Tot i que s'ha avançat en tots dos sentits, es tracta, com a molt, d'un progrés lent.

Deixant de banda la qüestió constitucional, hi ha diverses raons per les quals la lluita contra l'espanyol no es pot portar a terme de manera més agressiva a Catalunya. Si s'intentés desacreditar l'espanyol entre els catalans, això provocaria repercussions negatives en la molt considerable «minoria» castellanoparlant (que, en alguns contextos demogràfics i funcionals, constitueix en realitat la majoria local), pel que fa a la promoció de la percepció d'acceptació i a l'autoconsciència del català que parlen. És difícil oposar-se a l'espanyol, per una banda, i semblar fàcil d'acceptar i atractiu als castellanoparlants, per l'altra. Fins i tot és difícil promoure una identitat catalana entre els castellanoparlants de Catalunya i, al mateix temps, fer campanya entre els catalans nadius que només algú que fa servir el català sempre i amb tothom és un català autèntic i lleial. És clar que cal trobar acords i compromisos, i que (encara) no ha arribat el moment de les solucions maximalistes.

Els catalans que coneixen el cas del francès quebequès assenyalen sovint les objeccions quebequeses a l'educació bilingüe en aquell context. Un conegut activista lingüístic català ha adoptat recentment el punt de vista quebequès que «l'educació bilingüe pot funcionar en un medi en què la llengua materna no està amenaçada. Si la llengua materna es troba en una posició feble, serà l'escolarització bilingüe el que li donarà el cop de gràcia final». Aquesta és una observació preocupant, en un context en què la majoria d'escoles són bilingües i en què encara hi ha relativament poques escoles d'immersió en català. Si tenim en compte que el millor que es pot desitjar és un progrés lent, sobretot pel que fa a la catalanització de l'enorme massa d'immigrants castellanoparlants i dels seus fills, sembla encara certament llunyà l'objectiu últim d'una «solució territorial» en la qual Catalunya, com qualsevol «nació normal» tindrà la seva pròpia llengua com a la clarament dominant a la regió, i en què l'espanyol serà simplement una segona llengua, utilitzada en les interaccions amb les altres regions d'Espanya. No cal sorprendre's, doncs, que hi hagi qui se senti descoratjat i que, mirant excessivament la meitat buida de l'ampolla, trobi que «la situació lingüística s'ha deteriorat massa per poder arribar a aquest objectiu» [l'objectiu «normal» del principi territorial, tal com s'ha portat a terme, per exemple, al Quebec].²⁵

Aquesta conclusió és segurament massa pessimista, sobretot si es té en compte que constantment es fa algun avenç cap a la catalanització, tant dels immigrants com de la població nativa catalana. Tanmateix, potser abans de poder assolir l'últim objectiu, s'haurà d'arribar, almenys de manera transitòria, a una «diglossia inversa», amb el català com a llengua alta i l'espanyol com a llengua baixa.

25. Per a discussions sobre el principi territorial com un objectiu desitjable, i el rebuig clar del bilingüisme permanent com un estat de coses final desitjable, vegeu VALLVERDÚ (1979b, 1981), WOOLARD (1986a, 1986b), SABATER (1980) i Direcció General de Política Lingüística (1983).

L'hebreu

L'hebreu ha esdevingut, durant aquest segle, la llengua materna i més parlada de la immensa majoria de la població jueva nativa d'un ressorgit estat jueu. Les antigues relacions diglòssiques amb altres vernacles jueus i amb vernacles no jueus coterritoris s'han deixat de banda. I tanmateix, continuen alguns antics problemes, a una intensitat molt menor, i n'han aparegut d'altres a l'horitzó, als quals cal estar atent.

Com a refugi de jueus perseguits de tot el món, tant si estan compromesos com aliats, Israel experimenta constantment nova immigració jueva i, en realitat, també sol·licita activament aquesta immigració. Un dels seus resultats, malgrat això, és que sempre hi ha presents jueus que no parlen l'hebreu en nombre suficient perquè necessitin serveis especials i comunicacions en les seves respectives llengües maternes, en especial per als membres adults, molts dels quals mai no tindran una competència completa en hebreu. Mentre continuï la «trobadura d'exilis», doncs, el somni sionista uniformitzant d'una hebraïtzació completa continuarà essent inabastable i, com a resultat, una porció de l'élite del país se sentirà insatisfeta. Normalment es menysprea la magnitud d'aquest problema. El cens subestima de manera habitual els parlants de llengües que no siguin l'hebreu, i ho fa cínicament, fins a un 100%, en el cas dels vernacles jueus derivats de la diàspora que «no se suposa que puguin continuar existint», després de més de dos terços de segle que s'esdevingués la revernacularització de l'hebreu. En aquests moments, el *yiddish* se subestima fins al 50%, ja que s'ignoren els ultraortodoxos que continuen parlant-lo i que mantenen unes relacions «tenses» (per dir-ho suaument) amb l'estat secular, mentre que el mugarbí/yahúdic (jueu àrab), el pàrsic (jueu persa), el djudezmo (jueu espanyol) i altres són ignorats completament com a entitats separades. Tot i que s'han fet algunes falses promeses sobre actituds més positives cap a les diverses llengües jueves i les seves respectives herències culturals, tot plegat es redueix a alguns programes de ràdio i a detallets benintencionats per als residents de les llars d'avis.²⁶

Malgrat que la competència per la part del *yiddish* s'ha reduït a proporcions clarament insignificants, no ha desaparegut del tot i, amb la recent explosió demogràfica ultraortodoxa a l'àrea de Jerusalem, ha tornat a arribar, en algun cas, a dimensions molestes. Hi ha encara un grup important ultraortodox que parla *yiddish* sempre i entre les diverses generacions, que rebutja reconèixer l'estat d'Israel de cap manera, i que considera que la vernacularització de la Llengua Sagrada és pecaminosa. Altres grups ultraortodoxos, políticament més cooperatius, també parlen sobretot en *yiddish*, i tots ells continuen utilitzant el *yiddish* com a mitjà d'educació, en especial per als infants. S'han multiplicat barris nous ultraortodoxos, que parlen essencialment *yiddish*, per afrontar l'alta taxa de natalitat d'aquests grups. Donat l'empat entre les dues agrupacions polítiques seculares principals del país, el Likud i el Maarach, els petits partits ultraortodoxos són buscats constantment per formar majories parlamentàries força inestables amb la seva ajuda. La inestabilitat d'aquestes coalicions fa que el suport d'aquests petits partits sigui encara més valuós, i els permet extreure concessions importants dels partits principals que en demanen el suport. Aquesta situació sorprenent ha fet que un important personatge polític israelià hagi exclaméssim:

26. Els censos israelians informen normalment sobre cada grau possible d'hebreu present en la població («hebreu com a llengua única», «hebreu com a primera llengua», «hebreu com a segona llengua», «hebreu com a tercera llengua», etc.). La decadència d'altres llengües, fora de l'hebreu, s'estudia sovint (vegeu HOFMAN i FISHERMAN, 1971, per a un exemple més interessant d'aquests estudis). Per a subestimacions conscients de llengües jueves fora de l'hebreu, vegeu GOLD (1989), ISAACS (1989) i FISHMAN (1989).

mat recentment, en el més complet horror: «El futur d'aquest país es a les mans de gent que parla *yiddish*!». ²⁷

És molt més important, tanmateix, l'ús massiu de l'anglès, per una banda, i la ignorància massiva de l'àrab, per l'altra, entre els jueus d'Israel. L'aprenentatge de l'anglès s'ha convertit en una preocupació nacional, molt semblant a la preocupació que tenien les generacions anteriors per aprendre l'hebreu, i un cert nivell de fluïdesa en anglès és una condició *sine qua non* per a graduar-se a l'escola secundària, per a entrar a la universitat i tenir-hi èxit acadèmic, per a les professions científiques o de tecnologia avançada, per al liderat polític dins d'Israel (és impensable tenir un primer ministre que no pugui parlar amb el president dels EUA o amb els líders jueus nord-americans), per a les activitats comercials amb qualsevol mena de relacions internacional (compres o vendes), per viatjar fora, per al contacte amb la comunitat jueva mundial, i per al senzill fet de «tenir-lo», atractiu esnob i/o senyal de prestigi en els joves i en els pretesament joves. Això no vol dir que l'hebreu estigui en cap tipus de perill de ser substituït com a llengua materna de gairebé tots els israelians nadius, o com a símbol de la independència jueva, però de sobte s'ha convertit en província i perifèric als ulls de molts dels seus parlants, sobretot als de la generació jove i dels intel·lectuals. No és que l'anglès representi una imatge de modernitat més creïble que la que representa l'hebreu (tal com ho fa amb l'àrab entre els joves àrab israelians), sinó que l'hebreu ja no és «el nucli de la qüestió» per a les generacions més joves, i la preocupació i els patiments de la gent més gran per l'hebreu ara no solament semblen curiosos, sinó francament sorprenents, a una gran part dels joves, que han passat a tenir preocupacions més urgents i substantives. ²⁸

Potser no ens hauria de sorprendre que ara hi hagi pocs sentiments relacionats amb l'ús de l'hebreu. Certament, tal com s'esdevé amb l'anglès a la majoria de països de llengua materna anglesa, l'hebreu es fa servir ara tan extensament i sense esforç que està destinat a ser poc estimat, mentre, és clar, no torni algun dia a estar en perill. Quan el president d'Israel va proclamar l'any hebreu 5750 (equivalent al darrer quart de 1989 i als primers tres quarts de 1990) com a «l'any de la llengua hebrea», en honor del centenari de la fundació de Ben-Yehuda del Comitè de la Llengua Hebrea (després anomenat Acadèmia de la Llengua Hebrea), el ministre d'Educació va lamentar públicament la infiltració d'estrangerismes (en realitat, quasi sempre anglicismes) dins de l'hebreu modern («*actuali, banali, combinatsia, dominanti, finansim, moderni, normali, personali, relatiivi*», etc., etc.), i va

27. Sobre els molts barris nous ultraortodoxos, estretament units, densament poblats i que parlen *yiddish*, SHILAV I FRIEDMAN (1985). Sobre el creixement de cursos d'introducció al *yiddish* a les escoles secundàries seculars israelianes, que comprenen ara uns 3.000 estudiants anuals, i que encara s'estan expandint, vegeu DUNI (1989). Caldria afegir també que, tot i que el *yiddish* es va prohibir inicialment com a matèria a la Universitat Hebrea dels anys 30, al darrer quart de segle ha vist com s'establien departaments o programes de *yiddish* allà i a quasi totes les altres universitats israelianes més importants. Com que la seva revernacularització secular ja no sembla possible, l'estudi acadèmic i la reinterpretació nostàlgica han esdevingut acceptables.

28. En referència al paper creixent de l'anglès a Israel, vegeu ALLONY-FAINBERG (1977), COOPER I SECKBACH (1977), NADEL I FISHMAN (1977), RONEN, SECKBACH I NADEL (1977), SECKBACH I COOPER (1977) i COOPER (1985). Sobre la més gran acceptació científica de l'anglès respecte de l'àrab per a àrabs israelians (però l'equivalència de l'hebreu i de l'anglès en aquest sentit per als jueus israelians), vegeu COOPER, FISHMAN i altres (1977). Als àrabs israelians (i també a altres minories no jueves), se'ls exigeix l'hebreu a partir del tercer nivell, i la meitat de l'horari escolar es dedica a «matèries jueves» ensenyades en hebreu. Per la seva banda, els estudiants jueus només estudien l'àrab molt rarament i de mala gana, i, quan ho fan, és durant els dos darrers anys de l'escola secundària, com a part d'una matèria principal optativa. L'àrab és cooficial a Israel a resultes de l'època del domini britànic, però, fora de les àrees de concentració territorial àrab, aquest estatus es compleix només als tribunals i en la disponibilitat (no garantida) de formularis del govern. Sobre la ignorància policial del dret dels àrabs arrestats de ser inculpats en àrab, vegeu FISHMAN I FISHERMAN (1975). Sobre la idea que la literatura jueva és desesperadament provinciana, vegeu ORZION BARTANA (*Maariv*, setembre de 1989), en el sentit que la literatura hebrea del segle xx s'ha empobrit conceptualment de manera progressiva, a mesura que s'ha distanciat de l'època d'escriptura bilingüe en hebreu i en *yiddish*.

concloure amb el lament: «Tant de bo estiméssim l'hebreu com els *yiddistes* estimen el *yidish*, o com els ladinistes estimen el *ladí*». El ministre d'Educació va créixer en un context en què es parlava (i, a voltes, ell encara ho fa) djudezmo i yahúdic. Tot i que sovint demana que es preservin les poques diferències fonològiques entre l'hebreu asquenasa i sefardita, diferències que el mateix ministre s'esforça a mantenir mitjançant la seva realització sefardita, només quan parla en ocasions normals, el seu hebreu «és ple de *yiddismes* fonològics, gramaticals, lèxics, semàntics, estilístics i paraestilístics», tal com ho és el de la majoria de parlants nadius d'hebreu avui dia.²⁹ Potser aquest no és més que un signe entre dotzenes d'altres que els parlants actuals de l'hebreu l'utilitzen amb tota confiança i sense cap tensió, i que és impossible aconseguir, en una llengua que parla tothom i cadascú, els mateixos nivells de puresa i afecte que els que s'atorguen a llengües clàssiques amenaçades, sagrades i escrites, per un costat, o en vernacles amenaçats, per l'altre.

El francès al Quebec

Si és clar que l'hebreu d'Israel ha anat més enllà de «l'estadi més candent» de les pors i les aspiracions nacionalistes; tan enllà, certament, que s'han esvaït la major part dels lligams sentimentals i ideològics amb la llengua, no es pot dir el mateix de la situació del francès al Quebec. En aquest cas encara se sent sovint, i s'accepta encara més generalment, l'argument que la llengua i la cultura franceses desapareixeran si el govern no pren mesures especials per protegir-les i per donar-los avantatges sobre les seves corresponents angleses. La Llei 101 i les diverses maniobres polítiques i legals que ha motivat durant els més de dotze anys després de la seva aprovació proporcionen el millor senyal d'aquesta situació. La inflexibilitat del Quebec francès en el seu suport permanent a la Llei 101 és prou gran per posar en perill la continuïtat de l'actual associació del Quebec amb el Canadà i, si és que calen més indicis de la serietat amb què es considera qualsevol amenaça a l'hegemonia francesa al Quebec, es pot recordar que les mateixes forces pro-franceses reconeixen aquest perill de l'associació amb el Canadà, sense que el reconeixement porti a cap moderació dels punts de vista o posicions de cada bàndol. La majoria de la gent creu que pot ser que un Canadà unit torni a sortir d'aquest pas, però no serà el Quebec el qui s'esforçarà perquè això sigui possible.

La British North America Act de 1867, que fa el paper de Constitució canadenc, només podia ser rectificada per una llei del parlament britànic, la institució que l'havia aprovada en primer lloc, i com que hien aparegut diversos temes durant els següents 120 anys o més que feien desitjables algunes esmenes a la Constitució, el govern canadenc federal va persuadir la Gran Bretanya (1982) perquè li permetés «portar la Constitució a casa» i revisar-la. Tot i que aquesta «patriació de la Constitució» es va realitzar sense el consentiment o la participació del Quebec, principalment a causa de l'exasperació del govern federal i de les altres províncies davant de la insistència del Quebec de fer les coses a la seva manera i atendre les seves necessitats primer, al cap de pocs anys es va veure clar que si no s'aconseguia el consentiment del Quebec a una nova Constitució canadenc que trobés acceptable, el Quebec continuaria simplement pel mateix camí de considerar-se independent de fet, encara que no s'hagués efectuat cap declaració en aquest sentit. L'autoritat federal no podia superar aquest problema; en realitat, l'únic que faria seria exacerbar-lo més enllà

29. La falta d'afecte aparent cap a l'hebreu per part de la majoria dels seus parlants nadius actuals ha estat documentada amb cura per HOFMAN (1974a, 1974b i 1985). COOPER (1985) informa sobre la pèrdua d'antigues marques asquenases, enfront de les sefardites, en la pronunciació habitual de l'hebreu israelià. GOLD (1989) caracteritza el ministre d'Educació actual, YITSKHAK NAVON, com a clarament excepcional en el seu manteniment d'aquestes diferències, fins i tot en ocasions formals.

dels límits de qualsevol solució executòria a escala federal. Adonar-se d'aquest fet va portar a l'acord constitucional de 1987 de Lake Meech.

A canvi de l'acceptació quebequesa de la Constitució de 1982, es va trobar un delicat equilibri entre el Quebec francès i les altres nou províncies (predominantment o quasi exclusivament anglòfones), que tenien una clara majoria al govern federal. Els altres van reconèixer el Quebec com a «societat diferenciada», i el govern federal va cedir alguns dels seus poders a les províncies. Per tal de tenir efecte, aquest acord exigia la ratificació de totes deu assemblees legislatives provincials en un període de dos anys. Malgrat que els líders quebequesos van mantenir que allò era el mínim que podien demanar, si és que havien d'aconseguir el consentiment quebequès a l'acord, i malgrat que finalment es va aconseguir el consentiment (tot i les protestes dels anglòfons quebequesos, que es van queixar que se sacrificaven els seus drets, i tot i les protestes encara més sorolloses dels nacionalistes francòfons —en el sentit que era el mateix futur de la llengua francesa el que es posava en perill—), diverses accions quebequeses posteriors, que limiten definitivament l'ús de l'anglès a la província, d'acord amb l'esperit de la Llei 101 (tal com s'explica a la Llei 178 [1988]), han portat dues altres províncies a retirar la seva aprovació de l'acord de Lake Meech, i, en aquests moments, el període de dos anys és a punt d'expirar.

Quan el Tribunal Suprem del Canadà va determinar, el 1989, que el Quebec no podia prohibir legalment els rètols comercials en anglès als carrers de la província, el mateix primer ministre del Quebec que originàriament havia fet campanya amb la promesa de sotmetre's a la decisió del Tribunal, va decidir de sobte no tenir-la en compte, almenys el que feia a permetre rètols en anglès «visibles externament». Per donar suport a la seva decisió, el govern provincial va citar el mateix acord de Lake Meech, interpretant-lo com si donés nous poders a la província per protegir la llengua i la cultura franceses mitjançant lleis provincials que afavorissin l'ús del francès (tècnicament: reconeixent la funció del govern quebequès de «preservar i promoure la identitat diferenciada del Quebec»), encara que aquestes lleis poguessin entrar en conflicte amb la Carta Canadenca de Drets i Llibertats.³⁰

És realment rellevant qüestionar la sinceritat de les inquietuds del Quebec francès sobre el futur de la llengua francesa dins de les seves fronteres, tal com fan sempre els partidaris de l'anglès? Probablement no, ja que una preocupació ho continua essent tant si està justificada com si no és així, i vetllar pels interessos propis no és pas un hàbit més francòfon que anglòfon. Al darrera de la insistència francòfona d'un context, al Quebec, tan lliure d'anglès com sigui possible, hi ha la convicció que la història del Canadà, tant abans com després de la British North America Act de 1867, és plena d'innombrables traïcions a la promesa més fonamental de totes, la de la Llei del Quebec de 1771, que garantia la protecció de la cultura francesa a la província. Aquest sentit de la traïció, i la renovació constant del record de la traïció, s'alimenten amb la consciència que, malgrat que gairebé tots els nens anglòfons del Quebec reben actualment educació pública en anglès (tot i que hi són una minoria diferenciada i que la seva educació s'ha de pagar amb impostos francòfons), només la meitat dels nens francòfons de la resta del Canadà, on també són una minoria diferenciada, tenen la possibilitat d'assistir a escoles francòfones. Des de la perspectiva francòfona, aquesta és una negació més bàsica de drets que no la prohibició dels rètols comercials en anglès al Quebec. Implica que el francès depèn completament, al Canadà, de la fermesa del Quebec, on la taxa de natalitat francòfona és lleugerament més baixa (12,7/1.000) del que ho és al Canadà anglòfon (14,4/1.000), i on l'índex d'immigració de l'estranger és més alt, mentre que l'assimilació d'immigrants a la cultura francesa és més

30. L'acord de Lake Meech és massa recent per haver estat objecte de discussions sociolingüístiques acadèmiques. Per a una selecció de la bibliografia popular sobre el tema, vegeu ANON (1989), BOMBOY (1988), GEE (1987), ROSE *et al.*, (1987), i WILSON-SMITH i ROSE (1987).

baixa. Els francòfons diuen témer que, si continua la tendència actual, acabaran essent una minoria dins de la seva pròpia província.

Aquestes pors poden demostrar el predomini de l'emoció per sobre de la raó, sobretot quan es tracta de qüestions etnolingüístiques, tal com pretenen molts anglòfons. Si s'assenyala que les dades del cens del Canadà de principis dels anys 1980 indiquen que el 99,1% d'habitants del Quebec de llengua materna francesa parlaven francès a casa, mentre que només el 53,1% d'habitants del Quebec de llengua materna anglesa continuaven parlant anglès a casa, i 46,6% havien passat a parlar francès a casa a principis dels 80 [contra només un 28,7% que ho havien fet el 1971], aquestes dades no semblen donar resposta a totes les pors, desconfiances i preocupacions pel futur. Certament, els darrers reaccionen molt més espontàniament als esforços per cultivar relacions econòmiques i culturals amb la resta del món francòfon, per una banda, i a la insistència en una francesització implacable i políticament protegida, com a la millor garantia d'una francesització duradora.³¹ Així doncs, encara que pot ser ben bé que «als francesos els agradi fer patir els anglesos» (els francòfons hi afegirien: «tal com els francesos van patir molt temps sota la dominació anglesa»), això confirmaria el nostre argument inicial: el francès del Quebec encara no ha arribat a l'estadi d'una existència sense esforç i «donada per descomptat» que l'hebreu d'Israel ja fa dècades que va assolir.

El català

Si hi ha algun dubte sobre la justificabilitat del «sentit del perill d'extinció» en relació amb el francès del Quebec, aquest dubte no existeix pel que fa al català. De fet, la situació [1991] és encara tan «delicada» en aquest cas que els defensors del RLS necessiten continuar recordant-se a ells mateixos que sí que s'ha avançat considerablement, sobretot els darrers 5 anys, i que és evident que el núvol etnolingüístic que amenaça Catalunya té un folre platejat. És clar que «la catalanització total», ni que sigui seguint la imatge, poc perfilada, de «l'hebraïtzació total» o de «la francesització total», és encara un somni impossible, però sí que s'ha progressat en relació amb l'ús actiu del català dels mateixos catalans i dels immigrants castellanoparlants i els seus fills. El cens de 1986 informava que el 60% de la població afirmava «poder parlar català» i que, en el cas dels nens, la proporció pujava al 64%, amb un 55% que deien que ho feien diàriament. Fins i tot a la zona de Barcelona, amb el seu densament poblat cinturó industrial castellanoparlant, la gran majoria d'habitants tenen un «coneixement suficient» de català pel que fa al treball i a altres activitats quotidianes mínimes. Donat que els directius del món del treball, els propietaris d'establiments i comerços, i els habitants dels millors barris continuen essent majoritàriament catalanoparlants, és clar que s'estableix una associació econòmica fortament positiva amb la seva llengua i una motivació important perquè els altres la dominin millor, almenys mentre continuï el creixement econòmic de la regió. Aquesta impressió es veu encoratjada pels esforços de RLS, tant amb mitjans formals com informals.

En el camp de l'ensenyament, el nombre d'escoles on el català és la llengua vehicular principal creix constantment, sobretot al cinturó industrial de Barcelona, on s'han creat més de 600 escoles d'aquest tipus, escoles que obtenen resultats esperançadors pel que fa a l'adquisició d'una competència bilingüe primerenca. Tanmateix, encara abunden els problemes en aquest àmbit, entre ells el de l'omnipresent escassetat de mestres amb formació

31. Les estadístiques sobre la reducció intergeneracional del Quebec anglòfon (del cens canadenc) es troben a DE VRIES (1986). Per als èmfasis oficials sobre la francofonia, vegeu el *Bulletin du conseil de la langue française*, 1989, 6, n. 1, i per a la renovada crida a la responsabilitat col·lectiva per una francesització superior, vegeu *La francisation en marche*, 1989, 8, n. 1, publicació de l'Office de la Langue Française, del govern provincial.

adequada (cosa que hem descobert en molts altres contextos de RLS del món sencer), la fragmentació administrativa, la incapacitat dels contextos socials extraescolars de reforçar els assoliments dels alumnes i, finalment, l'aflorent de preocupacions de pares (no tan sols castellanoparlants) en el sentit que l'espanyol dels seus fills no resulti perjudicat a conseqüència de la catalanització. Tot i que hi ha proves que aquesta preocupació no està justificada, és cert que és un aspecte comprensible del problema total.

La catalanització també progressa al nivell universitari, amb dues de les tres universitats dins de la Barcelona estricta que actualment ofereixen la majoria de les assignatures en català, i totes les de fora de Barcelona quasi totalment catalanitzades. La situació és menys prometedora en relació amb els llibres de text i els apunts fotocopiats, en general, i amb la ciència i la tecnologia en particular, tot i que hi ha, és clar, algunes publicacions científiques en català, així com un esforç interuniversitari per preparar llibres de text en català per a les matèries introductòries que quasi tots els alumnes estudien. No hi pot haver cap dubte que, comptat i debatut, l'educació contribueix també als objectius globals de RLS.

Els mitjans de comunicació de masses són actualment una mica més problemàtics, però també en aquest àmbit s'han fet progressos notables durant els últims anys. Barcelona, que és encara un centre mundial de publicació de llibres en espanyol, publica ara anualment milers de llibres en català, sobre tots els temes i de tots els gèneres. La premsa diària barcelonina, d'altra banda, així com la premsa regional que circula per tot Catalunya, són molt majoritàriament en espanyol (i abracen tres quartes parts de la difusió total), tot i que hi ha dos petits diaris en català a Barcelona, així com suplement setmanals o columnes en català a les edicions locals de dos dels diaris nacionals espanyols més importants. La premsa en català és majoritària només en relació amb publicacions clarament locals i regionals. El govern té un programa d'ajudes a publicacions en català, però és evident que el camí a recórrer serà llarg i difícil, a causa del continuat poder dels mitjans de comunicació escrits nacionals.

La situació de la ràdio és una mica millor que la de la premsa, pel fet que hi ha unes 220 emissores que emeten totalment o majoritàriament en català. La majoria són locals (municipals) i, en general, són de FM i emeten sobretot programes musicals. Malgrat que les emissores comercials més grans (unes 15 en total) utilitzen sobretot l'espanyol, és clar que hi ha un ús ampli del català a la ràdio. La situació de la televisió no és tan bona, però darrerament ha donat mostres d'una millora significativa, amb un canal (de tres) totalment patrocinat pel govern català i emetent totalment en català, i amb dos canals nous similars, un patrocinat pel govern català i l'altre per les autoritats espanyoles, previstos per a un futur proper. Freqüentment es doblen programes de llengua original estrangera (com *Dallas*, *Barri Sèsam* o *Batman*), però això encara no s'esdevé amb els programes en espanyol, i és aquí on es troba la gran majoria de la competència.³²

Tanmateix, tal com hem argumentat al llarg d'aquesta obra, els àmbits institucionals no són bones mesures de l'avenç del RLS en llengües en què el sistema de transmissió intergeneracional encara necessita ser objecte d'una atenció seriosa. És en aquesta àrea, subtil però crucial, que la situació del català va per bon camí, tant perquè els parlants catalans s'adonen cada vegada més que tenen el dret d'expressar-se en català, fins i tot amb «companyia mixta» (en especial perquè els parlants espanyols que hi són presents tenen un creixent domini passiu adequat, i fins i tot actiu, del català), com perquè s'assumeix correctament que els parlants espanyols que no indiquen cap preferència per aquesta llengua estan disposats a comunicar-se en català. Aquest darrer punt representa un canvi particularment remarcable. Mentre que és probable que tant els catalanoparlants com els castellanopar-

32. La meua informació sobre l'educació i els mitjans de comunicació escrits i no escrits a Catalunya prové de la Direcció General del Patrimoni Escrit (1988/comunicacions personals), SALA (1989) i STRUBELL (1988). [NT: Fishman en el moment d'escriure aquest paràgraf no tenia encara notícies dels canals privats de televisió.]

lants encara prefereixin rebre missatges en les seves llengües natives, els segons ja no reaccionen desfavorablement (ni amb el ridícul, ni amb una disminució de la solidaritat) als no catalans que fan servir el català com a llengua de comunicació. En efecte, cada vegada tots dos subgrups de població escolten més català no nadiu, i alguns dels qui el fan servir són personatges populars i prestigiosos, entre ells mestres, polítics, anunciadors i presentadors de ràdio i de televisió, etc. Lentament, però amb seguretat, el català va deixant de ser una cosa exclusivista «del grup», i competeix més efectivament com a la llengua local preferida per a la comunicació intergrup al.

El que es reconeix que encara li falta al grup més gran de castellanoparlants adolescents i joves de Barcelona i els seus voltants és l'oportunitat d'interactuar amb catalanoparlants en situacions informals, quotidianes i no amenaçadores. Aquestes situacions són difícils de crear, a causa de la segregació per barris que separa la majoria de catalanoparlants normals de la majoria de castellanoparlants, tant a la feina com a la vida de barri. Per solucionar aquest problema, s'han impulsat una sèrie d'esforços interessants i innovadors. A Montcada i Reixac, una ciutat predominantment castellanoparlant de 26.000 habitants, al cinturó industrial de Barcelona, s'han organitzat colònies d'immersió de tres dies per a nens de quatre a set anys, gràcies als fons que el govern català té previstos a aquest efecte. Tots els nens d'educació preescolar d'aquest poble estan actualment matriculats en escoles d'immersió al català, però les colònies els permeten passar un cert temps amb nens catalanoparlants de la mateixa edat, de tot Catalunya. S'assigna un mestre i un ajudant per supervisar un grup de cinc nens, i el nombre total de nens que es beneficien d'aquesta experiència cada any és només d'uns 1.000. Òbviament, el programa tan sols representa l'inici experimental d'un fet que s'ha de multiplicar per mil abans d'aconseguir un impacte social real.

Una altra acció pionera és la de l'Hospitalet del Llobregat, una ciutat que recentment ha crescut molt al cinturó industrial de Barcelona i que ara té uns 300.000 (!) habitants, predominantment castellanoparlants. S'hi ha organitzat una associació voluntària d'establiments en què els propietaris i els dependents s'han compromès a parlar en català als clients, per ajudar-los a activar els seu domini passiu de la llengua. Tots els alumnes de les classes d'adults de català (més informació a continuació) reben una llista d'aquests establiments (que també s'identifiquen amb un símbol a la porta) perquè puguin, amb més facilitat, anar a comprar i alhora activar el català. D'altra banda, el govern regional i diversos ajuntaments han organitzat grups especials de conversa en català per a adults castellanoparlants. També en aquest cas s'observa una mica d'ingenuïtat, ja que els grups són sempre petits i estan dirigits per mestres que s'han especialitzat en mètodes per activar el coneixement passiu del català.

Tots aquests i altres plantejaments tenen l'objectiu de trencar els hàbits de barri de comunicació intragrupal en espanyol a les zones industrials; escurçar molt, en conseqüència, la quantitat de temps que es necessita normalment perquè tingui efecte l'activació del català, i assegurar-se que aquesta activació també arriba als adults i no queda limitada als nens. Tanmateix, tot i que aquests esforços especials són prometedors, ara per ara són només gotetes minúscules en comparació amb el que es necessita si és que aquests objectius han de ser assolits de manera general en un futur raonablement proper.³³

Però també s'han endegat a Catalunya esforços més generals de «creació d'ambient». Una campanya intensiva als mitjans de comunicació dirigida als botiguers (1986-1987), amb un cost aproximat d'un total de 40 milions de pessetes, pretenia animar aquest grup perquè canviés els rètols de les botigues al català. Així, es van canviar 2.000 rètols, i els fabricants oferien descomptes especials, a més dels ajuts, préstecs i interessos més baixos que

33. La meua informació sobre mètodes innovatius, regionals i locals, per activar la familiaritat passiva amb el català de parlants espanyols i dels seus fills prové de STRUBELL (1984) i WOOLARD i GALINY (1984 i en premsa).

donava el govern amb aquest motiu. A més, s'ha ajudat els restaurants, les cafeteries i els bars a preparar llistes de preus i menús en català, acció a la qual també es va donar suport amb una campanya extensiva als mitjans de comunicació. Les campanyes publicitàries també han tingut com a protagonistes castellanoparlants, parlant en un català trencat, demanant als seus companys de feina que els ajudessin a millorar el seu català parlat. Això és senyal que els castellanoparlants ja no tenen por, com fa pocs anys, que es riguin d'ells per parlar malament en català. També és senyal que s'avança cap a l'activació del català. Més en general, els entrevistadors de ràdio i televisió que conversen amb interlocutors castellanoparlants han començat a mantenir-se inflexibles en l'ús del català, encara que els seus interlocutors continuïn parlant espanyol. Aquest fet constitueix un senyal clar que hi ha una variació bàsica en el canvi del codi basat en la llengua de l'interlocutor, que fa molts pocs anys era considerat la norma implícita.

En general, els activistes catalans de RLS estan lluny d'haver trobat solucions aplicades en general als seus principals problemes, amb catalans i amb no catalans. Fins i tot els tribunals menors i les comissaries de policia de barri encara no estan catalanitzats en la pràctica. Malgrat això, s'estan afrontant els problemes més durs i s'està avançant a poc a poc. Hi ha qui creu que la situació és desesperada, que la normalització completa del català no és possible perquè els castellanoparlants estan protegits pel govern central i per la Constitució, i tenen tot el dret de continuar parlant castellà i només castellà per sempre, si així ho volen. Però el català en si ja no perd parlants ni funcions i, de fet, hi ha bones raons per concloure que va endavant en tots dos sentits i en els dos grups als quals s'adreça. En darrer terme, el seu èxit, si amb això volem dir la catalanització de la vida pública de Catalunya, no és un resultat inevitable, però tampoc no ho era el de l'hebreu fa uns 90 anys ni el del francès al Quebec fa uns 30 anys. Donada la continuació i l'amplificació del suport intel·ligent i general que reben actualment els esforços de RLS a favor del català, tenim totes les raons per esperar que aquests esforços tindran un èxit semblant d'aquí a un quart de segle, i que seran considerablement menys punitives per aconseguir els seus objectius.

Conclusions

A quines conclusions podem arribar a partir d'aquests tres casos que han tingut, relativament, força èxit? En primer lloc, que l'èxit, pel que fa a la continuïtat intergeneracional de la llengua materna, és assolible fins i tot si, com en el cas de l'hebreu, ja no queda cap comunitat de parla vernacular de la llengua. La vernacularització de l'hebreu va començar a l'etapa 7, i va continuar amb les etapes 6, 5 (especialment per a adults) i 4, en una successió força ràpida, però lluny de ser inevitable. Les escoles que van convertir l'hebreu en vernacle dels seus alumnes *estaven estretament relacionades amb casa seva, les seves famílies i els assentaments, que donaven un suport total a aquest objectiu, i que intentaven, potser menys espectacularment, però amb un valor igualment crucial, seguir-lo de manera paral·lela en un nombre d'activitats que creixia lentament però amb seguretat a nivell adult*. Els àmbits més elevats (sobretot el del treball fora dels nous assentaments, els mitjans de comunicació i les entitats quasi governamentals o simbòliques) no es van vernacularitzar fins bastant més tard i només van contribuir al procés sencer de transmissió intergeneracional de la nova llengua materna en tant que aquest procés ja tenia fonaments segurs en les etapes 6, 5 i 4. De fet, Ben-Yehuda, amb els seus esforços que pretenien avançar de dalt a baix, va resultar un fracàs total, pel que feia a la vernacularització socialment integrativa i a la transmissió intergeneracional de la llengua materna.

Els casos del francès del Quebec i del català van fer més ràpidament el gran salt, pel que fa a centrar-se en les etapes 4, 3, 2 i 1, perquè mai no havien perdut el control de l'etapa 6. Un cop va haver aconseguit la seva clarificació ideològica, i donat que la preponde-

rància demogràfica del francès al Quebec feia que la presència anglòfona no fos problemàtica de l'etapa 6 a la 4, una nova generació de líders francòfons del Quebec es van adonar ràpidament que podien passar a l'ofensiva quant a la francesització de les etapes 3, 2 i 1. D'altra banda, l'ajustat equilibri demogràfic de Catalunya va fer (i encara fa) necessari que els líders de RLS adoptin en aquest cas una perspectiva i un enfocament a molt més llarg termini. Tanmateix, el seu objectiu és una catalanització que arriba lluny, almenys en la vida pública i en la comunicació intergrup al dins del territori delimitat, tal com passa al Quebec amb el francès i a Israel amb l'hebreu.

Els émfasis diglòssics que són necessaris per a l'autopreservació quan els esforços de RLS encara es concentren a la banda feble (de l'etapa 8 a la 5) esdevenen contraproductius quan les circumstàncies permeten que aquests esforços es concentrin a la banda forta. Quan el cuc es gira, pot mirar enlaire. El cas català demostra que això es pot fer de manera molt menys injusta del que permeten creure els casos hebreu i francès al Quebec. Al capdavant, tanmateix, totes les llengües continuen confrontades a una llengua de difusió més general a tot el món, en principi per a la comunicació intergrup al, però també, i inevitablement, per alguns processos intragrup als que són molt més que simplement metafòrics.

En cert sentit, la lluita pel RLS mai no s'acaba, sobretot a nivell subjectiu, perquè gairebé totes les llengües, fins i tot les que mai no han estat amenaçades dins dels seus dominis territorials o funcionals acceptables, acaben per trobar competidors contextualment més forts. Si el mateix francès continental està preocupat per promoure l'ús del francès dins del territori francès, és sorprenent que el Quebec francòfon es preocupi pel francès al Quebec? De la mateixa manera, no ens hauria de sorprendre que el RLS sigui una preocupació autèntica d'una bona pila de llengües etnonacionals més petites, no perquè la seva existència estigui amenaçada o, més sovint que el contrari, exposada a una evitació sistemàtica.³⁴ En conseqüència, l'hebreu, el francès al Quebec i el català només han obtingut un èxit parcial en els seus esforços de RLS, fustigats com estan per llengües gegantines que les envolten i molestos com poden estar per llengües més petites enmig d'elles.

És clar que la teoria i la pràctica per evitar, contraatacar i capgirar la substitució lingüística pot ser d'interès per a totes les comunitats lingüístiques.³⁵ Aquesta teoria i aquesta pràctica constitueixen aspectes de la planificació lingüística de l'estatus que han estat menyspreats durant massa temps, i que tenen una clara contribució a fer a la recerca sociolingüística més general, teòrica i aplicada, per tot el món.³⁶

1991

[Traducció d'EULÀLIA TORRAS OLIVERAS]

34. He desenvolupat més aquest punt a «On the peculiar problems of smaller national languages», a Andrew Gonzalez (ed.), 1984, *Panagani: Essays in Honor of Bonifacio P. Sibayan on his Sixty-Seventh Birthday*. Manila: Linguistic Society of the Philippines, 40-5.

35. Tot aquest capítol es basa en innumbrables visites de camp a Israel i al Quebec, i en molta correspondència amb gran quantitat d'especialistes d'aquests llocs; en el cas català, en lectures extensives i correspondència. He tret un gran profit d'una extensiva correspondència, guia, ajuda i crítica de Richard Y. Bourhis (Montreal) i de Miquel Strubell (Barcelona). He trobat que les diverses publicacions de Woolard sobre Catalunya i sobre el català eren una vertadera mina d'or d'informació, interpretacions i idees. No cal dir que cap de les persones esmentades més amunt no són responsables en cap sentit de qualsevol error de fet o d'interpretació que es trobi al text. La meua exposició més gran al *yiddish*, a l'anglès i a l'espanyol (i no a l'hebreu, al francès o al català), i una predisposició general cap a les parts situacionalment més febles, pot haver portat a una més gran atenció als punts de vista contraris al RLS en aquest capítol que a la resta de l'obra.

36. L'enorme bibliografia sobre estudis socio-polítics recents del francès al Quebec i al Canadà en general està tan detallada en fonts com SABOURIN, LAMARCHE i TARRAB (1987) que no queda justificat cap llistat parcial de lectures complementàries que valgui la pena. La bibliografia sobre el cas hebreu només és menys voluminosa en certa manera. A més dels textos als quals m'he referit específicament en aquest capítol, també he trobat que els següents eren útils o estimulants: SPOLSKY i COOPER (1991), RABIN (1989) i FISHERMAN (1990). La bibliografia sobre el català és la més difícil de trobar en biblioteques fora de Catalunya mateix. Voldria esmentar en particular els textos següents, que no es troben citats individualment al cos d'aquest capítol: MEY (1989), JOHNSTON (1989), MOLLÀ *et al.* (1989).

LA IDENTITAT FRISONA: DESETNIFICACIÓ A FRÍSLA?

Jehannes YTSMA
Fryske Akademy

1. INTRODUCCIÓ

Quan es parla de la qüestió de la identitat ètnica, els neerlandesos tendeixen normalment a restringir aquest concepte a grups immigrants, com els turcs o els marroquins. Pel que fa a la demarcació d'aquests grups als Països Baixos, s'ha assenyalat que els criteris per definir els grups immigrants solen basar-se tradicionalment en la nacionalitat i el lloc de naixement, molt més que no en l'autodefinició i la llengua (veg. BROEDER *et al.*, 1992). De manera semblant, la identitat frisona se simplifica sovint, als Països Baixos, i es converteix en una categoria únicament geogràfica, segons la qual tots els que viuen en aquesta província es defineixen com a «frisons» (Van der PLANK, 1987: p. 17). En aquest sentit, sabem que alguns frisons no experts en la qüestió posen en dubte si tenen o no una identitat ètnica (MAHMOOD i ARMSTRONG, 1990); també perceben que les minories ètniques dels Països Baixos són les formades per estrangers.

Tanmateix, els grups ètnics no necessiten ser, per definició, grups immigrants (veg. ERICKSON, 1987). L'etnicitat es refereix bàsicament a un sentiment de pertinença, de consciència del «nosaltres» (WITTERMANS, 1967). L'etnicitat es pot definir subjectivament com un sentiment d'aliança per part d'una persona a un grup, sentiment basat en característiques grupals reals o percebudes. La llengua és sovint una característica fonamental dels grups (minoritaris). La relació entre llengua i identitat (ètnica) és certament inextricable. POOL (1979: p. 8) va arribar a interrelacionar fins a 18 variables que tenen a veure amb els complexos lligams entre llengua i identitat.

Els sentiments d'identitat ètnica es viuen de manera personal (veg. BOWIE i DAVIES, 1992) i, tanmateix, són sentiments que no es determinen individualment. Ben al contrari, es defineixen socialment i es transmeten de generació en generació. A més, els sentiments actuals d'identitat ètnica solen tenir fortes arrels històriques (veg. FEITSMA, 1980: p. 174-175).¹ Com que la identitat ètnica està definida socialment, pot relacionar-se amb variables socio-estructurals com l'edat, el sexe i l'estatus socio-econòmic. Aquestes variables socials formen la base de la categorització social (veg. TAJFEL, 1978: p. 5). Totes juntes, i interactuant entre elles, conformen la identitat social de cadascú; altrament dit, la identitat social d'una persona es crea mitjançant les seves aliances amb el col·lectiu (veg. TURNER i OAKES, 1986). Es podria dir que la identitat social consisteix en diverses subidentitats («ser» frisó, home, socialista, etc.) i la preeminència de cada subidentitat pot variar en situacions diferents (veg. CLÉMENT i NOELS, 1992; WADDELL i CAIRNS, 1986).

La recerca empírica ha confirmat l'existència de relacions entre la identitat ètnica i algunes de les anomenades variables socio-estructurals. WADDELL i CAIRNS (1986) van trobar, per exemple, que els irlandesos protestants que viuen a Irlanda del Nord se sentien més britànics, mentre que els irlandesos catòlics s'adherien amb força a la seva identitat com a irlandesos. Els autors atribueixen aquest contrast a l'estatus de minoria dels catòlics d'Irlanda del Nord (:30). Pel que fa a exemples frisons, Gorter i els seus companys van descobrir

1. Compareu la historicitat de la noció d'identitat nacional (veg. Van Sas, 1993).

que els professionals de baixa categoria (L1 frisó) s'autoidentificaven relativament sovint com a completament frisons, mentre que els professionals de categoria més alta (L1 frisó) es descrivien més sovint amb l'autoreferent mitgat «neerlandès-frisó» (GORTER *et al.*, 1984: p. 161).

L'estudi de la identitat ètnica no té només un interès acadèmic, perquè la identitat va relacionada amb la pràctica lingüística. En aquest sentit, s'ha afirmat amb raó que la llengua i la identitat ètnica es relacionen recíprocament, és a dir, que l'ús lingüístic influeix en la formació de la identitat ètnica, i que la identitat ètnica també influeix en l'ús lingüístic (GUDYKUNST i SCHMIDT, 1987: p. 157). Més específicament, s'ha suggerit que la identitat ètnica és rellevant per a interaccions a curt termini a nivell individual, així com per a tendències grupals a llarg termini de manteniment i erosió de la llengua (GILES i JOHN-SON, 1987: p. 73).

Donada la gran importància de la qüestió de l'etnicitat, no és sorprenent que la identitat ètnica hagi estat un tema destacat dins de l'estudi del bilingüisme a Frísia en les últimes dècades (veg. FEITSMA, 1980; GORTER, 1988; GORTER *et al.*, 1984: cap. 7; KHLEIF, 1982; MAHMOOD i ARMSTRONG, 1990; Van der PLANK, 1982 i 1987; WITTERMANS, 1967).

En canvi, s'ha prestat molta menys atenció a la complicada pregunta sobre qui pot ser considerat un frisó autèntic (tanmateix, veg. Van der PLANK, 1982; GORTER *et al.*, 1984: cap. 7). Contràriament a les anteriors, aquesta pregunta pren en consideració la definició com a frisó *per part d'altres*. El problema de saber quins són els constituents reals com a criteris definidors de l'*altera-identitat* frisona és un punt discutible, sobre el qual s'ha debatut recentment de manera acalorada en els mitjans de comunicació populars de la província. Sembla profitós, però, especificar almenys quatre candidats: parentiu, llengua, lloc de residència i autoatribució. D'aquesta manera, es pot argumentar que els quatre constituents següents indiquen una altera-identitat frisona:

- tenir pares frisons (parentiu)
- viure a la província de Frísia (lloc de residència)
- parlar frisó (llengua)
- autoatribució com a frisó².

En relació amb aquests indicadors de l'*altera-identitat*, es pot establir una divisió entre el parentiu i el lloc de residència, per una banda, i la llengua i l'autoatribució, per l'altra. Les dues primeres característiques són trets adscrits, mentre que la llengua, i especialment l'autoatribució, són característiques adquirides.

Cadascun d'aquests quatre paràmetres té un impacte acumulatiu, en més o menys proporció, sobre l'*altera-identitat* frisona. És a dir, l'*altera-identitat* ètnica no és una variable dicotòmica, sinó més aviat el resultat de la interacció entre diversos components. Referint-se a aquesta qüestió, KNOPS (1987: p. 116) va postular la configuració de dimensions ètniques segons les quals s'ordenen jeràrquicament els criteris definidors. Per exemple: les persones que responen als quatre criteris es poden anomenar frisons més fàcilment que no els qui tenen pares frisons i s'autoidentifiquen com a frisons, però no parlen la llengua frisona i viuen fora de la província.

El valor de cadascun dels components proposats adquireix, doncs, un interès central. És clar que tots ells estan relacionats amb l'*altera-identitat* frisona, però, quina és la significació relativa que cal donar a cada criteri? És que els trets adquirits anul·len els trets adscrits?

2. Observeu que la categoria d'autoatribució s'inclou aquí, expressament, dins de la llista de paràmetres que els altres fan servir per definir la identitat frisona.

Tenint en compte tot el que acabem d'assenyalar, aquest article es proposa diferents objectius. Per començar, vol examinar el gru d'autoidentificació ètnica a Frísia. En segon lloc, investiga si certes variables d'origen social es relacionen amb el grau d'autoidentificació ètnica. Es refereix a les variables d'edat, sexe, estatus socio-econòmic, preferències polítiques i filiació religiosa. La raó que s'hagi escollit aquest conjunt de variables social i no un altre té dues vessants: els factors esmentats constitueixen variables més o menys establertes que apareixen en moltes de les investigacions de ciències socials i, en conseqüència, tenim dades de recerques empíriques sobre ells a partir de les quals es pot treballar. En tercer lloc, l'article vol clarificar la importància relativa de cadascun dels quatre paràmetres esmentats de l'altera-identitat frisona. Per acabar, posarem punt i final a l'article amb un breu resum i alguns comentaris a tall de conclusió.

2. L'AUTOIDENTIFICACIÓ ÈTNICA A FRÍSIA

A principis dels anys 1980, es va dur a terme a Frísia una enquesta lingüística a gran escala (veg. GORTER *et al.*, 1984, 1988). L'estudi abraçava una mostra representativa de la població de la província (+ 12 anys). En el qüestionari hi havia un ítem relacionat amb la identitat, que és molt útil per als nostres objectius. Els resultats d'aquest ítem es troben resumits a la taula 1.

Taula 1: Autodefinició ètnica de la població de la província, segons l'origen lingüístic, en percentatges.

	<i>Frisó</i>	<i>Neerlandès frisó</i>	<i>No frisó</i>
L1 Frisó (n = 536)	57	40	3
L1 Neerlandès (n = 335)	10	30	60

(Adaptat de GORTER *et al.*, 1984: p. 160).

S'observa que una majoria (57%) de parlants frisons (L1 frisó) s'identifica completament com a frisona. Una minoria (40%) de parlants frisons s'atribueixen una identitat mixta, en escollir identificar-se com a neerlandesos-frisons. En certa manera, aquesta categoria s'assembla a la noció d'identitat subtractiva, introduïda per Ross i els seus col·laboradors (Ross *et al.*, 1987: p. 257). Cal remarcar que gairebé no es troba una identificació no frisona assimilativa en el grup de frisons (3%), de manera que quasi no apareix la tendència a fusionar-se. Tanmateix, aquest petit grup de frisons que opta per una autoidentificació com a no frisons sí que indica que el factor de l'origen lingüístic tot sol no és condició suficient perquè sorgeixi l'autoidentificació ètnica. Tot plegat, trobem un grau prou elevat d'autoidentificació ètnica entre els frisons.

Tal com hem vist abans, als Països Baixos se sol considerar que la identitat frisona és una categoria geogràfica, segons la qual, senzillament, tots els habitants de la província es defineixen com a frisons. És interessant observar com els parlants neerlandesos que viuen a la província adopten una perspectiva clarament diferent. La taula 1 mostra que una majoria d'ells (60%) es descriuen amb una autoidentificació no-frisona, mentre que gairebé i de cada 3 s'atorga una identitat mixta (neerlandesa-frisona). En darrer terme, la taula mostra com 1 de cada 10 parlants de neerlandès (L1) s'atribueix una autoidentificació frisona integrativa. Aquestes xifres impliquen que l'origen lingüístic tampoc no és condició necessària

per a l'autoidentificació frisona, fet que es corrobora amb els resultats aportats per Strubell (1984), el qual va demostrar que almenys el 35% de la població immigrant de Catalunya de llengua materna castellana se sentia catalana (STRUBELL, 1984: p. 98).

Descobrir que l'origen lingüístic no és condició ni suficient ni necessària per a una auto-definició com a frisó deixa ben clar que l'autodefinició com a frisó implica un acte de tria més o menys conscient. També indica que les fronteres de grup entre les comunitats lingüístiques frisona i neerlandesa són permeables (veg. YTSMA, 1989: p. 87).

Les respostes dels parlants neerlandesos (L1 neerlandès) suggereixen que el criteri de la identificació ètnica pot canviar segons la perspectiva de cada individu. Els neerlandesos que viuen fora de Frísia semblen aplicar, generalment, un criteri geogràfic, mentre que els que viuen dins d'aquesta província l'apliquen molt menys.

S'observa que el grau d'identificació ètnica també pot canviar segons la perspectiva de l'individu. A partir de recerques recents en un nombrós grup de frisons³ emigrats de Frísia a altres províncies dels Països Baixos i membres d'una *Fryske krite* (associació frisona), s'ha pogut veure el següent: en relació amb la pregunta de la recerca sobre si el seu sentit de «ser frisó» havia canviat des que vivien fora d'aquella província, el 26% (n = 530) afirmava que la seva frisonitat havia augmentat, mentre que només el 7% declarava que havia disminuït. Un 64% no constata cap canvi.⁴ El fet que un quart llarg dels informants afirmés que el seu sentit de ser frisons havia augmentat mostra que la residència no és tan sols un dels paràmetres constitutius de l'altera-identitat ètnica (vegeu l'apartat 4), sinó que també pot afectar el grau d'autoidentificació. Pel que sembla, apareix la paradoxa següent: viure a Frísia és un dels elements constitutius de l'altera-identitat frisona, mentre que viure fora de la província sol fer augmentar l'autoidentificació frisona.

A l'apartat del prefaci (1), hem esmentat que els sentiments d'identitat ètnica es reprodueixen en un alt grau dins de la família. Les xifres de la taula 2 se centren en aquesta qüestió: la taula descriu el grau d'autoidentificació ètnica dels infants d'escola primària de Frísia.

Taula 2: Autodefinició ètnica d'infants d'escola primària, segons origen lingüístic i nivell d'escolarització, en percentatges.

Escolars	Frísó	Frísó-neerlandès	Neerlandès-frísó	Neerlandès
Infants frisons de 5è. grau (n = 249)	58	36	4	1
Infants frisons de 8è. grau (n = 270)	60	38	1	1
Infants neerlandesos de 5è. grau (n = 193)	2	9	19	69
Infants neerlandesos de 8è. grau (n = 202)	2	12	35	51

(Font: dades inèdites de l'autor).

3. S'ha fet una selecció sobre la variable de la primera llengua. Els resultats que es presenten es refereixen als informants que tenien el frisó com a llengua materna.

4. L'altre 3% no sabia si el seu sentit de «ser frisó» havia canviat o no.

Si considerem conjuntament la segona i la tercera columnes d'«identitats mixtes», observem que els sentiments d'etnicitat dels infants reflecteixen molt acuradament els de la població de la província (veg. taula 1). La discrepància més important entre les dues taules es refereix als parlants neerlandesos: mentre que tan sols un 2% dels infants neerlandesos se situen a la categoria de «frisons», els adults ho fan en un nombre cinc vegades més alt.

Una altra descoberta important és que els infants neerlandesos més grans mostren un canvi considerable d'una autodefinició completament neerlandesa a una identitat mixta neerlandesa-frisona, en relació als companys d'escola més petits. Aquesta evolució transversal ens fa pensar que els infants neerlandesos comencen a identificar sentiments de frisonitat a mesura que es van fent grans. Això concorda amb recerques anteriors sobre les actituds dels infants neerlandesos envers el frisó, ja que es va descobrir que els infants més grans parlants de neerlandès començaven a apreciar el valor de solidaritat del frisó (YTSMA, 1990).

3. RELACIONS AMB ALGUNES VARIABLES D'ORIGEN SOCIAL

Examinem aquí si l'autoidentificació ètnica està relacionada amb les variables d'origen social, d'edat, sexe, estatus socio-econòmic, preferències polítiques i filiació religiosa, i, si la relació es confirma, en quin grau existeix. Farem referència a dades recollides mitjançant un qüestionari a gran escala sobre qüestions relacionades amb la llengua, aparegut recentment al *Leeuwarder Courant*, que és, amb molta diferència, el diari de més difusió a la província.⁵ Per als nostres objectius en aquest punt, només vam preseleccionar els informants amb el frisó com a llengua materna, que van ser anomenats «frisons».

La primera relació que examinem és la que es pot establir entre l'edat i l'autodefinició ètnica. La taula 3 ens n'ofereix els resultats.

Taula 3: Edat i autodefinició en els «frisons», en percentatges.

Edat	Frisó	Frisó i neerlandès	Neerlandès i frisó	Neerlandès
< 30 anys (n = 704)	45	42	12	1
30-49 anys (n = 1671)	37	50	10	3
> 50 anys (n = 1701)	33	52	11	4

(Xi quadrat = 43'28, $p < '001$).

La taula mostra una relació significativa entre la variable edat i els sentiments d'identitat frisona. Els frisons més joves (< 30) mostren una identitat frisona més pronunciada, mentre que els frisons més vells (30-49 i > 50) se situen en un percentatge més elevat dins la categoria de «frisó i neerlandès».

A la taula 4 veurem si la variable sexe està relacionada amb l'autodefinició ètnica.

5. És clar que les dades recollides a través d'aquest qüestionari no són representatives de la població de la província. Tanmateix, en aquest apartat no tenim la intenció de ser descriptius. Només examinem possibles relacions entre diverses variables, per la qual cosa la no representativitat de la mostra no ens representa cap problema.

Taula 4: Sexe i autodefinició ètnica en els «frisons», en percentatges.

Sexe	Frisó	Frisó i neerlandès	Neerlandès i frisó	Neerlandès
Homes (n = 2105)	38	47	12	3
Dones (n = 1978)	36	51	10	3

(Xi quadrat = 6'61, n.s.).

La taula mostra clarament que no hi ha una diferència significativa entre homes i dones frisons respecte del seu grau d'autoidentificació ètnica.

La tercera relació que volem observar és la de l'estatus socio-econòmic⁶ i l'autodefinició ètnica. Els resultats es presenten a la taula 5.

Taula 5: Estatus socio-econòmic (nivell educatiu) i autodefinició ètnica en els en percentatges.

Categories	Frisó	Frisó i neerlandès	Neerlandès i frisó	Neerlandès
Alta (n = 1092)	31	53	13	3
Mitjana alta (n = 1205)	35	49	13	3
Mitjana baixa (n = 1480)	42	47	8	3
Baixa (n = 298)	44	47	4	4

(Xi quadrat = 74'11, p < '001).

La taula precedent mostra un lligam força estret entre l'estatus socio-econòmic dels «frisons» i la seva identificació ètnica. En general, sembla que l'autoidentitat frisona es fa més forta a mesura que disminueix l'estatus socio-econòmic, fet que confirma estudis anteriors (GORTER *et al.*, 1984: p. 161-62). Inversament, la freqüència relativa dins de la categoria «identitats mixtes» es redueix a mesura que augmenta l'estatus socio-econòmic.

Un altre factor que possiblement es relaciona amb el grau d'autoidentificació ètnica dels frisons és el de la seva filiació religiosa. A partir de les dades que es presenten a la taula 6 podem valorar aquesta possibilitat.

Taula 6: Filiació religiosa⁷ i autoidentificació ètnica en els «frisons», en percentatges.

Religió	Frisó	Frisó i neerlandès	Neerlandès i frisó	Neerlandès
Sense religió (n = 1785)	36	49	11	4
Protestant (n = 1840)	38	49	10	2
Catòlic (n = 226)	34	52	12	3

(Xi quadrat = 15'35, p < '02).

6. L'estatus socio-econòmic es determina en aquest cas pel nivell educatiu, que es divideix en quatre categories: alta (universitat i formació professional superior), mitjana alta (formació professional mitjana), mitjana baixa (formació professional baixa) i baixa (escola primària).

7. Altres categories de respostes, molt més petites, han estat excloses de l'anàlisi.

Tot i que l'anàlisi de la xi quadrat mostra una relació estadísticament significativa entre la filiació religiosa i la identificació ètnica, les xifres de la taula 6 no permeten observar cap discrepància important, de manera que podem arribar a la conclusió que la filiació religiosa és difícilment relacionable amb el grau d'autoidentificació ètnica.

La darrera relació que observarem és la de la ideologia política i l'autoidentificació ètnica. ¿Podem establir alguna connexió entre les preferències polítiques dels frisons i l'autoidentificació ètnica? La taula 7 ens presenta dades referents a aquesta qüestió.

Taula 7: Orientació política⁸ i autodefinició ètnica en els «frisons», en percentatges.

Partit	Frisó	Frisó i neerlandès	Neerlandès i frisó	Neerlandès
PvdA (n = 736)	35	54	8	2
CDA (n = 657)	30	53	14	3
VVD (n = 344)	22	48	23	7
D66 (n = 416)	27	48	19	6

(Xi quadrat = 80'48, $p < '001$).

PvdA = socialistes; CDA = demòcrata-cristians; VVD = liberals; D66 = demòcrates.

La taula 7 mostra diferències considerables en el grau d'autoidentificació ètnica dels frisons segons les seves preferències polítiques. Sembla que els socialistes frisons s'atribueixen relativament més sovint una identitat frisona (35%), i menys sovint una identitat neerlandesa-frisona (8%) o neerlandesa (2%). Contrasten en aquest sentit sobretot amb els liberals frisons, dins dels quals la identitat frisona (22%) és tan forta com la identitat neerlandesa-frisona (23%).

Resumint, observem que el grau d'autoidentificació ètnica dels «frisons» sol canviar segons altres característiques grupals que conformen la identitat social. Les dades que hem presentat revelen que l'autoidentitat ètnica a Frísia té una clara relació amb l'edat i l'estatus socio-econòmic dels «frisons», i també amb les seves preferències polítiques. De fet, la variable sexe és l'única que no discrimina de cap manera. A l'apartat final (5) es donarà una interpretació de les relacions concretes entre l'autodefinició ètnica i algunes variables socials.

4. L'ALTERA-IDENTIFICACIÓ: QUI ÉS AUTÈNTICAMENT FRISÓ?

Tal com ja hem dit, el problema de saber quins són els components definidors reals de l'altera-identitat frisona és una qüestió complicada. Van der Plank (1982) va ser el primer que va intentar aclarir el tema amb dades empíriques. Va diferenciar tres «dimensions ètniques»: parentiu, llengua i residència. La seva recerca va mostrar com els frisons més vells (50-70 anys) consideraven la dimensió del parentiu més important que no els joves (20-40 anys). Al contrari, segons els frisons joves, la llengua era el criteri més decisiu. D'aquesta manera, l'estudi de Van der Plank proposava la possibilitat que la importància relativa assignada a components diferents de la frisonitat canviés segons generacions. Reprendrem aquest aspecte més endavant.

8. Altres categories de respostes, molt més petites, han estat excloses de l'anàlisi.

Hem identificat abans el parentiu, la llengua, la residència i també l'autoatribució com a criteris definidors de l'altera-identitat frisona. És interessant mesurar el valor de cadascun d'aquests components i, per fer-ho, vam preguntar a un grup de frisons adults que marquessin en unes escales de 7 punts la importància relativa que segons ells tenia cadascun dels criteris esmentats.⁹ La formulació exacta de la pregunta era la següent: «Fins a quin punt són rellevants les següents característiques perquè algú es pugui anomenar frisó?». La taula 8 ens ofereix les respostes.

Taula 8: Mitjanes obtingudes per frisons adults a partir de quatre criteris definidors de l'altera-identitat frisona¹⁰.

<i>Criteri</i>	<i>Mitjanes (mín. 1; màx. 7)</i>	<i>(n =)</i>
Autoatribució	6'53	(156)
Llengua	6'28	(156)
Parentiu	5'00	(154)
Residència	4'27	(154)

La taula mostra que les característiques adquirides, autoatribució i llengua, es consideren d'una importància essencial, mentre que les característiques adscrites de parentiu i, sobretot, residència, es valoren com a components molt menys substancials de l'altera-identitat frisona.

Tal com s'ha esmentat abans, els estudis anteriors de Van der Plank (1982) suggerien l'existència de diferències d'edat pel que feia a la importància relativa que calia atribuir a les dimensions de l'altera-identitat frisona. Per tal de resseguir aquestes possibles diferències generacionals, vam dividir el grup de frisons adults segons la seva edat. Els informants més joves són els que tenien entre 18 i 45 anys, mentre que els altres es van classificar com a «vells». La taula 9 presenta els resultats de tots dos grups d'edat separatament.

Taula 9: Mitjanes obtingudes per frisons adults sobre quatre criteris definidors de l'altera-identitat frisona, segons grup d'edat.

<i>Criteri</i>	<i>Jove (n = 77)</i>	<i>Vell (n = 79)</i>	<i>Valor de t</i>	<i>p =</i>
Autoatribució	6'47	6'59	—0'82	n.s.
Llengua	6'00	6'56	—2'83	<0'01
Parentiu	4'24	5'74	—4'69	<0'001
Residència	3'72	4'81	—2'90	<0'01

9. La mostra estava formada per persones que van visitar un dia de portes obertes a la Fryske Akademy el 1992. Els informants tenien 18 anys o més, i tots provenien de famílies on es parlava frisó.

10. El valor 1 significa *gens important* i el 7, *molt important*.

A partir de les dades precedents, podem concloure que els frisons, joves i vells, estan d'acord a acordar una alta rellevància al factor d'autoatribució. Les diferències de les mitjanes dins de l'escala corresponent no arriben a un grau estadísticament significatiu. Tanmateix, els frisons vells sí que consideren de manera constant els factors de llengua, parentiu i residència com a significativament més importants que no els frisons joves. La diferència de valoració més gran és la que s'observa respecte del criteri definidor de parentiu, fet que, en general, es correspon amb estudis anteriors esmentats per Van der Plank (1982).

Cal remarcar que les xifres anteriors suggereixen que els frisons adults més joves estableixen una diferència força acusada entre les característiques adscrites i les adquirides. Les característiques adscrites de residència i parentiu es consideren d'una importància relativament menor, contràriament a les característiques adquirides de llengua i autoatribució, valorades totes dues com a altament rellevants.

5. RESUM I COMENTARIS FINALS

En general, les persones malden per una identitat social positiva, que es deriva del grup. Recentment, Clément i Noels van afirmar que és possible que els membres d'un grup minoritari tendixin a identificar-se amb el grup amb més probabilitats de donar-los la identitat social més positiva, és a dir, amb el grup majoritari (CLÉMENT i NOELS, 1992: p. 205). Aquesta *empenta enfora* de la minoria podria portar en darrer terme a una assimilació totals dels membres del grup minoritari. Tanmateix, els nostres resultats demostren que aquesta no és en absolut la situació a Frísia. Només una proporció molt reduïda de parlants frisons canvien de costat i passen a identificar-se senzillament amb el grup majoritari, mentre que la majoria prefereix identificar-se del tot com a frisona (veg. taula 1). A més, les dades sobre l'autoidentificació ètnica d'infants frisons suggereixen que l'autoidentificació ètnica queda establerta molt aviat. Donat el desequilibri negatiu de poder entre el frisó i el neerlandès dins de la província, potser l'autoidentitat frisona continua sorprenentment bé (veg. FEITSMA, 1980). En conjunt, hi ha una *empenta endins* prou forta, i estem d'acord amb Fishman, que va arribar a la conclusió que s'ha conservat intacta bona part del lligam entre el frisó i la identitat frisona (FISHMAN, 1991: p. 157). Malgrat això, sembla que en altres àrees com Catalunya o Gal·les la identitat ètnica és més pronunciada (veg. YTSMA, VILADOT i GILES, 1994; YTSMA, 1989).

També hem vist com la magnitud de l'autoidentificació ètnica dels frisons estava relacionada amb altres codeterminants socials de la identitat social. És important recordar que la variable edat afectava el grau d'autodefinició ètnica: els frisons més joves s'adherien de manera comparativament més forta a la seva identitat frisona, mentre que els més grans donaven una preferència lleugerament superior a una autoidentitat mixta «frisona-neerlandesa». És difícil interpretar aquest resultat de manera no ambigua, però pot ser productiu referir-se a la societat en sentit ample. En general, l'autoidentificació ètnica disminueix a mesura que decau la vitalitat dels grups ètnics (veg. LANDRY i ALLARD, en premsa; YTSMA, VILADOT i GILES, 1994). De manera inversa, però, en alguns casos una vitalitat afeblida esperona esforços per mantenir la llengua ètnica (GILES i JOHNSON, 1987: p. 80). Una tendència reactiva d'aquest tipus pot explicar el relativament alt nivell de frisonitat dels frisons joves (< 30 anys), que van créixer en un període en el qual la província de Frísia va experimentar un procés demolingüístic bastant fort de neerlandització, i hom pot sostenir que aquest fet ha promogut sentiments d'etnicitat. Una tendència reactiva similar podria explicar en part els sentiments creixents de frisonitat dels emigrants frisons, sentiments esmentats més amunt (apartat 2).

És interessant assenyalar que, segons les dades, l'autodefinició completament frisona és més forta si l'estatus socio-econòmic dels frisons és baix, resultat que corrobora altres

estudis anteriors (GORTER *et al.*, 1984: p. 161-62). Davant d'aquest fet, la correlació negativa entre l'estatus socio-econòmic i l'autodefinició frisona no s'adequa bé a la idea d'una identitat social derivada del grup ja que, seguint aquest argument, les persones que es troben al capdavant de l'arbre social tendrien més aviat a identificar-se amb el grup prestigiós. Ben al contrari, els nostres resultats suggereixen que, subjectivament, és més fàcil per als frisons deixar el propi grup quan el seu estatus socio-econòmic és (més) alt. És clar que els frisons amb un nivell més alt d'educació s'adonen que, d'una o altra manera, deixar parcialment «els frisons» els sembla socialment atractiu i, en cert sentit, s'adhereixen al grup d'estatus alt.

Cal destacar el resultat segons el qual els frisons adults perceben generalment l'autoatribució com a frisó com un criteri essencial de l'altera-identitat frisona, fins al punt que aquest criteri arriba a arraconar el component lingüístic (parlar frisó). Això sembla en certa manera sorprenent, si tenim en compte que s'ha arribat a la conclusió gairebé unànime que la llengua és el senyal quintaessencial de l'etnicitat (veg. FISHMAN, 1977: p. 25). Però els nostres resultats donen suport a la posició d'Allardt, el qual va subratllar que l'autoatribució era un element primordial perquè existís una minoria lingüística (ALLARDT, 1984: p. 202).¹¹

A més, els resultats indiquen que els frisons adults més joves tendeixen a atorgar una importància menor a les característiques adscrites de residència i parentiu, a diferència de les característiques adquirides de llengua i autoatribució, que es consideren d'una rellevància fonamental. Aquest model ens fa pensar en l'argumentació de Knops: tot parlant de l'impacte de la llengua com a marca de la pertinença a un grup ètnic, esmenta la transició esdevinguda de comunitats petites, estables i tancades a societats grans, inestables i obertes (KNOPS, 1987: p. 119). Knops manté que, en el primer tipus de comunitats, eren els atributs socials adscrits els que es consideraven normalment d'una importància crucial, mentre que les característiques adquirides són les que prevalen en la societat moderna.

Per resumir el que hem dit fins ara, a partir de les dades aportades en l'article, no hem pogut demostrar una tendència clara de desetnificació en els frisons: l'autoidentitat dels frisons sembla força persistent. Però sí que hem trobat senyals d'un procés de recomposició de l'altera-identitat frisona, a partir del qual són especialment les característiques adscrites de l'altera-identitat frisona les que perden la importància que tenien en el passat.

(Traducció: EULÀLIA TORRAS).

11. Observeu que, contràriament a nosaltres, Allardt no subsumeix l'autoatribució dins de la llista de paràmetres emprada per altres en definir la identitat ètnica.

REFERÈNCIES

- ALLARDT, E. (1984), What Constitutes a Language Minority? *Journal of Multilingual and Multicultural Development*, vol. 5, núms. 3 i 4, 195-205.
- BOWIE, F. i DAVIES, O. (eds.) (1992), *Discovering Welshness*. Gomer Press: Llandysul, Dyfed.
- BROEDER, P, EXTRA, G. i VAN HOUT, R. (1992), *Home language use and the maintenance of ethnic identity*. Ponència presentada a la International Conference on Maintenance and Loss of Minority Languages, 1-4, Set., Noordwijkerhout, The Netherlands.
- CLÉMENT, R. i NOELS, K. A. (1992), Towards a situated approach to ethnolinguistic identity: the effects of status on individuals and groups. *Journal of Language and Social Psychology*, vol. 11, núm. 4, 203-232.
- ERICKSON, F. (1987), Ethnicity. Dins: *Sociolinguistics. An International Handbook of the Science of language and Society*. U. Ammon et al. (eds.). De Gruyter: Berlin-New York, vol. 1, 91-95.
- FISHMAN, J. A. (1977), Language and ethnicity. Dins: H. Giles (ed). *Language, Ethnicity and Intergroup Relations*. Academic Press: London, etc., 15-57.
- (1991), *Reversing Language Shift*. Multilingual Matters: Clevedon.
- FEITSMA, A. (1980), Why and How do the Frisian Language and Identity Continue? Dins: E. Haugen et al. (eds.), *Minority Languages Today*. Edinburgh University Press: Edinburgh, 163-176.
- GILES, H. i JOHNSON, P. (1987), Ethnolinguistic identity theory: a social psychological approach to language maintenance. *International Journal of the Sociology of Language*, 68, 69-99.
- GORTER, D. et al. (1984), *Taal yn Fryslân*. Fryske Akademy: Ljouwert.
- (1988), *Language in Friesland*. Fryske Akademy: Ljouwert, The Netherlands.
- GORTER, D. (1988), Taal yn 'e tsjerke: leauwe, stimme en Fries wêze. Dins: W. Bergsma et al. (eds.). *Frysk, From en Frij. In oantal aspekten fan leauwe en polityk yn Fryslân*. Fryske Akademy: Ljouwert, 261-275.
- GUDYKUNST, W. B. i SCHMIDT, K. L. (1987), Language and ethnic identity: an overview and prologue. *Journal of Language and Social Psychology*, vol. 6, núms. 3 i 4, 157-170.
- KHLEIF, B.B. (1982), Ethnicity and language with reference to the Frisian case: issues of schooling, work, and identity. Dins: K. Zondag (ed.). *Bilingual Education in Friesland*. Wever: Frjentsjer-Franeker, 175-203.
- KNOPS, U. (1987), *Andermans en eigen taal*. Wolters-Noordhoff: Groningen.
- LANDRY, R. i ALLARD, R. (en prensa). The Acadians of New Brunswick: Demolinguistic Realities and the Vitality of the French language. *International Journal of the Sociology of Language*.
- MAHMOOD, C. K. i ARMSTRONG, S. L. (1990), *Accounting for ethnicity: a cognitive approach*. Ponència llegida a la reunió de l'AAA a New Orleans, 29 nov., 1990.
- POOL, J. (1979), Language Planning and Identity Planning. *International Journal of the Sociology of Language*, 20, 5-21.
- ROS, M., IGNACIO CANO, J. i HUICI, C. (1987), Language and Intergroup Perception in Spain. *Journal of Language and Social Psychology*, vol. 6, núms. 3 i 4, 243-259.
- STRUBELL, M. (1984), Language and identity in Catalonia. *International Journal of the Sociology of Language*, 47, 91-104.
- VAN SAS, N. C. F. (1993), Varieties of Dutchness. Dins: A. Galema, B. Henkes i H. te Velde (eds.). *Images of the Nation. Different Meanings of Dutchness 1870-1940*. Amsterdam: Rodopi, 5-16.

- TAJFEL, H. (1978), *The Social Psychology of Minorities*. Minority Rights Gorup, Informe núm. 38.
- TURNER, J. C. i OAKES, P. J. (1986), The significance of the social identity concept for social psychology with reference to individualism, interactionism and social influence. *British Journal of Social Psychology*, vol. 25, 237-252.
- VAN DER PLANK, P. H. (1982), Etniciteit in Friesland. Dins: P. van de Craen i R. Willemyns (eds.). *Sociolingüistiek en ideologie*. Studiereeks van het tijdschrift van de Vrije Universiteit Brussel, Nieuwe serie núm. 7, 433-473.
- (1987), Frisian language use and ethnic identity. *International Journal of the Sociology of Language*, 64, 9-20.
- WADDELL, N. i CAIRNS, E. (1986), Situational perspectives on social identity in Northern Ireland. *British Journal of Social Psychology*, vol. 25, 25-31.
- WITTERMANS, T. (1967), The Frisians: and ethnic group in The Netherlands. *Sociology and social research*, vol. 25, núm. 1, 88-101.
- WQOLARD, K. A. (1989), *Double Talk. Bilingualism and the Politics of Ethnicity in Catalonia*. Stanford University Press: Stanford.
- YTSMA, J. (1989), Help! It Frysk fersûpt. In sosjaal-psychologysk ûndersyk nei taalbehâld. *It Beaken*, LI, núm. 2, 79-90.
- (1990), *School children's Language Attitudes in Friesland*. Ponència presentada al 40è congrés de l'ICA, Trinity College, Dublin. ERIC núm. ED 322.721.
- YTSMA, J. i DE JONG, S. (1993), Frisian. Dins: G. Extra i L. Verhoeven (eds.). *Community Languages in The Netherlands*. Swets i Zeitlinger: Amsterdam/Lisse, 29-49.
- YTSMA, J., VILADOT, M. A. i GILES, H. (1994), Ethnolinguistic vitality and ethnic identity: some Catalan and Frisian data. *International Journal of the Sociology of Language*, 107.

L'ESTUDI DE LES NORMES D'ÚS DES DE L'ANÀLISI CRÍTICA DEL DISCURS¹

Joan PUJOLAR
Universitat de Lancaster

1. INTRODUCCIÓ

La «tria de llengua» en el parlar està considerat com un dels aspectes clau dins el procés que anomenem de «normalització lingüística» del català. És un tema que preocupa de forma marcada a un conjunt prou ampli de gent, des de sociolingüistes i planificadors, fins a activistes de grups nacionalistes diversos, col·lectius de caire cultural i recreatiu, etc. Però també afecta fins i tot moltes altres persones que en solem dir «del carrer» i que potser no se senten necessàriament implicades en les polítiques de catalanització. El fet d'haver de decidir quina llengua parlar en multitud de situacions, d'haver de justificar davant d'un mateix i dels altres les pròpies opcions, és un fet quotidià en molts de sectors de la població catalana, especialment a l'àrea barcelonina.

Malgrat els avenços que ha experimentat l'ús del català en els darrers anys, ningú no està convençut que s'hagi aturat el procés de substitució lingüística, especialment pel que fa a l'ús oral quotidià. D'aquí les campanyes i les consignes col·lectives per mantenir el català, acceptar les converses bilingües, etc. I d'aquí hem d'interpretar que ve, almenys en part, el gran nombre de treballs sociolingüístics enfocats a estudiar aquest tema. En aquest sentit, cal esmentar les nombroses aportacions de la sociolingüística catalana a l'estudi del bilingüisme i la diglòssia (vegeu VALLVERDÚ, 1980), i en especial les d'ARACIL (1974, 1979) en el tema de les normes i àmbits d'ús lingüístic. En el terreny més empíric, tenim, entre d'altres, els estudis etnogràfics de CALSAMIGLIA i TUSÓN (1980), TURELL (1984), TUSÓN (1985), BOIX (1989) i WOOLARD (1989); els dos darrers incloent tècniques experimentals de la psicologia social com els de VILADOT (1989) i GAHNG i WOOLARD (1990); i cal no oblidar les aportacions de NUSSBAUM (1990), l'enquesta d'ERILL *et al.* (1992) i la recerca en curs de VILA (1992) sobre l'impacte dels programes d'immersió en els alumnes d'una escola de bàsica.

Aquest estudi voldria ser una contribució més en aquest terreny des d'una nova perspectiva: l'anàlisi crítica del discurs (ACD). L'ACD és un model teòric i metodològic que s'ha anat desenvolupant a partir del treball del grup d'East Anglia als anys 70 (FOWLER *et al.*, 1979). El grup d'East Anglia ha estat molt influenciat pels treballs de M.A.K. Halliday (HODGE i KRESS, 1988). La seva característica distintiva rau en el fet que aborda l'estudi de l'ús lingüístic en tant que revelador i definidor de les relacions socials, i, en especial,

1. Versió revisada del treball presentat al II Congrés Internacional sobre el Manteniment i la Pèrdua de Llengües Minoritàries. Noordwijkerhout, Països Baixos. Setembre de 1992. Voldria agrair especialment a Marilyn Martin-Jones el valuós ajut i suport rebut en el procés de redacció d'aquest treball. També vull agrair els útils suggeriments que em van fer arribar Joan Argente, Francesc Vallverdú i Monica Heller, i les crítiques i comentaris de molts companys. Cap d'aquestes persones, però, no és responsable de les mancances que aquest treball pugui tenir. Està basat en un estudi dut a terme per a la meua dissertació de màster a la Universitat de Lancaster (1991a), on apareixen ampliat i amb més detall la discussió teòrica i els procediments d'anàlisi i interpretació de les dades. Vull agrair igualment els ajuts de la CIRIT i de l'Institut Català de Sociolingüística, que han estat essencials per fer possible aquest estudi. M'agradaria que el lector excusés l'ús de la primera persona del singular en la redacció, que utilitzo perquè em sembla que fa l'expressió més fàcil en un text que ja és bastant dens.

de relacions de dominació i de processos ideològics existents a la societat. Les bases teòriques de l'anàlisi crítica del discurs provenen de la *Teoria Crítica* d'HABERMAS (1988), de FOUCAULT (1972), GRAMSCI (1971) i ALTHUSSER (1971). Més recentment, cal ressaltar les propostes teòriques i metodològiques de FAIRCLOUGH (1989, 1992), que constitueixen un esforç remarcable d'operacionalitzar empíricament les teories susdites a través de l'anàlisi textual, en la qual s'apliquen també criteris d'anàlisi procedents de la lingüística, la sociolingüística, la pragmàtica, la psicologia cognitiva, la intel·ligència artificial, l'anàlisi conversacional i l'anàlisi del discurs.

M'agradaria aclarir que aquest estudi no constitueix sinó una de les múltiples possibilitats d'enfocament que ofereix l'anàlisi crítica del discurs, i potser no la més usual. Estem en un moment en què s'està produint una enorme diversificació dels estudis lingüístics, amb una multiplicació de les línies d'investigació, i amb la subsegüent aparició de nous termes i constitució de noves subdisciplines. El caràcter interdisciplinari mateix de l'ACD ha permès que sigui utilitzada en d'altres disciplines com la psicologia social, la recerca educativa, la sociologia de la ciència, les ciències polítiques, els estudis de la comunicació de masses, els estudis sobre la dona, etc. Recentment, PUIG (1990) i CALSAMIGLIA i TUSÓN (1991) han apuntat la necessitat d'adoptar una visió cada cop més interdisciplinària dins la sociolingüística catalana. Voldria que aquest treball s'entengués, doncs, com un esforç en aquesta línia que malda per construir una perspectiva alhora plural i integrada de la sociolingüística a casa nostra.

2. L'ESTUDI

El 1991 vaig dur a terme un estudi sobre les pautes de tria lingüística en interaccions orals entre estudiants universitaris en les seves activitats quotidianes. L'estudi es concentrà en un grup d'estudiants (50 aprox.) que estaven elaborant el seu projecte de fi de carrera i utilitzaven amb regularitat una sala d'ordinadors. Vaig enregistrar les seves interaccions (unes 500) dins aquella sala i després en vaig seleccionar 8 per a entrevistes en profunditat.

La selecció d'entrevistes es va fer entre els que aparegueren més sovint en els enregistraments. Hi havia 3 castellanoparlants i 5 catalanoparlants. Vaig voler triar un conjunt de persones que presentés la màxima diversitat pel que fa a les pautes de tria lingüística. En les entrevistes, els vaig demanar que expliquessin el seu comportament lingüístic amb parlants nadius de l'altra llengua que la pròpia, amb coneguts reals, que expliquessin la història de la seva relació lingüística amb cada persona. I també els vaig preguntar què pensaven de la gent que tenia un comportament lingüístic diferent del seu.

Em vaig proposar 3 objectius principals:

1. Descriure les pautes de tria lingüística del grup.
2. Analitzar les seves percepcions i creences en relació a l'ús d'ambdues llengües.
3. Establir lligams entre i) les seves pràctiques lingüístiques i creences i ii) processos socials i ideològics més amplis.

Aquest estudi constitueix, doncs, un estudi de cas. No pretén de cap manera aspirar a una representativitat estadística. La selecció d'individus estudiats no constitueix una mostra representativa, sinó una mostra *teòrica* d'acord amb les pautes de la tradició de recerca qualitativa pròpies dels estudis etnogràfics i antropològics (GLASER i STRAUSS, 1967). Les dues finalitats essencials d'aquest tipus d'estudis són (1) investigar la realitat tal com la viuen o la *constitueixen* les persones, és a dir, des del punt de vista d'aquells a qui investiguem; i (2) produir uns marcs conceptuals que ajudin a entendre el funcionament de processos socials, però no necessàriament que entrin a descriure les distribucions de gent respecte d'unes categories particulars en el conjunt d'una població.

3. PERSPECTIVES TEÒRIQUES

En aquest estudi, em vaig preocupar especialment de cercar les perspectives teòriques que servissin millor els objectius del projecte. Primerament calia abordar les pràctiques lingüístiques al nivell interaccional (micro-), i segonament calia abordar les implicacions dels fenòmens observats des d'una perspectiva més àmplia (macro-social) que tingués en compte les relacions de poder i els processos històrics que afecten les relacions entre els diversos grups socials implicats.

Hi ha dos marcs teòrics tradicionals en l'estudi del bilingüisme des de la perspectiva del manteniment i la substitució lingüístics: el model de diglòssia (o la perspectiva estructural-funcional) i la sociolingüística internacional. En aquest estudi, no se n'ha utilitzat cap dels dos de forma central, excepte en el fet que la sociolingüística interaccional està experimentant una transformació cap a postures més crítiques, al igual que els estudis etnogràfics en general. Seguidament, explicaré el perquè d'això tot fent una crítica molt resumida d'ambdues perspectives. Després presentaré el marc teòric construït per a aquest estudi, que està basat en les propostes de l'anàlisi crítica del discurs i que també recolza en part en la tradició sociolingüística catalana.

El model de diglòssia de Fishman (1964, 1967, 1971, 1972a, 1972b) representa les comunitats bilingües com a governades per normes i caracteritzades per un consens global: distribueixen l'ús d'ambdues llengües en funció de diferents àmbits de la vida social en base a unes normes genèricament compartides. Aquest model no era apropiat per aquest estudi per diverses raons: com ha indicat Martin-Jones (1989), (1) assumeix que les comunitats lingüístiques són genèricament homogènies en els seus repertoris lingüístics i normes; (2) no es planteja la qüestió de les relacions de poder entre diferents grups socials i de com les situacions diglòssiques es formen, es mantenen o es transformen com a resultat de processos històrics; i (3) no aborda l'estudi del comportament comunicatiu de la gent al nivell interaccional.

Els meus objectius eren l'anàlisi del comportament interaccional en la vida quotidiana de la gent, i la descripció i interpretació de les pràctiques lingüístiques heterogènies com a evidència de canvis socio-històrics en curs. Tampoc no és possible d'estudiar la situació de Catalunya sense fer referència a la seva dimensió històrica, que implica les relacions de poder amb l'estat espanyol i les complexitats de la seva pròpia estructura interna.

La sociolingüística interaccional (HYMES, 1964; BLOM i GUMPERZ, 1972; GUMPERZ, 1982) aborda efectivament les pràctiques lingüístiques des d'una perspectiva microsocial i ha proveït eines metodològiques interessants que permeten estudiar el complex comportament comunicatiu de la gent. Igualment, ha produït descripcions etnogràfiques prou aprofundides de moltes comunitats i de les seves pràctiques lingüístiques a través dels conceptes d'*esdeveniment de parla*, *repertori lingüístic*, *alternança situacional i metafòrica* etc., essent el seu objectiu principal la descripció de la «competència comunicativa» dels parlants. Alhora, el concepte de *repertori lingüístic* pot incloure igualment diferents varietats lingüístiques —no necessàriament «llengües»— i estils que els parlants usen en base a unes «regles» (*rules*) que s'apliquen en funció de les seves finalitats comunicatives i dels significats socials associats a cada varietat.

També hem vist com la gent utilitza l'efecte contrastiu de les diverses varietats lingüístiques en les seves estratègies comunicatives (GUMPERZ, 1982), i com l'ús de les diferents varietats es correspon a diferents pautes de lleialtat envers determinats grups ètnics o socials. Desenvolupaments posteriors dins aquest camp han remarcat la importància de relacionar l'ús lingüístic amb processos de construcció de la identitat (LE PAGE i TABOURET-KELLER, 1985), i el paper de les xarxes socials en la substitució lingüística (GAL, 1979).

Tot i amb això, el paper de les normes de tria lingüística en aquest corrent teòric ha anat esdevenint més perifèric. Amb el temps, la recerca s'ha anat concentrant cada cop

més en l'aspecte creatiu del comportament bilingüe. Com a resultat, darrerament ha rebut crítiques per ultra-emfasitzar la llibertat que té el parlant a l'hora de fer les seves tries. Hom ha tendit a deixar de banda la qüestió de l'origen de les connotacions o significats socials lligats a les diferents varietats lingüístiques. Darrera aquestes connotacions, i darrera les aspiracions i estratègies comunicatives dels parlants, hi ha la qüestió de les relacions de poder i les desigualtats socials, com han assenyalat Fairclough (1989) i Martin-Jones (1989). Hi ha implícita, en la sociolingüística interaccional, una concepció restrictiva de la competència comunicativa, que no té en compte que els significats socials de les varietats lingüístiques van lligats a les experiències dels parlants, a les seves concepcions del món i de la història i, en definitiva, a processos ideològics comuns a la nostra civilització.

Des del meu punt de vista, les mancances de la sociolingüística interaccional s'originen en el seu caràcter essencialment sincrònic, que és també un dels problemes essencials del model de diglòssia. Val la pena destacar, però, que les crítiques adreçades a la sociolingüística interaccional coincideixen amb les que en la darrera dècada han rebut els estudis etnogràfics i antropològics en conjunt (vegeu HAMMERSLEY, 1992). Coneguts recercadors d'aquesta perspectiva han apuntat igualment la necessitat d'integrar una perspectiva històrico-diacrònica (GAL, 1988 i HELLER, 1988c). Gal (1992) i Heller (1989) han aportat recentment una perspectiva crítica que recull el paper de l'ús lingüístic en l'accés a recursos materials i simbòlics. Heller (1989) ha aplicat el seu marc a l'anàlisi de les pautes de tria i alternança lingüístiques entre canadencs francoparlants i angloparlants. Gal (1992) també ha teoritzat sobre el paper dels processos ideològics en l'ús lingüístic bilingüe. També cal esmentar que ja en els primers treballs la sociolingüística catalana féu diverses aportacions que anticipaven una perspectiva crítica (entre d'altres: ARACIL, 1965, amb els conceptes de consciència i control; NINYOLÉS (1972) i VALLVERDÚ, 1979; vegeu també MARTIN JONES, 1989).

Així, tot i que les tradicions esmentades constitueixen igualment un punt de partida per aquest estudi, vaig voler incorporar igualment una perspectiva teòrica crítica a través de l'anàlisi crítica del discurs (FAIRCLOUGH, 1989, 1992). Fairclough concep l'ús lingüístic com un procés de negociació contínua de rols i identitats en la interacció, on els parlants constantment reforcen o transformen els seus termes de relació, tot fent un ús creatiu de les convencions lingüístiques en funció dels seus objectius específics². Aquestes negociacions es basen en les concepcions que els parlants tenen del món, dels estatus dels participants i dels grups socials a què pertanyen. Aquestes concepcions es poden descriure en forma de repertoris d'idees, constructes conceptuals o marcs interpretatius³ que la gent elabora en funció dels seus interessos: constitueixen, en conjunt, la ideologia. La ideologia es pot manifestar de forma explícita o implícita, en forma dels marcs interpretatius que la gent activa en la parla. El terme *ideologia* fa referència a aquelles creences que tenen una dimensió o unes implicacions socials. L'ús lingüístic, aleshores, està configurat ideològicament i juga un paper en els canvis socials, això és, en el manteniment o la transformació de les relacions socials.

Fairclough proposa, en consonància amb Foucault, analitzar els textos en tant que *situen* els participants (l'emissor, l'interlocutor, el lector). Hom pot descriure, aleshores, conjunts de «posicions subjectives» (*subject positions*) que estableixen els rols dels participants i estan lligades a determinades convencions. Aquesta és una propietat fonamental de l'ús lingüístic: que *constitueix* les identitats dels participants en la interacció.

2. SCOTTON (1988) i HELLER (1988b) ja han indicat la rellevància de l'estudi de les pautes de tria lingüística en termes del seu paper en la definició d'esdeveniments de parla concrets i de la relació entre els participants. El caràcter indicatiu de la tria de codi origina l'ús d'alternances lingüístiques com a mecanisme de negociació de relacions socials.

3. En aquest estudi, utilitzo preferentment la idea de *marc* interpretatiu, que és de GOFFMAN (1974).

Un del principis bàsics del model teòric de Fairclough és el seu caràcter dialèctic. Així, els rols dels parlants no estan pas irremissiblement predeterminats: la gent pot acceptar-los, però també pot caviar-ne la naturalesa, rebutjar-los o negociar-los de formes diferents. Però, per altra banda, els parlants tampoc no són del tot lliures: les seves opcions estan condicionades pels seus recursos, el context i l'estructura social. Mitjançant aquests processos, l'ús lingüístic juga un paper molt important en la reproducció i el canvi de relacions socials, és a dir, en qualsevol lluita social.

D'aquesta manera, l'ús lingüístic afecta igualment les nostres assumpcions i concepcions sobre la societat, és a dir, la nostra ideologia. I aleshores, juga un paper molt important en la «lluita» o «pugna ideològica» (*ideological struggle*). La pugna ideològica té lloc quan diversos grups socials malden per establir i generalitzar les seves respectives visions sobre la societat. Quan una concepció particular és comunament acceptada, esdevé part del sentit comú, és a dir, que esdevé «naturalitzada». Les traces de pugnes ideològiques se solen trobar en creences en conflicte dins el sentit comú, que posen en evidència la competència entre ideologies per a assolir la naturalització (FAIRCLOUGH, 1989:88-89).

Des d'aquest posicionament, de caire històric i dialèctic, podem estudiar l'ús bilingüe, l'alternança i la tria lingüístiques com a indicadors de les relacions percebudes entre diferents grups socials (o etnolingüístics) i de les pugnes per a mantenir o transformar aquestes relacions. En aquest estudi, intento mostrar com la tria lingüística (un fenomen de caràcter íntegrament convencional) porta implícit un(s) posicionament(s) de les persones que participen en un encontre, crea unes identitats, en consonància amb el significat que hom atribueix a l'ús de les llengües i els seus parlants a cas nostra.

En descriure les convencions de tria lingüística, utilitzo implícitament el model de «normes» i «àmbits» d'Aracil (1974, 1979), del qual voldria apuntar les diferències essencials que té amb el model de Fishman. Aracil, en primer lloc, defensa que cal extreure la definició de les normes de tria lingüística a partir de l'observació del comportament interaccional de la gent. Un «àmbit» és la jurisdicció on cal aplicar una norma particular, i consisteixen en conjunts o subconjunts de situacions la naturalesa dels quals ha de ser definida pel recercador. La noció d'àmbit introdueix una metàfora espacial on es representen les llengües competint pels diversos espais d'ús social.

Tot i que sovint s'identifica Aracil amb la perspectiva estructural-funcional, els seus àmbits i normes tenen un paper molt diferent que els de Fishman. En primer lloc, a hom no li cal assumir que les normes són necessàriament compartides per tota la comunitat, ja que la diversitat i la variació són característiques essencials de l'ús lingüístic (1974: p. 90). Segonament, Aracil deixa clar que les normes s'originen al nivell interaccional com a solució a problemes pràctics recurrents i no com a conseqüència d'arranjaments macrosocials o categories psicosocials. Aleshores, cal que s'infereixin a partir de l'ús mateix. I, tercerament, estan integrades dins una perspectiva diacrònica dins la qual s'espera que pateixin canvis. La possibilitat d'un canvi de normes és caracteritzat per Aracil a través del concepte de «conflicte de normes». Un conflicte de normes ocorre quan dues normes tenen continguts irreconciliables i llurs jurisdiccions (àmbits) se solapen. Els possibles resultats d'un conflicte de normes són i) un procés diacrònic d'establiment d'una d'elles com a norma dominant o ii) una redistribució de les jurisdiccions o àmbits corresponents. De fet, seguint encara Aracil, és en l'evolució o el canvi de normes que es poden identificar i descriure els processos de substitució lingüística⁴ (1979: p. 165-181).

Com a punt de partida per al treball empíric, vaig utilitzat l'etnografia crítica realitza-

4. ECKERT (1980) ens proveeix amb una descripció clarivident del procés de substitució lingüística en una vila occitana que es pot donar com a exemple il·lustratiu de les teoritzacions d'Aracil. En aquest article s'argumenta que el canvi cap al francès va tenir lloc en aquesta vila degut al canvi constant dels àmbits i les normes per a l'ús dels dos idiomes.

da per Woolard (1989) a Catalunya. Woolard assenyala que cal entendre les identitats tal com les construeix la gent si volem explicar com es comporten lingüísticament, ja que a Catalunya hom categoritza les persones —en bona mesura— en base al seu comportament lingüístic. Woolard estableix l'existència de dos grups etnolingüístics («catalans» i «castellans») en base als quals la gent construeix tot un seguit d'expectatives de tot tipus i, en especial, en referència a la tria de llengua⁵. Les interaccions lingüístiques poden ocórrer dins dos àmbits bàsics: l'intragrupal i l'intergrup, i hom pot descriure quatre normes bàsiques: (1) La norma intragrupal [la llengua d'un grup és la que es parla entre membres del mateix grup], (2) la norma adaptativa [els catalanoparlants s'han d'adaptar a la llengua dels castellanoparlants], la norma monolingüe [igualtat de drets de tria però s'espera un consens final] i la norma bilingüe [cada interlocutor escull la seva llengua preferida, cosa que dóna lloc a una conversa bilingüe]. És important remarcar que el concepte d'ètnicitat en Woolard es refereix a categories constituïdes per la gent, i no pas a una classificació acadèmica elaborada en referència a uns atributs mesurables. El meu estudi pretenia veure fins a quin punt aquestes categories funcionaven per a descriure amb detall el comportament lingüístic i les percepcions de la gent.

4. PRÀCTIQUES LINGÜÍSTIQUES

En la colla de gent estudiada, el castellà predominava en els intercanvis entre parlants de diferents llengües. Malgrat això, el més precís és dir que la norma predominant és la norma monolingüe —i no la norma adaptativa—, ja que el català apareix igualment en aquestes situacions, tot i que en menor mesura.

Aquest fet fou corroborat per la majoria dels entrevistats, que digueren que no era pas necessari que els catalanoparlants s'adaptessin, però que sí que ho havia de fer l'un o l'altre (vegeu fig. 1). Preferien, clarament, converses monolingües. Tot i que alguns entrevistats consideraven les converses bilingües com a molt usuals, se'n recolliren molt poques en els enregistraments (2 de 519 intercanvis).

La llengua escollida per a cada intercanvi concret no era pas una qüestió a negociar en cada ocasió. Dues persones concretes utilitzaven en general la mateixa llengua en diferents interaccions. Segons els testimoniatges dels entrevistats, la tria de llengua era el resultat d'un procés lligat a la història de la relació amb persona concreta. És a dir, que dues persones concretes adopten una llengua per als seus intercanvis dins el procés d'establiment de la seva relació personal. En les primeres fases d'una relació, en conèixer-se, pot haver-hi un període de negociació en el qual intenten esbrinar la identitat etnolingüística de l'interlocutor o la seva llengua preferida. Després d'això, queda establerta una llengua per a les seves interaccions posteriors de forma explícita o implícita. I aquest acord es mantindrà fins i tot en presència d'altres interlocutors mitjançant l'alternança lingüística, ja que hom assumeix que tothom entén ambdues llengües. He anomenat aquest procés el procés de tria.

En el grup observat, els catalanoparlants eren els qui s'adaptaven amb més freqüència. Els informants declararen que se solia assumir que els castellanoparlants tenien poca o insuficient competència en català. A vegades, fins podia ser que els catalanoparlants entressin

5. Descriure la situació catalana en termes d'ètnicitat té un aspecte problemàtic, i agraeixo a Amparo Tusón que m'ho fes veure en una conversa personal. Al cap i a la fi, a Catalunya hom està intentant construir una identitat col·lectiva basada en la diversitat, i aquest tipus de llenguatge pot semblar que va en sentit contrari. El terme «ètnic» en el seu ús públic sol ser sinònim de marginalitat o conflicte i genera el perill de dubtoses manipulacions polítiques. Possiblement és un tema que val la pena que els sociolingüistes catalans es plantegin col·lectivament. Personalment, tinc la intenció de reformular aquesta qüestió en futurs treballs.

en castellà si no estaven segurs de la identitat de l'interlocutor. Això pot portar a situacions en què dos catalanoparlants poden acostumar-se a parlar castellà entre ells. Un informant declarà que el castellà havia predominat en el grup d'estudiants a principi de curs degut a aquesta tendència dels catalanoparlants d'utilitzar el castellà quan no s'està segur de la identitat de l'interlocutor. Aleshores durant l'estadi de negociació del procés de tria, la gent havia anat descobrint gradualment els orígens dels interlocutors a través de pistes com l'accent o els cognoms. Aquest informant declara també que uns quants catalanoparlants «ferms» havien tingut un paper molt important en aquest procés, perquè s'adreçaven a tothom en català i, en conseqüència, facilitaven als altres la percepció de l'origen lingüístic de cadascú. Com a resultat, les converses en català predominaven en el moment en què vaig realitzar la recerca.

En base a les observacions, es podien establir, doncs, 4 pautes genèriques de comportament lingüístic individual: els no-adaptadors castellanoparlants, els adaptadors castellanoparlants, els no-adaptadors catalanoparlants i els adaptadors catalanoparlants. Calia veure, però, què hi havia darrera d'aquestes pautes i quins recursos interpretatius utilitzava la gent per explicar la diversitat de comportaments.

Figura 1. Característiques generals dels entrevistats

	TA	RR	DI	OT	RU	LI	OS	SU
Llengua familiar	CS	CS	CT	CT	CT	CT	CT	CS
Llengua de l'entrevista	CT	CS	CS/CT	CT	CT	CT	CT	CT
Llengua predominant amb els amics		CT	BR	CT	BR	CT	CT	BR

Clau: CT = català. CS = castellà. BR = barrejat.

Trets bàsics del seu comportament lingüístic

- TA afirma que sempre s'adaptava a la llengua en què se li adreçaven, tot i que molts catalanoparlants se li adreçaven en castellà.
- RR mai no s'adaptava als catalanoparlants i algun amic seu practicava la norma bilingüe amb ell.
- DI tenia un marcat accent castellà i sovint se'l confonia amb un castellanoparlant. S'adaptava als castellanoparlants pràcticament sempre i a vegades transgredia la norma intragrupal.
- OT deia que se sentia més còmode parlant català, però que sempre s'acomodava si se li adreçaven en castellà o si assumia que l'interlocutor era castellanoparlant.
- RU es comportava com OT.
- LI deixà clara la seva preferència pel català i indicà que preferiria que se li adrecessin en català. Tot i això, no divergia pas si se li adreçaven en castellà.
- OS mai no parlava castellà. Mantenien conversacions bilingües si era necessari i encoratjava els altres a fer com ell.
- SU havia après a parlar català anys enrera i havia decidit adaptar-se a tots els catalanoparlants que conegués.

5. IDEOLOGIA DE L'ÚS LINGÜÍSTIC

Anomeno *ideologia de l'ús lingüístic* els recursos que la gent utilitza per interpretar o justificar les pròpies actuacions o les dels altres. Les entrevistes realitzades per a aquest estudi s'orientaven principalment a estudiar aquest aspecte. Les entrevistes, d'una manera

indirecta, ens donen accés als recursos interpretatius que la gent activa en parlar (POTTER i WETHERELL, 1987): quines posicions subjectives implícites són pertinents? En quines concepcions de la realitat es basen? A quins interessos responen? Al recercador li cal cercar fils, començar a estirar-los i establir relacions i lligams. Les entrevistes, òbviament, ens donen una informació sempre limitada per circumstàncies diverses en funció de la relació que estableixen els participants en l'esdeveniment i perquè, al cap i a la fi, no poden pas ser un substitut de l'experiència. La versió que vaig obtenir en aquest cas no és més que això: una versió dels fets, i que és probablement transferible a d'altres situacions en major o menor mesura. Fins a on arriba la validesa d'aquestes dades caldrà esbrinar-ho contrastant-les amb altres tipus d'evidència.

Començaré presentant un extracte del tipus d'opinions que aparegueren, i després proposaré un seguit de categoritzacions que em van semblar útils per relacionar-les amb el comportament interaccional.

5.1. *Opinions*

Pel que fa a la norma intragrupal (entre parlants de la mateixa llengua familiar), dos entrevistats [DI, LI] apuntaven que el normal era que entre «catalans» es parlés en català. Un d'ell [DI], amb qui havia començat l'entrevista en castellà, aprofità una *switching* estratègic per introduir el català ja que, segons digué, se li feia «estrany» parlar en castellà amb l'entrevistador. També afirmà, però, que el català implicava sentir-se més «proper» i que «el castellà el veig com més llunyà». Per a dos altres entrevistats [OT i SU], la justificació era que és «més fàcil» o hom «s'expressa millor» en la llengua familiar.

Qüestionats sobre la raó per la qual els catalanoparlants se solen adaptar més sovint al castellà que no a l'inrevés, hi hagueren també diverses respostes. Per una banda, la qüestió era que l'interlocutor «ho entendreà millor» [TA], o el fet que el castellanoparlant no se sentís prou «còmode» [OT] parlant català, o una simple qüestió «d'educació» tenint en compte l'insuficient coneixement de català de l'interlocutor [DI]. També es podia tractar d'un «*acto reflejo*» [RR] o com una cosa que «tendim» a fer «de vegades per mandra nostra» [RU]. OT, RU i LI reconegueren, tanmateix, que parlaven castellà en casos en què no era estrictament necessari perquè s'havien acostumat a parlar-hi en el moment de fer coneixença amb la persona concreta. D'altres, però, donaven a la norma adaptativa un significat polític, com originada en «molts anys de dominació» o deguda a la insistència de molts «castellans» de no voler aprendre català [LI], o originada en el fet que la gent no dóna prou importància al «futur de la llengua» [OS].

Excepte per RR i OS, hi havia un consens general que les converses havien de ser en una sola llengua. Per a OT i DI era una qüestió, un cop més, d'educació, car allò més important era fer-se entendre. SU manifestava que, «personalment», preferia les converses monolingües. OS defensava les converses bilingües, però com a estadi intermedi cap a les converses monolingües en català. En conjunt, la idea de la conversa monolingüe era reforçada per un sentiment general que considerava el monolingüisme com el model ideal. La «barreja» lingüística (en converses on es combinen ambdues llengües) era com una marcada anormalitat que es pot viure amb perplexitat o amb humor. Els casos en què persones de «fora de Catalunya» es troben embolicades en situacions d'aquestes semblaven fins i tot ocasionar una certa sensació de culpabilitat en alguns entrevistats, ja que eren conscients que les seves actuacions no coincidien pas sempre amb les seves intencions.

Pel que fa a la norma bilingüe, per a alguns era molt usual i per a d'altres estranya, per a uns es practicava poc i per a d'altres massa. Cal tenir en compte, però, que les condicions perquè es donin les converses bilingües han de ser molt particulars: ambdós participants han de ser no-adaptadors.

Quant a la manera de valorar-la, per una banda, hi havia qui ho considerava una qüestió personal i insistia en les seves implicacions pràctiques. RR assenyala que la norma bilingüe justificava la seva postura de mantenir el castellà, ja que així tothom podia utilitzar la seva llengua preferida. TA ho atribuïa al fet que alguns catalanoparlants no tenien prou competència en castellà. DI hi era clarament contrari i, conjuntament amb OT i SU, ho considerava com una mica de maleducat, ja que existia la possibilitat que el castellanoparlant no entengués. Per a SU, les converses bilingües sonaven «raro». Els dos darrers admetien, però, el cas excepcional que el catalanoparlant tingués problemes d'expressió en castellà⁶.

D'altra banda, hi havia qui emmarcava la norma monolingüe des d'una perspectiva eminentment política. Així, LI la percebia com una confrontació, mentre OS n'exposava una visió més pedagògica d'encoratjament o invitació a aprendre i usar el català. RU exposà explícitament els dos punts de vista: hi havia els que ho feien com una forma de «dinàmica de xoc» (i digué que això podia arribar a resultar «racista») i els que ho feien d'una manera constructiva per encoratjar els «castellans» a parlar català i a «integrar-se».

Val la pena assenyalar que, en tots els exemples específics que donaren, amb gent real, els entrevistats van reconèixer que els practicants de la norma bilingüe s'adaptaven amb gent que no entenia el català o que era de fora de Catalunya. Això es pot interpretar com una inconsistència amb les argumentacions contra la norma bilingüe. La intenció d'aquest treball, però, no és pas la d'entrar en polèmica amb els entrevistats. El sentit comú està ple de creences que, segons com es mirin, són contradictòries. El que és significatiu és que moltes creences no exigeixen una coherència interna i, per tant, la seva lògica s'ha de cercar en el context en què apareixen i en les funcions que serveixen. En la Figura 2, hi ha un esquema-resum de les opinions dels entrevistats respecte de les normes d'ús.

5.2. Interpretació

A tall d'inici de l'anàlisi, em vaig proposar de reunir les diverses opinions en dos grups que es podien descriure com dos discursos o formacions discursives amb una certa lògica interna. El primer discurs l'he anomenat *col·lectiu* i el segon *individual*. M'agradaria aclarir que aquests dos discursos són una manera de classificar els punts de vista, però no pas les persones. Les connexions entre una cosa i l'altra les tracto més endavant.

El discurs col·lectiu

El discurs col·lectiu comporta plantejar i entendre el tema de la llengua com una qüestió d'identitat. Les descripcions i argumentacions es plantegen com a qüestions entre «catalans» i «castellans» com a categorització fonamental, òbvia i no qüestionada. Quan hom justifica les pròpies decisions, o interpreta les accions d'altres, se situa d'entrada els individus en funció de la seva adscripció etnolingüística.

El tema agafa, doncs, una dimensió, col·lectiva, política i històrica clara. D'aquesta manera, un punt de vista era que el català és l'única llengua llegítima de Catalunya. Aleshores els castellanoparlants són immigrants que han d'aprendre el català i, d'aquesta manera, integrar-se a la societat catalana. La tria de llengua s'interpretava en funció d'aquest marc global. Se segueix d'això que els castellanoparlants que no s'adaptaven eren percebuts com a gent que (1) estan «en contra» de la llengua catalana, o (2) són gent a qui cal-

6. Val la pena aclarir que la possibilitat que els catalanoparlants no sabessin prou català no la va pas introduir l'entrevistador dins les preguntes, sinó que sortí espontàniament dels entrevistats. El treball complet, que conté el guió i les transcripcions de les entrevistes, es pot consultar a l'Institut de Sociolingüística Catalana.

Figura 2. Extracte de les percepcions

	TA	RR	DI	OT	RU	LI	OS	SU
	CS	CS	CT	CT	CT	CT	CT	CS
Llengua familiar								
Norma intragrupal			El català es parla entre «catalans» és com de més proximitat personal	El català perquè és més fàcil per tots dos		El català es parla entre «catalans»		El català perquè «s'expressen millor»
Els catalanoparlants s'adapten als castellanoparlants perquè	es pensen que l'interlocutor ho entendreà millor	és com un acte reflex	per educació, ja que l'interlocutor podria no entendre	«no té importància» si l'altre no se sent còmode parlant català	«Tendim» a fer-ho «per mandra nostra»	«és un hàbit» que ve de molts anys de dominació	no pensen en el futur de la llengua	
Per què les converses han de ser monolingües?			per educació	per educació		(en català) perquè és la llengua del país	«sona millor»	
Sobre els catalanoparlants que obsequen la norma bilingüe	perquè «parlen malament el castellà»	«Me parece bien» «se expresan mejor»	«són catalans fèrreos». Fa maleducat. No els importa si l'altre l'entén o no	fa maleducat: l'altre pot no entendre. Sembla bé però és un extrem. Bé, si li costa parlar castellà	pot ser «dinàmica de xoc» o com una forma d'ajudar els immigrants	és com una «guerra»	és un ajut, invitació o exortació als castellanoparlants per aprendre i usar el català	pot ser maleducat si l'interlocutor no entén, però està bé si és perquè el castellà li costa
Discurs en termes ètnics		Sí			Sí	Sí	Sí	Sí
Els castellanoparlants haurien d'aprendre/usar català			és una qüestió personal		Sí	Sí	Sí	«sí... lo millor és adaptar-se»
Catalunya és bilingüe		Sí	Sí					
Fa «estrany» canviar de llengua amb algú	Sí		Sí	Sí	Sí	Sí	Sí, però és qüestió de decidir-se	Sí

dria ajudar, pressionar o encoratjar a aprendre i usar el català. Aquesta distinció és molt important, perquè en el primer cas hom interpretava les converses bilingües com una confrontació; i, en el darrer cas, se les entenia com una invitació civilitzada o solidària a integrar-se al propi grup, a esdevenir «català». El tret comú entre aquests dos grups era que la conversa bilingüe s'interpretava com una forma de lluita social o política.

Un altre punt de vista diferent era que Catalunya havia de ser considerada una regió bilingüe on ambdues llengües fossin legítimes i conegudes per la gent en major o menor mesura. Aquest argument s'utilitzava per justificar l'ús del castellà.

El discurs personal

El que anomeno *discurs personal* reuneix un seguit d'elements relativament heterogenis, i que la seva coherència prové més de la seva funció que no de la pròpia unitat interna de plantejament. Dir que consisteix a adoptar una dimensió «personal» en oposició a la

Figura 3. Els discursos individual i col·lectiu en els entrevistats

	TA	RR	DI	OT	RU	LI	OS	SU
Llengua familiar	CS	CS	CT	CT	CT	CT	CT	CS
Adaptadors?	Sí	No	Sí	Sí	Sí	Sí	No	Sí
Norma intragrupal			C/I	I		C		I
Els catalanoparlants s'adapten als castellanoparlants perquè	I	I	I	I	I	C	C/(I)	I
Per què les converses han de ser monolingües?			I	I			C	I
Sobre la norma bilingüe	I	I	I/(C)	I/(C)C	C	C	C	I
Discurs en termes ètnics		C			C	C	C	C
Els castellanoparlants haurien d'aprendre/usar català			I		C	C	C	C
Catalunya és bilingüe	C(?)	C(?)						
Tria estable en les relacions	I		I	I	I	I	(I)	I

Clau: I = punt de vista individual o interpersonal. C = punt de vista col·lectiu, històric o ètnic. (?) = punt de vista rebutjat explícitament.

«col·lectiva» interior és com dir que és una manera d'esquivar les implicacions macro-socials de l'ús de la llengua que he exposat més amunt. En conjunt, hom construeix una imatge dels encontres lingüístics que és el de dues persones tractant de salvar els possibles obstacles que tenen per comunicar-se, i d'acomodar-se mútuament als possibles gustos, preferències o limitacions.

Així, comunicar-se és la finalitat bàsica de parlar, i en cada situació cal escollir la llengua que clarament faciliti una comunicació o transmissió reeixida. En conseqüència, en aquest nivell, les coses rellevants que calia considerar per a la tria eren: primerament que ha de ser una llengua entesa pel parlant i per l'interlocutor, i segonament que ha de ser la llengua que el parlant o l'interlocutor parlin millor o amb més comoditat. Posar en perill aquesta comunicació, o exigir esforços addicionals innecessaris a l'interlocutor representa una falta de cortesia.

També és significatiu fer-se el càrrec de fins a quin punt les accions d'una persona estan determinades per hàbits rutinitzats, gustos sobre els quals no hi pot haver discussió, o tics incontrolables de l'organisme (p.e. actes reflexos). En la nostra cultura, no se solen demanar responsabilitats a les persones per aquesta mena de fenòmens.

Dins d'aquest discurs podríem situar igualment la desconstructió (*deconstruction*) o la reformulació de les categories etnolingüístiques: l'ús dels termes «un catalanoparlant» o «una persona que parla castellà» adscriuen atributs a diversos individus que tractem, d'entrada, en peu d'igualtat.

5.3. *Establint connexions*

La gent entrevistada no es dividia en dos grups ben diferenciats respecte dels dos punts de vista. La majoria utilitzaren arguments o assumpcions originats en tots dos nivells, tot i que donaren més o menys pes a un o altre punt de vista en funció de les seves preferències personals i posicionaments polítics. Ens trobem davant d'unes persones que activament construeixen un discurs més o menys improvisat o elaborat per context de l'entrevista, i que es basa a aplegar diversos elements de la pròpia experiència diària. En la figura 3, podem veure la distribució dels nivells interpersonal i col·lectiu en funció dels criteris exposats més amunt. Resulta, per exemple, que els castellanoparlants tendien a explicar les normes des del nivell individual, i no s'oposaven a la norma bilingüe. Les reserves més grans envers les converses bilingües provenien de catalanoparlants. En aquesta secció exposo una proposta d'interpretació de la funció o la finalitat d'ambdós nivells de discurs, que pot ajudar a entendre la diversitat de posicionaments i comportaments i les ambivalències.

Crec que cal entendre els dos discursos en tant que estratègies que es despleguen amb la finalitat d'adaptar-se a condicions socials canviants o com a resposta a aquestes condicions socials canviants. Aquestes condicions socials constitueixen «l'espai de maniobra» dins el qual la gent pot desplegar les pròpies estratègies.

Hi havia dos factors comuns importants en les experiències de la gent: (1) la bilingualització generalitzada dels castellanoparlants, la seva competència creixent en català, i (2) l'alt grau d'heterogeneïtat de l'entorn etnocultural en què els entrevistats viuen i han viscut sempre des de petits. Ambdues circumstàncies són específiques d'aquesta generació de joves catalans especialment en l'àrea barcelonina.

El fet que els castellanoparlants esdevinguin bilingües té conseqüències prou específiques: l'adaptació ja no s'espera que sigui unidireccional, i aleshores, la llengua catalana té també menys connotacions intragrupals que no tenia possiblement a principi dels vuitanta quan Woolard (1989) realitzà el seu estudi. Com a resultat, el sentit mateix de l'existència dels grups etnolingüístics ha anat esdevenint menys evident, menys clar, almenys més discutible. DI, LI i OT, per exemple, citen casos en què és difícil saber quina és la

llengua familiar de la persona amb què es parla. Aquest debilitament de l'etnicitat ha hagut de ser reforçat també per l'experiència altament pluricultural d'aquesta generació, fet que apareix de forma clara en les experiències d'infantesa dels entrevistats. En aquest sentit, com diu Boix (1989), molta gent ha de preferir definir les interaccions en termes interpersonals que no interètnics. Interessa de superar les barreres grupals, ja que si no hom pot interpretar les interaccions en termes de conflicte.

Les estratègies de «des-construcció» dels grups ètnics poden ser molt diverses, però tenen en comú la voluntat de construir uns marcs interpretatius (i unes posicions per als participants) que invisibilitzen o silencien l'existència d'aquests grups⁷: dos conversants ja no són un «català» o un «castellà» sinó dues persones orientades a trobar la millor manera de comunicar-se. Dins aquesta perspectiva, hom afavoreix els comportaments lingüístics no marcats (adaptació, norma monolingüe, etc.). Adaptar-se per sistema permet, de fet, mantenir l'ambivalència i així la viabilitat del propi marc interpretatiu. Un castellanoparlant que no s'adapti pot encara interpretar-se com un fet natural, i un catalanoparlant també, però fins a cert punt.

Aquest punt de vista, però, topa amb la gent per a la qual la llengua catalana és una qüestió important. Des d'aquesta perspectiva les distincions ètniques retornen a la llum, ja que són la base del plantejament del problema i del repartiment de papers. També hi pot haver diversitat d'estratègies ací, des de fer-ser el distret, com afanyar-se a parlar primer, com escollir els amics en funció de la llengua, com parlar català amb tothom. A l'arena de la vida, però, és la conversa bilingüe la que resulta més cridanera. El fet que, en general, es pressuposi que els catalanoparlants són bilingües deixa poc marge d'interpretació. La norma bilingüe situa automàticament els participants i fa difícil la viabilitat de l'altre marc interpretatiu. La norma bilingüe recorda allò que els altres volen oblidar, reparteix uns papers que molts no volen representar.

La necessitat d'apaivagar la lectura conflictiva de les converses bilingües genera igualment l'elaboració de marcs interpretatius més sofisticats, que busquen definir les relacions intergrupals en termes de solidaritat (ajudar a aprendre). Aquest és un element important. LI, per exemple, dins la seva orientació catalanista, tenia una visió clarament conflictiva de la norma bilingüe, i es veia incapaç de practicar-la sinó d'una manera excepcional. OS la practicava consistentment, però això era perquè ja no la sentia com una confrontació.

Espero haver exposat amb suficient claredat les relacions existents entre el comportament i la construcció cultural del tema de la llengua. Crec que és important veure-hi darrera una lluita ideològica que busca naturalitzar unes pràctiques i una manera d'interpretar-les, i que això afecta en conjunt la manera d'entendre les relacions socials (polítiques, econòmiques, culturals) entre els dos grups. De fet, la lluita mateix es basa en la negació o afirmació de la rellevància d'aquests grups, o en una redefinició de les seves relacions. Hem de creure també que les nostres institucions (administració, partits polítics, mitjans de comunicació, societat civil) juguen un paper fonamental en aquest procés, ja que tenen la facultat de condicionar la nostra experiència (i la nostra manera d'entendre-la) de forma significativa. El fet que les institucions no facin distincions ètniques, però, no impedeix pas que el discurs «col·lectiu» es mantingui en el sentit comú.

Fins aquí arriben, doncs, els resultats d'aquest estudi, que ben segur es podrien complementar i matisar amb més dades provinents d'altres sectors socials i mitjançant altres tècniques d'anàlisi crítica del discurs, que ens proporciona un model en què es poden concebre les pràctiques lingüístiques d'una manera dialèctica, alhora condicionades pel context social i sotmeses al lliure albir dels parlants. Els canvis socials es produeixen com a

7. La idea del silenciament no és nova. Schofield (1986) explica com en una escola multiracial nord-americana la gent s'havia acostumat a evitar termes que es referissin directament o indirectament a la raça, i que això creava la contradicció que no es podien discutir segons quins problemes que duïen implícita una dimensió racial.

consequència de la dinàmica d'interacció entre les diverses estratègies comunicatives (i potser aquí pot convenir de fer números i esbrinar quines distribucions de població es donen). L'heterogeneïtat de les pràctiques lingüístiques, però, no és solament el reflex dels diferents orígens socials dels parlants, sinó també el resultat de les diferents preses de posició i estratègies que aquests creen en les seves pugnes per definir i redefinir les relacions socials.

6. APLICACIONS PER A LA PLANIFICACIÓ LINGÜÍSTICA

És obvi que encara queda bastant per dir sobre el tema de la tria lingüística a Catalunya. Caldrà orientar altres recerques a estudiar el paper dels encontres asimètrics, on s'han detectat diferents pautes de comportament (BASTARDAS, 1991). Malgrat això, crec que els temes discutits en aquest estudi suggereixen dues vies principals en què es poden aplicar noves idees a les tasques de promoció lingüística a Catalunya: (1) el disseny d'enquestes global i campanyes públiques, i (2) la iniciació d'activitats de debat i conscienciació (*awareness raising*).

Aquest estudi ha provat d'aprofundir en el funcionament del processos socials que tenen lloc en relació a la tria lingüística. Des del meu punt de vista, cal parar més atenció a aquests processos en el disseny d'enquestes i campanyes públiques. L'enquestatge és una part essencial de la planificació lingüística, ja que hi ha necessitat d'anar comprovant l'impacte dels canvis introduïts, de captar tendències generals en amplis sectors de població. El disseny de qüestionaris, però, s'ha de basar en les condicions i les percepcions reals que la gent té i en els termes que la gent fa servir en parlar de l'ús lingüístic, i no en les assumpcions subjectives o parcials que puguem tenir nosaltres del problema. De la mateixa manera, les campanyes públiques i la disseminació d'eslògans i consignes s'ha de fer tenint en compte la realitat que la gent construeix. Si no es fan així, poden no tenir cap sentit dins la vida quotidiana de la gent a qui ens adrecem.

Segonament, crec que aquest estudi suggereix la necessitat de conscienciació a molts nivells. La creença que els catalanoparlants mantenen «tendències adaptatives» degut a la inèrcia i la passivitat crec que és massa simplista. Com hem vist, els parlants tenen un paper prou actiu i creatiu a l'hora de definir i construir les convencions lingüístiques.

L'organització d'activitats de discussió en diversos àmbits socials podria ajudar a il·luminar o visibilitzar els malentesos que sembla haver-hi, i podria ajudar a qüestionar assumpcions molt comunes que sembla que mantenen la situació encallada. Això permetria que la gent mateixa contruís noves estratègies en la seva vida diària en base a noves assumpcions.

Fins ara, les campanyes han consistit en part en eslògans de contingut molt genèric i ambigu, concentrant-se en crides vagues per actituds i comportaments de lleialtat lingüística. També s'ha tingut molta cura a controlar el comportament lingüístic dels mitjans de comunicació catalans (PUJOLAR, 1991b). Malgrat això, missatges institucionals ambigus i directius per a l'ús als *media* no són suficients per a tractar els factors que inhibeixen l'ús del català en els encontres quotidians entre gent jove com el grup investigat en aquest estudi. Les estratègies descrites han estat contruïdes per tal de satisfer les necessitats i els interessos ordinaris de la gent. És per això que no hi ha altra solució que crear les condicions que facin possible un suport actiu per al canvi en els cicles comunicatius de la vida diària.

Maig 1993

BIBLIOGRAFIA

- ALTHUSSER, L. (1971), *Ideology and ideological state apparatuses*. Dins Althusser (ed.) *Lenin and philosophy and other essays*. New left books. Londres.
- ARACIL, L. V. (1965), *Conflicte lingüístic i normalització lingüística a l'Europa nova*, dins Aracil (1982): 23-38.
- (1974), *Sociolingüística: revolució i paradigma*. Pp. 79-94. Dins Aracil (1982).
- (1979), *Educació i sociolingüística*. Pp. 129-217. Aracil (1982).
- (1982), *Papers de Sociolingüística*. Barcelona: La Magrana.
- BASTARDAS, A. (1991), *Planning change in code-switching: theoretical and practical inferences from the Catalan case*. Pp. 93-123 dins ESF Scientific Networks: Papers for the symposium on codeswitching in bilingual studies: theory, significances and perspectives vol. 1. Estrasburg: European Science Foundation.
- BLOM, J. P. i GUMPERZ, J. J. (1972), *Social meaning in lingüistic structures: code-switching in Norway*. Pp. 407-434 dins J. J. Gumperz i D. Hymes (eds.).
- BOIX, E. (1989), *Tria i Alternança de Llengües entre Joves de Barcelona: Normes d'ús i Actituds*. Tesi doctoral. Universitat de Barcelona.
- CALSAMIGLIA, H. i TUSÓN, A. (1980), *Ús i alternança de llengües en grups de joves d'un barri de Barcelona: Sant Andreu del Palomar*. Pp. 11-82 dins Treballs de Sociolingüística Catalana n.3.
- (1991), *Sociolingüística i Pragmàtica*. Pp. 21-30 dins Treballs de Sociolingüística Catalana n. 9.
- ECKERT, P. (1980), *Diglossia: separate and unequal*. Pp. 1053-1064 dins Lingüistics vol. 18.
- ERILL, G; FARRÀS, J. i MARCOS, F. (1992), *Ús del català entre els joves a Sabadell*. Generalitat Catalunya. Departament de Cultura, Barcelona.
- FAIRCLOUGH, N. (1989), *Language and Power*. Londres: Longman.
- (1992), *Discourse and Social Change*. Cambridge: Polity Press.
- FISHMAN, J. A. (1964), *Language maintenance and language shift as a field of inquiry*. Pp. 32-70 dins Lingüistics, vol. 9.
- (1967), *Bilingualism with and without diglossia: diglossia with and without bilingualism*. Pp. 29-38 dins Journal of Social Issues, vol. 23.
- (1971), *Advances in the Sociology of Language*. Vol. 1. La Haia: Mouton.
- (1972a), *Domains and the relationship between micro- and macro-sociolinguistics*. Pp. 435-457 dins Gumperz i Hymes (eds.).
- (1972b), *The sociology of language: an interdisciplinary approach to language in society*. Rowley, Massachussets: Newbury House Pub.
- FOUCAULT, M. (1972), *The archaeology of knowledge*. Tavistock Publishers. Londres.
- FOWLER, R. et. al. (1979), *Language and Control*. Londres: Routledge & Kegan Paul.
- GAHNG, T.J. i WOOLARD, K. (1990), *Canvis en le avaluacions i les actituds lingüístiques a Barcelona (1980-1987)*. Pp. 79-88 dins Treballs de Sociolingüística catalana, n. 8.
- GAL, S. (1979), *Language Shift. Social Determinants of Linguistic Change in Bilingual Austria*. Nova York: Academic Press.
- (1988), *The political economy of code choice*. Pp. 245-264 in Heller (ed.).
- (1992), *Code-switching, identity and political mobilisation*. Treball presentat a Pavia a la «Summer School on Codeswitching», Network on Codeswitching and Language Contact. European Science Foundation. Estrasburg.
- GIDDENS, A. (1984), *The constitution of society*. Polity press: Cambridge.
- GLASER, B. i STRAUSS, A. (1967), *The Discovery of Grounded Theory: strategies for qualitative research*. Aldine Publishing Co. Nova York.

- GOFFMAN E. (1974), *Frame Analysis. An essay on the organisation of experience*. Penguin Books. Harmondsworth. (ed. 1975).
- GRAMSCI, A. (1971), *Selections from the prison notebooks*. Editat i traduït per Q. Hoare and G. Nowell Smith. Lawrence and Wishart. Londres.
- GUMPERZ, J. J. (1982), *Discourse Strategies*. Cambridge: University Press.
- GUMPERZ, J. J. i HYMES, D. (eds.) (1972), *Directions in Sociolinguistics: the Ethnography of Communication*. Nova York: Holt, Rinehart and Winston.
- HABERMAS, J. (1988), *Theory and practice*. Polity Press. Cambridge.
- HAMMERSLEY, M. (1992), *What's wrong with ethnography?* Routledge. Londres.
- HELLER, M. (ed) (1988a), *Codeswitching. Anthropological and Sociolinguistic Perspectives*. Berlin: Mouton de Gruyter.
- (1988b), *Strategic ambiguity: code-switching in the management of conflict*. Pp. 77-96 dins Heller (ed.).
- (1988c), *Where do we go from here?* Pp. 265-272 dins Heller (ed.).
- (1989), *The politics of codeswitching: processes and consequences of ethnic mobilisation*. Pp. 53-76 dins Network on Code-switching and Language Contact: Papers for the Workshop on impact and consequences: broader consideration. Strasbourg. European Foundation.
- (1992), *Codeswitching, social institutions and symbolic domination*. Treball presentat a Pavia a la «Summer School on Codeswitching», Network on Codeswitching and Language Contact. European Science Foundation. Estrasburg.
- HODGE, R. i KRESS, G. (1988), *Social Semiotics*. Cambridge & Ithaca NY: Polity Press & Cornell University Press.
- HYMES, D (1964), *Directions in (Ethno-) Linguistic Theory*. American Anthropologist. vol. 66, num. 3, pt. 2 edició especial sobre estudis transculturals en la cognició. Editat per Rommey, A. K. i D'Andrade, R. G.: 6-56.
- LE, PAGE, R. H. i TABOURET KELLER, A. (1985), *Acts of identity*. Cambridge: Cambridge University Press.
- MARTIN JONES, M. (1989), *Language, power and linguistic minorities: the for an alternative approach to bilingualism, language maintenance and shift*. Pp. 106-125 dins Grillo, R. D. (ed.) *Social Anthropology and the Politics of Language*. Londres: Routledge.
- NINYOLES, R. L. (1972), *Idioma y poder social*. Tecnos. Madrid.
- NUSSBAUM, L. (1990), *El contacte de llengües a la classe de francès. Una aproximació pragmàtica*. Tesi doctoral. Universitat Autònoma de Barcelona.
- POTTER, J. i WETHERELL, M. (1987), *Discourse and Social Psychology. Beyond Attitudes and Behaviour*. Sage Publications. Londres.
- PUIG, G. (1990). *Sociolingüística i interdisciplinarietat. Les ciències de la comunicació i la recerca intercultural*. Pp. 29-35 dins Treballs de Sociolingüística Catalana, n. 8.
- PUJOLAR, G. (1991a), *Language choice patterns in equal encounters among bilingual university students in Catalonia*. Dissertació de Màster. Universitat de Lancaster.
- (1991b), *Language Choice and Code-switching in Catalan Television Programme: a Conflict of Norms*. Pp. 547-552 dins ESF Scientific Networks: Papers for the symposium on codeswitching in bilingual studies: theory, significances and perspectives vol. 1 Estrasburg: European Science Foundation.
- SCHOFIELD, J. W. (1986), *Causes and consequences of the colorblind perspective* dins Racism: Theory and Practice Pp. 231-253. Academic Press. Nova York.
- SCOTTON, C. (1988), *Codeswitching as indexical of social negotiations*. Pp. 151-186 dins Heller (ed.).
- TURELL, M. T. (1984), *Elements per a la Recerca Sociolingüística a Catalunya*. Barcelona: Edicions 62.

- TUSÓN, A. (1985), *Language, Community and School in Barcelona*. Tesis doctoral. Universitat de California, Berkely.
- VALLVERDÚ, F. (1979), *Dues llengües: dues funcions?* Edicions 62. Barcelona. (2^a ed. rev.).
- (1980), *Aproximació crítica a la sociolingüística catalana*. Edicions 62. Barcelona.
- VILA, X. (1992), *Code-switching among immersion students in Catalonia*. Pòster sobre recerca en curs presentat a Pavia a la «Summer School on Codeswitching», Network on Codeswitching and Language Contact. European Science Foundation Estrasburg.
- VILADOT, M. A. (1989), *Anàlisi de la vitalitat subjectiva del català d'una mostra de joves catalans*. Pp. 56-71 dins Revista de Catalunya, n. 27. Barcelona: Fundació Revista de Catalunya.
- WOOLARD, K. (1989), *Doubletalk: Bilingualism and the Politics in Catalonia*. Stanford: Stanford University Press.

Una de les raons en què les ciències socials han dividit el món és que aquesta qualitat política — i, per tant, també aplicable a la política lingüística de la Generalitat de Catalunya — és la de la definició del problema (JONES, 1970; SUBIRATS, 1989; MARY L. THOMAS, 1993; COMA, 1992). Aquesta fase — que es dona en una arca ideològica, on els actors més rellevants són els partits — és quan hi ha l'entrada de la qüestió a l'agenda política de les autoritats (COMA i ELIASS, 1986); és quan una qüestió problemàtica és considerada prou rellevant com perquè el govern la prengui en consideració, es fomenti la política i decidís fer alguna cosa. L'estudi d'aquesta fase és essencialment important perquè en ser la primera que es dona en el procés, les altres fases s'hi fonamenten. Considerant que una mateixa fetx poden ser interpretats de manera diferent segons qui sigui l'observador, no és erroniament dir que els problemes no són coses objectives en el seu propi dret, sinó que són construccions socials que en la ment de cadascú (DEXY, 1984). La trama dels principals actors en aquesta fase del procés polític és, doncs, construir definicions de problemes acceptables (seleccionables, legalment i polític i, a més, racionalment i administrativament viables) (WOLARD, 1993).

En aquest sentit, tal com s'enfoca, es defineix el problema a tractar a partir de la interacció d'una pluralitat d'actors (amb objectius i interessos propis, i amb recursos disponibles que posen en joc per a defensar la seva visió del problema), la política que es portarà a terme amb d'una manera o d'una altra. Per tant, com que aquesta fase es culmina en la definició formal del problema amb l'establiment del marc legal, amb la creació d'una legitimitat jurídica i política, és fonamental l'anàlisi de les posicions partidistes prèvies durant la seva construcció, sobretot, pel que fa a l'Estatut d'Autonomia i la Llei de Normalització Lingüística a Catalunya. Efectivament, l'estudi de post s'ha definit el problema de la política lingüística a Catalunya és inabundant per a comprendre com s'ha portat a la pràctica aquesta política, moment en el qual altres actors han adquirit un paper més destacat (els editors, els grups de pressió, les òrgans terroristes, etc.).

Si bé les forces polítiques catalanes han desenvolupat durant la transició política una posició valentia en relació al paper de la llengua catalana a Catalunya que s'ha resolt en les resolucions del Congrés de Cultura Catalana (CAMPANER, 1980), hi havia algunes divergències importants entre elles que es manifesten durant l'elaboració de l'Estatut d'Autonomia de Catalunya (EAC), principalment pel que fa a la determinació de l'àmbit i rang de l'oficialitat del català (VALLVERDÚ, 1979). Malgrat que a l'EAC s'ha parlat d'oficialitat

1. Aquest article és part d'una recerca presentada com a Memòria del curs de Doctorat en Ciències Polítiques del Departament de Ciències Polítiques i Sociològiques de la Universitat Autònoma de Barcelona, i que es desenvolupa a la seva tesi doctoral amb el títol de *Problema de Normalització Lingüística*.

2. S'aporta una altra llengua pròpia de Catalunya de la qual parla la població catalana: el català de les illes, que és el català de les illes i català (Congrés de Cultura Catalana, 1978-1980).

LA DEFINICIÓ DEL PROBLEMA DE LA LLENGUA A CATALUNYA DURANT L'ELABORACIÓ DEL MARC NORMATIU DE LA POLÍTICA LINGÜÍSTICA DE LA GENERALITAT¹

JORDI ARGELAGUET I ARGEMÍ
Dept. de Ciència Política i Dret Públic
Universitat Autònoma de Barcelona

Una de les fases en què les *policy sciences* han dividit el procés que segueix qualsevol política —i, per tant, també aplicable a la política lingüística de la Generalitat de Catalunya— és la de la definició del problema (JONES, 1970; SUBIRATS, 1989; MÉNY i THOENIG, 1992; GOMÀ, 1992). Aquesta fase —que es dona en una àrea ideològica, on els actors més rellevants són els partits— és quan hi ha l'entrada de la qüestió a l'agenda política de les autoritats (COBB i ELDER, 1986); és quan una qüestió problemàtica és considerada prou rellevant com perquè el govern la prengui en consideració, es formuli la política i decideixi fer-hi alguna cosa. L'estudi d'aquesta fase és analíticament important perquè en ser la primera que es dona en el procés, les altres fases s'hi fonamenten. Considerant que uns mateixos fets poden ser interpretats de manera diferent segons qui sigui l'observador, no és arriscat assumir que els problemes no són entitats objectives en el seu propi dret, sinó que són construccions analítiques en la ment de cadascú (DERY, 1984). La feina dels principals actors en aquesta fase del procés polític és, doncs, construir definicions de problemes acceptables i solucionables, legalment i política i, a més, fiscalment i administrativament viables (AGUILAR, 1993).

En aquest sentit, tal com s'enfoqui, es defineixi el problema a tractar a partir de la interacció d'una pluralitat d'actors (amb objectius i interessos propis; i amb recursos disponibles que posen en joc per a defensar la seva visió del problema), la política que es portarà a terme serà d'una manera o d'una altra. Per tant, com que aquesta fase es culmina en la definició formal del problema amb l'establiment del marc legal, amb la consegüent legitimació jurídica i política, és fonamental l'anàlisi de les posicions partidistes preses durant la seva construcció, sobretot, pel que fa a l'Estatut d'Autonomia i la Llei de Normalització Lingüística a Catalunya. Efectivament, l'estudi de com s'ha definit el problema de la política lingüística a Catalunya és ineludible per a comprendre com s'ha portat a la pràctica aquesta política, moment en el qual altres actors han adquirit un paper més destacat (els afectats, els grups de pressió, les *élites* burocràtiques, etc.).

Si bé les forces polítiques catalanistes comparteixen durant la transició política uns punts mínims en relació al paper de la llengua catalana a Catalunya que són recollits en les resolucions del Congrés de Cultura Catalana² (GUARDIOLA, 1980), hi havia algunes discrepàncies importants entre elles que es manifesten durant l'elaboració de l'Estatut d'Autonomia de Catalunya (EAC), principalment pel que fa a la determinació de l'abast i contingut de l'oficialitat del català (VALLVERDÚ, 1979). Malgrat que a l'EAC tots els partits acorden

1. Aquest article és part d'una recerca presentada com a Memòria del Curs de Doctorat en Ciència Política del Departament de Ciència Política i Dret Públic de la Universitat Autònoma de Barcelona, i que va comptar per a la seva realització amb un ajut de l'Institut de Sociolingüística Catalana.

2. S'acorda que «La llengua pròpia de Catalunya és la catalana. La Generalitat garantirà l'ús oficial dels idiomes català i castellà» (Congrés de Cultura Catalana, 1978: 370).

atorgar oficialitat al català, eviten, deixant-ho per a més endavant, entrar a detallar l'abast de la catalanització.³

Des de les primeres propostes que es fan en la redacció de l'Avantprojecte d'Estatut, gairebé⁴ tots els partits pretenen donar una certa preeminència al català, si bé a través de procediments diferents. Per una banda, els partits nacionalistes catalans proposen que el català sigui la llengua oficial de Catalunya —sense esmentar d'entrada l'espanyol—, i, a més, entenen que el caràcter oficial del català a Catalunya ha de ser anàleg al caràcter oficial de l'espanyol al conjunt de l'estat. És a dir, els ciutadans de Catalunya tindrien l'obligació de conèixer el català de la mateixa manera que els ciutadans espanyols tenen l'obligació de conèixer l'espanyol, amb el benentès que els nacionalistes catalans estan disposats a acceptar terminis amplis i generosos en l'acompliment d'aquesta disposició. La raó de fons que esgrimeixen per a defensar l'obligatorietat de conèixer el català és que «no n'hi ha prou que un idioma sigui après, un idioma ha de poder viure, un idioma ha de poder ser utilitzat a la vida normal després que s'ha acabat l'etapa educativa. I per això nosaltres demanem que després, quant a l'oficialitat, quant a l'ús dels idiomes a la vida diària, el català sigui de coneixement obligatori, no solament que se'l pugui usar, sinó que sigui de coneixement obligatori. I ho demanem aquí perquè un idioma que no surt de les escoles i que després no és obligatori realment no és res».⁵ Per tant, concebien la qüestió com a un problema d'ús del català, és a dir, calia garantir-ne legalment l'ús a través d'exigir-ne el coneixement.

Per una altra banda, el PSC i el PSUC —oposats a acceptar d'estatuir l'obligatorietat del coneixement del català donades les circumstàncies socials⁶ i perquè crearia, en el futur, inseguretat jurídica— proposen reforçar lleugerament la preeminència del català a Catalunya en base a la recuperació d'un article de l'Estatut Interior de 1933 que deia que «la llengua pròpia de Catalunya és el català», en comptes d'allò que proposen CDC, UDC i ERC. El terme de «llengua pròpia» és acceptat pels nacionalistes, no sense resistències, amb la qual cosa s'incorpora a l'Estatut en terme altament ambigu. Quant a l'oficialitat, el PSC proposa, a l'inici dels debats, que «els idiomes català i castellà són indistintament oficials a Catalunya». El PSUC, en canvi, proposa que «l'idioma català és, com el castellà, llengua oficial de Catalunya».

En el fons, la concepció que impera en aquests partits és que el problema fonamental al qual s'enfronta la situació del català a Catalunya és el seu coneixement, ja que hi ha una part importat dels ciutadans de Catalunya que «sense haver-hi nascut, hi viuen i treba-

3. Per exemple, rebutgen estatuir l'ús de les llengües oficials en les relacions entre els diferents òrgans de l'administració (sigui autonòmica, central o local), o bé el tema de la llengua a l'ensenyament.

4. En tot cas, eren irrelevants políticament els partidaris de mantenir l'espanyol com a única llengua oficial i no massa nombrosos (només els més propers al Govern espanyol de la UCD i AP) els partidaris d'una cooficialitat estricta, a Catalunya, entre el català i l'espanyol. Els representants de la UCD durant la discussió de l'EAC de seguida van retirar les seves propostes sobre la llengua en favor de les del PSC i el PSUC, molt semblants aquestes dues.

5. Fragment de discurs de Trias Fargas (Sobrequés, 1982: 724) en el Ple de Parlamentaris durant la discussió de l'esmena de CDC següent: «L'idioma català té a Catalunya el mateix tractament oficial que la Constitució reconeix al castellà per a tot l'Estat espanyol», que va ser rebutjada. Com que el consens era impossible segons la proposta de l'Avantprojecte aprovat a Sau i tots els partits van valorar que calia un acord en aquest punt, l'aprovació de l'article sobre la llengua a l'EAC no es féu fins pràcticament al final del procés d'elaboració del Projecte.

6. Els arguments esgrimits són diversos. Així, Benet raona que no es pot imposar un deure que no és possible complir. En canvi, Obiols, durant la discussió de l'esmena de CDC i ERC en la qual s'equipara el català a Catalunya amb l'espanyol a Espanya, assegura que tot i que els socialistes estan «d'acord en la perspectiva històrica d'homogeneïtzar lingüísticament i culturalment Catalunya (...)» no creuen que això «pugui recolzar-se avui o en el futur en mesures de pressió legal» (Sobrequés, 1982: 722). Solé Barberà, representant del PSUC, argumenta, després de reconèixer que comparteixen la idea de l'obligatorietat del català però a partir de desenvolupar l'Estatut, que «al darrera d'aquesta formulació de CDC hi ha una voluntat clara d'obligar uns catalans que aprenguin el català, quan això és quelcom que està fora de la realitat, i sobretot es podria convertir fàcilment en un intent d'imposició que nosaltres rebutgem d'una manera clara» (Sobrequés, 1982: 721).

llen i hi exerceixen els seus drets polítics, però que parlen la llengua del seu país d'origen, castellana, gallega, etc., i que no han pogut aprendre la catalana per moltes i diverses causes, entre elles la més important: la mateixa postergació del català»⁷ i una altra part dels ciutadans, «la dels catalans d'origen reduïts a l'analfabetisme en la seva pròpia llengua per causa de la política d'opressió cultural practicada sota el franquisme».⁸ Aquesta és la configuració del problema tal com la construeixen les forces polítiques d'esquerra.

Com a conclusió dels debats durant l'EAC⁹, el problema de la llengua queda definit a partir de les aportacions de les dues posicions dominants. Per un cantó, se satisfan les demandes dels nacionalistes donant una certa preeminència al català a través de tres disposicions: per la via de considerar-lo «la llengua pròpia de Catalunya»; establint la doble oficialitat de llengües, que no una cooficialitat (el català és la llengua oficial de Catalunya perquè n'és la llengua pròpia; i el castellà és oficial a Catalunya perquè ho és a tot l'estat espanyol); la tercera és que es dona un mandat a la Generalitat que d'una manera flexible resolgui el problema d'assegurar el coneixement del català i, per tant, que es un futur, es creïn les condicions que permetin arribar a la igualtat plena entre el català i el castellà quant als drets i deures dels ciutadans de Catalunya.

Per l'altre cantó, s'adopta la definició del problema del català proposada per les forces d'esquerra, segons les quals és imprescindible impulsar el coneixement del català, perquè aquest encara és molt deficitari i, això, ha de ser fet evitant qualsevol vel·leïtat coercitiva perquè podria generar una dinàmica de segregació entre els ciutadans de Catalunya per motius de llengua. A més, s'ha de retenir que al llarg de les discussions de l'EAC es van entreveient dues concepcions de llengua diferents: mentre per a uns la llengua té un valor instrumental, és a dir, té una utilitat concreta que és la de facilitar la comunicació i la integració a la comunitat; per a altres, la llengua té altres connotacions, de configuració de la nacionalitat.

Els debats tinguts durant la redacció de l'EAC s'enllacen, poc temps després, amb el procés d'elaboració de la Llei 7/1983 de Normalització Lingüística a Catalunya, que és quan s'aborden els temes que havien estat ajornats explícitament i s'entra en la segona fase de construcció del marc normatiu de la política lingüística a Catalunya.

Per a l'anàlisi dels models de política lingüística presents aleshores, és interessant centrar-se en els preàmbuls de dos dels textos més emblemàtics, perquè reflecteixen dues posicions bastant divergents —dues maneres de concebre el problema de la llengua a Catalunya— que s'aniran acostant al llarg dels tràmits parlamentaris fins arribar a la Llei, més aviat propera a les tesis defensades pel PSC.

El primer text és el conegut amb el nom d'«Esborrany de proposició de llei sobre l'ús lingüístic a Catalunya».¹⁰ L'Esborrany estava inspirant en bona part de la *Carta de la llengua francesa* (Quebec, 1977), però convenientement redactat amb la intenció d'adaptar-lo al bloc de constitucionalitat vigent a Catalunya. Aquest text, que el Departament de Cultura havia pretès que fos qualificat d'unitari, va ser rebutjat i la comissió parlamentària va començar els treballs com a ponència conjunta i partint de zero, sense tenir un text previ. Així, cada grup parlamentari hi va concórrer amb els seus propis documents de treball, essent, però, el text del Departament assumit per CiU (MOLL, 1984; COLOMINES, 1992). Per la seva banda, el PSUC havia presentat¹¹ les línies generals d'allò que consi-

7. Marta Mata, 15.12.1978 (Sobrequés, 1982: 1058).

8. J. Solé Tura, 15.12.1978 (Sobrequés, 1982: 1066).

9. Per a més detalls del procés de redacció de l'article tercer de l'Estatut, vegeu Matas (1991).

10. Reproduït íntegrament a Ferrer (1984). Aquest text és el resultat de quatre successius textos que es van ser discutits amb experts i polítics (MOLL, 1984: 6).

11. El treball es titula *Criteris per a un Estatut de la Llengua Catalana*, i va ser presentat el 17 de juliol de

deraven havia de ser la política lingüística a Catalunya, les quals coincidien en bona part amb les tesis de l'Esberrany i, en conseqüència, amb un cert model quebequès de política lingüística.¹² El principal partit de l'oposició, el PSC (PSC-PSOE), tot i que s'havia oposat a la necessitat de fer una llei de normalització lingüística, també disposava del seu propi text de treball, aquest ja amb un caràcter articulat.¹³ Tot i que els altres partits de l'arc parlamentari, més d'hora o més tard, van aportar els seus propis textos¹⁴, la discussió i els debats de la ponència redactora de la proposició de llei van centrar-se al voltant de dos grans models. L'un seria el que estava en sintonia al model de règim lingüístic inspirat en el Quebec, és a dir, els textos de l'Esberrany i del PSUC, amb el suport d'ERC; mentre que l'altre seria el model proposat pel PSC (l'únic grup parlamentari que presentà un text alternatiu articulat), al qual s'hi anirien apropant progressivament —en alguns aspectes— les aportacions dels altres grups parlamentaris.

Les dues concepcions diferents sobre el problema de la llengua que representen aquests dos models es poden constatar contraposant els preàmbuls de l'Esberrany i el text del PSC en cinc punts fonamentals: la definició de la llengua; la situació problemàtica; les causes; l'estratègia a seguir per a solucionar-la; i els objectius del procés.

Quant al primer tema, la concepció que tenen de la llengua, per a l'Esberrany «la llengua és el símbol i salvaguarda d'una comunitat i constitueix un dels vincles més importants d'unió entre els seus membres, i el seu signe més visible d'identitat»; per al PSC, el català «ha estat la llengua de formació de Catalunya com a eina natural de comunicació», si bé ambdues posicions comparteixen una certa idea que és l'expressió d'una comunitat més àmplia.¹⁵

En relació a la situació problemàtica en què es troba la llengua catalana, les diferències són més importants. Així, a l'Esberrany hi ha la voluntat de remarcar que el català havia estat sempre la llengua oficial de Catalunya des de la seva formació, i que deixà de ser-ho en virtut del «dret de conquesta» el 1714 i reforçat el 1939, «amb la imposició de l'oficialitat única del castellà i el bandejament del català a l'escola i de tot ús públic». Fruit d'aquesta situació, el poble català —que «s'ha mantingut fidel a la seva llengua, que ha restat l'instrument de comunicació reconegut com a propi a nivell familiar i de relació no oficial»— no ha pogut aprendre'l (excepte algunes minories que ho han fet al marge del sistema general d'ensenyament) ni ha pogut oferir-ne el coneixement a la gent procedent de la immigració, la qual cosa li ha dificultat la integració al país.

Per la seva banda, el text del PSC parteix, no de la situació perduda, sinó de la situació actual¹⁶, que titlla de «precària, caracteritzada principalment per la seva escassa presen-

1980. Un dels màxims inspiradors d'aquest treball és el sociolingüista Francesc Vallverdú, que també va col·laborar en la redacció de l'Esberrany del Departament de Cultura.

12. El model quebequès es basa en l'aplicació del principi de territorialitat per al francès al Quebec i l'aplicació del principi de personalitat per als anglòfons. En virtut d'aquesta distinció, el francès és la llengua preeminent, d'ús públic i de l'administració, a tot el territori del Quebec. Les minories lingüístiques poden exercir els drets lingüístics personals en alguns àmbits. Per una breu introducció al model quebequès, vegeu DGPL Cultura (1991).

13. Una primera versió es pot trobar al llibre *Els socialistes i la llengua*, PSC (1984). Aquest text va servir de base al text alternatiu a la proposta de la Ponència i que és publicat al BOPC (6.7.91).

14. CiU va assumir el text de l'Esberrany; el PSUC va aportar els «Criteris» (presentats a la premsa el 17.7.1980); ERC, «Projecte de Llei per a la Normalització del català»; el PSC «Projecte de Llei sobre l'Ús del Català», més un escrit «Principis respecte la llengua catalana»; més tard, els Centristes de Catalunya-UCD, «Proposició de Llei sobre la Normalització Lingüística a Catalunya»; i el PSA, «La Ley de uso Lingüístico en Cataluña».

15. Es pot interpretar com una lleu referència als Països Catalans. A l'Esberrany, més explícitament, es diu que «la llengua pròpia de Catalunya és la catalana, forjada en el seu territori i estesa després a altres terres, amb les quals forma una comunitat lingüística». Al text del PSC, es diu que «la llengua catalana (...) és expressió d'una més àmplia unitat cultural amb profundes arrels històriques».

16. El document que serveix de base al PSC per a redactar el preàmbul de la seva proposta sobre la llei es

cia en els àmbits d'ús públic, a l'escola i als mitjans de comunicació social». A més, considera que «la distribució de l'ús i el coneixement de la llengua catalana és molt irregular; si bé la catalana és la llengua majoritàriament parlada, la castellana és la majoritària escrita». A l'hora d'explicitar-ne les causes és molt més sistemàtic. N'assenyala les quatre més importants. Coincideix amb l'Esberrany en la data del 1714, però suavitza els termes dient «la submissió a l'Estat central espanyol, que imposà la llengua oficial castellana», perquè no fa referència, com a l'altre text, «al dret de conquesta». La segona causa important, és la introducció de l'escola obligatòria al segle XIX, amb l'ensenyament, només, del castellà i en castellà. La tercera causa, és que durant el segle XX, arribà un «fort corrent migratori, castellanoparlant, i, sota la dictadura, Catalunya no pogué oferir a aquest corrent estructures laborals, urbanístiques, escolars, culturals, etc., d'incorporació i aportació a la societat catalana». En aquest sentit és important el fet que remarquin les insuficiències estructurals (obviades a l'altre text) i que es digui «incorporació i aportació» en comptes d'«integració», terme que té un contingut més absorbent. Finalment, assenyala la irrupció dels mitjans de comunicació social en castellà. Si bé aquestes són les causes llunyanes, el text del PSC assenyala els principals problemes que aquesta situació planteja («l'existència de ghettos lingüístics que dificulten la consolidació de Catalunya com a comunitat, el mal coneixement d'una i d'altra llengua, que dificulta la comunicació, i la instrumentalització de la llengua com a arma de discriminació»), els quals posen en perill la construcció de Catalunya en el marc de la Constitució i l'Estatut.

Així, mentre per a uns l'origen de les causes és sobretot exogen, ja que es troben bàsicament en el resultat de l'abolició dels drets polítics i culturals; per als altres, tot i que també esmenta aquests orígens remots, se centra més en la proximitat temporal i en causes estructurals, internes.

Quant als objectius de la normalització lingüística també difereixen. Per a l'Esberrany l'objectiu és molt clar: el català ha de tornar a ser la llengua oficial de Catalunya i, encara més, ha de ser la llengua comuna de tots els ciutadans de Catalunya, independentment de llur origen. I, en el marc del respecte a les altres llengües que hi són parlades, el castellà es constitueix la segona llengua de Catalunya, perquè és la llengua de part dels ciutadans catalans i perquè és la llengua oficial de tot l'estat. En canvi, el text del PSC és molt menys ambiciós quant a la catalanització, car es conforma amb l'objectiu que «tots els ciutadans acceptin l'ús d'una llengua i l'altra i assumeixin la recuperació de la llengua catalana com un dels factors fonamentals de la reconstrucció de Catalunya». En aquest sentit, la Llei orienta «la normalització de l'ús de la llengua catalana a tot el territori de Catalunya, al costat del de la llengua castellana, estès i normalitzat ja, i això respectant la llibertat dels ciutadans i amb l'objectiu que tots els ciutadans puguin arribar a la igualtat en l'exercici del dret i el deure d'emprar i conèixer la llengua catalana i la llengua castellana», la qual cosa s'ha d'interpretar com un desig igualació absoluta de les llengües a partir de la igualació dels drets dels individus. Per aquesta via, es confirma l'opinió del PSC que «la norma-

troba reproduït a PSC (1984). Aquest text, tot i ser molt semblant al preàmbul, és una mica més extens i detallat. Així, quan parla de la realitat actual, assenyala:

«Aproximadament i globalment, a Catalunya, dels sis milions d'habitants:

- parlen el català usualment un 60%, i el castellà, un 40%.
- entenent el català un 80%, i el castellà, un 95%.
- escriuen el català menys d'un 20%, i el castellà, un 90%.

En xifres absolutes cal tenir en compte que:

—més d'un milió de ciutadans de Catalunya no entenen el català.

—La llengua catalana té una situació totalment anormal: de cada tres persones que la parlen, només una la utilitza per llegir i escriure» (p. 4).

És interessant ressaltar el concepte d'anormalitat que aquí es trasllueix:

- molta gent que no enten el català i, sobretot,
- els qui parlen català, pocs l'utilitzen per llegir i escriure.

litat lingüística a Catalunya serà efectiva quan tots els ciutadans puguin exercir els seus drets i complir els seus deures pel que fa a llengua, i quan la llengua catalana, que encara ara pateix les conseqüències d'una forta persecució, sigui coneguda a tot el territori de Catalunya i emprada a tots els nivells de vida catalana» (PSC, 1984: 49).¹⁷

Si amb els objectius s'aprecien ja diferències d'enfocament importants, amb l'estratègia a seguir també. Efectivament, malgrat que l'Esberrany també incorpori referències a la flexibilitat de terminis i al respecte dels drets lingüístics individuals, juntament amb alguna apreciació vehement¹⁸, considera que la Llei ha de ser un instrument vàlid per a la catalanització. En canvi, el PSC considera que s'ha de ser tan flexible donada la diversitat de casos i situacions diverses i que la Llei s'ha de limitar a assentar els principis bàsics i que el procés de catalanització s'ha de fer per via reglamentària i executiva.

Finalment, aquestes dues posicions també manifesten intensitats diferents sobre els objectius presents en aquest procés. Mentre que uns —CiU— posen l'èmfasi en els objectius de contingut, els importa sobretot el final del procés; els altres —PSC— troben molt més rellevants els objectius procedimentals, com són assolits els objectius fixats.

La dinàmica del procés d'entesa entre ambdues aproximacions consisteix en dos moviments simultanis per a trobar-se. En efecte, CiU, des del moment que assumeix responsabilitats de poder, esdevé encara més conscient que cal fer una política per a tots els catalans i, per tant, basada en el consens. Per això, li caldrà anar abandonant la preeminència dels objectius de contingut per assumir progressivament els objectius procedimentals. Aquesta evolució és feta amb l'ajut de la feina de la màxima responsable de la política lingüística, absolutament convençuda de la importància del consens i l'entesa, i no provinent de la tradició nacionalista hegemònica en els partits que donen suport al Govern de la Generalitat. Per la seva banda, el PSC, molt directament afectat per la qüestió de la llengua (per composició de la seva militància, pel seu electorat, per les arrels ideològiques, etc.¹⁹), ha de fer un esforç de convenciment en dos sentits: ha de convèncer els seus companys i electors més reticents sobre la importància d'assumir un paper destacat en la catalanització de Catalunya, és a dir, anar donant més importància als objectius de contingut; i ha de convèncer el Govern de la Generalitat que la possibilitat de la ruptura del país en dues comunitats lingüístiques no és un recurs retòric sinó que és una realitat que ells viuen en el seu propi partit.

En el fons, el plantejament de la política lingüística de la Generalitat de Catalunya és un exemple de recerca i posterior trobada de l'equilibri entre les dues ètiques que mouen, segons Max Weber (1986: 164), els polítics: l'ètica de la convicció («com la que ordena —religiosament parlant— el cristià obra bé i deixa el resultat a mans de Déu») i l'ètica de la de la responsabilitat («com la que ordena tenir en compte les conseqüències previsibles de la pròpia acció»).

La conseqüència d'aquest procés d'acostament doble és el bastiment d'un marc legal prou ambigu perquè sigui acceptable per tothom i que permeti, en el futur, un avenç progressiu de la catalanització, tal com volen la majoria dels partits polítics catalans, tot afavorint el consens.

La posada en pràctica de la política lingüística parteix de la concepció emanada des dels sectors d'esquerra, la qual considera prioritari avançar lentament però segura, a partir de la consideració del català com a «llengua pròpia», terme proposat pels socialistes

17. Fragment del document elaborat pel Grup Socialista del Parlament de Catalunya com a base per al treball dels juristes en la perspectiva de la llei de la llengua, a la tardor de 1980. Aquest document porta per títol «Principis respecte a la llengua a Catalunya» i es troba reproduït a PSC (1984: 47-52).

18. L'Esberrany diu que «cal, doncs, que sigui apresada en el si de la societat catalana per tots els seus ciutadans, i per tot individu que aspiri a integrar-s'hi plenament».

19. Colomé, 1989.

i comunistes durant la redacció de l'Estatut, repescat de l'Estatut Interior de 1933, i que ha esdevingut un dels recursos més forts per impulsar la política lingüística. Es tracta d'un cas més del principi incrementalista del *muddling through* («sortir del pas») (LINDBLOM, 1959) fent que: primer, que tots els ciutadans de Catalunya coneguin les dues llengües oficials; segon, que tots els ciutadans de Catalunya puguin usar/estiguin en disposició d'usar les dues llengües; i, tercer, posar les condicions necessàries perquè el català sigui la llengua preeminent.

Així, en la definició formal, es considera que el problema és el desconeixement del català, a dos nivells. D'una banda, els catalanòfons, majoritàriament, no el saben llegir ni escriure. De l'altra, quant als hispanòfons, n'hi ha molts que ni l'entenen. Per tant, l'objectiu és, fonamentalment, estendre el coneixement del català en tots els àmbits i garantir-ne l'ús oficial, per tal de satisfer els drets lingüístics dels qui ja el saben. En aquest plantejament, les resistències a vèncer són fàcils, perquè, com que el respecte dels drets lingüístics individuals és estricte, es pot continuar vivint en espanyol i, per tant, no hi ha crispació.

En la mesura que, per les dades sociolingüístiques, sembla que ens anem acostant al final del primer objectiu i el català és entès per pràcticament tothom, el problema es redefineix. El veritable problema és l'ús del català —escàs i desigualment present en tots els àmbits de la vida pública—, tal com havien plantejat els partits nacionalistes catalans al principi del procés i, també, tal com hi havien hagut de renunciar.

Amb els primers intents de redefinició del problema (RENIU, 1990), l'anunci d'una nova Llei de Normalització Lingüística n'és la principal mostra, els neguits comencen a aparèixer, perquè implica revisar punts d'acord i de consens aconseguits anteriorment. Així, quan es redefineix i es parla de l'ús del català, vol dir fer-lo necessari, vol dir incidir en la qualificació del català com a «llengua pròpia», vol dir incidir més directament en les actituds lingüístiques de cadascun dels ciutadans. En aquest marc, tots els factors (la realitat sociolingüística, el sistema de partits, l'entorn polític, el coneixement científic sobre temes vinculats a la llengua, la interpretació jurídica de les normes) que havien operat fa deu o dotze anys en la formulació del problema a resoldre han canviat. Si la política a la dècada dels 80 —que es va basar en l'exercici dels drets lingüístics individuals per damunt dels col·lectius— va ser una eina prou eficaç per avançar en el coneixement del català, en els moments actuals de reformulació de la política, aquesta aproximació individualista és un llast important, perquè centrar-se en els drets col·lectius comporta una certa limitació dels drets lingüístics individuals, en funció dels quals hom està acostumat a raonar. L'èxit de la nova política lingüística dependrà, doncs, fortament de la capacitat de persuasió que tinguin els defensors d'impulsar més la presència del català a Catalunya per imposar la seva pròpia definició del problema en el marc d'una «batalla» d'alt contingut ideològic.

BIBLIOGRAFIA

- AGUILAR VILLANUEVA, L. F. (ed.) (1993), *Problemas públicos y agenda de gobierno*, Miguel Àngel Porrúa. Mèxic.
- Butlletí Oficial del Parlament de Catalunya (BOPC): números 39 (6.7.1981), 87 (14.6.1982), 88 (21.6.1982), 105 (17.11.1982), 112 (17.1.1983), 125 (17.3.1983).
- COBB, R., ELDER, C. D., *Participación en Política Americana. La dinámica de la estructuración de la agenda*. Noema editores. Mèxic.
- COLOMÉ, G. (1989), *El partit dels Socialistes de Catalunya. Estructura, funcionament i electorat (1978-1984)*. Edicions 62. Barcelona.
- COLOMÉ, G. (1992), «Los delegados del Partit dels Socialistes de Catalunya (1982-1990)». Revista del Centro de Estudios Constitucionales, núm. 12, maig-agost 1992. Madrid.
- COLOMINES, J. (1990), «Informe sobre la llengua». Revista de Catalunya, número 44. Pàgines 48-56. Barcelona.
- COLOMINES, J. (1992), *La lengua nacional de Catalunya*. «Temes d'actualitat», número 5. Generalitat de Catalunya. Barcelona.
- CONGRÉS DE CULTURA CATALANA (1978): *Resolucions I*. Barcelona.
- CONGRÉS DE CULTURA CATALANA (1977): *Projecte de Resolucions. Àmbit Institucions*.
- Departament de Cultura (1990): *La cultura a Catalunya. Anys 90*. Llibres de la revista «Cultura». Departament de Cultura de la Generalitat de Catalunya. Barcelona.
- DERY, D. (1984), *Problem Definition in Policy Analysis*. University Press of Kansas.
- Direcció General de Política Lingüística (1991), *Estudis i propostes per a la difusió de l'ús social de la llengua catalana*. Barcelona.
- Direcció General de Política Lingüística (1983): *Llibre Blanc de la Direcció General de Política Lingüística*. Departament de Cultura de la Generalitat de Catalunya. Barcelona.
- FERRER, J. (ed.) (1984), *La llengua d'un poble*. Quaderns d'Alliberament, 8-9. Edicions de la Magrana. Barcelona.
- GOMÀ, R. (1992), *Govern Local i reestructuració urbana. Un model d'anàlisi de polítiques públiques*. Tesi doctoral. Departament de Ciència Política i Dret Públic. Universitat Autònoma de Barcelona.
- GUARDIOLA, C.-J. (1980), *Per la llengua. Llengua i cultura als Països Catalans, 1939-1977*. Edicions de la Magrana. Barcelona.
- Institut de Sociolingüística Catalana (1991), *El coneixement de la llengua catalana*. (1975-1986), Publicacions de l'ISC. Barcelona.
- JONES, C. O. (1970), *An Introduction to the Study of Public Policy*. Duxbury Press, Belmont.
- LINDBLOM, CH. (1959), «The Science of Muddling Through», a Public Administrations Review, número 19.
- MATAS, J. (1991), «El model lingüístic dels partits polítics catalans en la redacció de l'Estatut d'Autonomia de 1979». Revista de Llengua i Dret. Número 16. Desembre. Pàgs. 121-137.
- MÉNY, Y., THOENING, J. C. (1992): *Las políticas públicas*. Editorial Ariel. Barcelona.
- MOLL, A. (1984), «Els tràmits preliminars de la redacció de la Llei de Normalització Lingüística a Catalunya». Revista de Llengua i Dret, número 3, abril. Pàgines 3-9.
- Partit dels Socialistes de Catalunya (1984): *Els socialistes i la llengua*.
- Partit Socialista Unificat de Catalunya (1980): «Criteris per a un estatut de la llengua catalana». Document de Treball: presentat als mitjans de comunicació el 17 de juliol de 1980.
- RENIU i TRESSERES, M. (1990), «Un nou impuls a la política lingüística». A Departament de Cultura (1990).

SOBREQUÉS i CALICÓ, J., RIERA, S. (1982), *L'Estatut d'Autonomia de Catalunya. Bases documentals per a l'estudi del procés polític d'elaboració de l'Estatut d'Autonomia de 1979*. Edicions 62. Barcelona.

SUBIRATS, J. (1989), *Análisis de políticas públicas y eficacia de la Administración*. Ministerio para las AA.PP. Madrid. Segona edició, 1992.

VALLVERDÚ, F. (1979), *La normalització lingüística a Catalunya*. Editorial Laia. Barcelona.

WEBER, M. (1986), *El político y el científico*. Alianza Editorial.

És un fet ben pal·lès que el plurilingüisme és, entre moltes coses, una de les característiques excepcionals dels jueus. Segles i segles de diàspora sobre el món, adaptació en societats diferents, intercanvi permanent amb aquelles societats, però sense perdre les altres. Els jueus jueus dispersos, han afirmat la seva necessitat de cohesió i d'unitat amb els seus. Fins i tot, i com a resultat d'una bona integració, en la majoria dels països o regions on es van establir durant de temps, els jueus van ajudar a millorar dels països en què s'havien implantat, al resultat final del qual s'anomena *lingua franca* o *judeo-lingua*.

Judeo-lingua significa que hi van introduir paraules o bé expressions d'hebreu o d'aramèu, llengües que d'altra banda feien servir en el ritual, en les pregàries o bé per explicar la Bíblia i els textos sagrats. Molts sovint aquestes paraules o expressions, típicament utilitzades a religió, no tenien cap equivalent en les llengües locals, en lloc de per aquest motiu que els jueus introduïen.

Algunes d'aquestes judeo-lingües ja han desaparegut totalment, d'altres estan encara, però cap a aquesta fatalitat, sobretot en conseqüència de les grans mutacions geogràfiques, culturals i sociològiques que van patir la majoria de les comunitats jueves des del segle XIX. No obstant, i perquè se'n pugui apreciar la gran varietat i extensió, entre altres, basant-me en un estudi de Carles Benarroch:

- el *judeu* del Kurdistan (llengua jueva originada a partir de l'aramèu)
- el *ladino* dels jueus de la República soviètica de Tadjikistan a l'Àsia central
- el *judeu* del Cáucas
- el *judeo-aramèu* de Crimea
- el *judeu* de Lituània i de Polònia
- el *judeo-aramèu* d'Egipte
- el *judeo-aramèu* a Síria, que és una variant del *judeo-aramèu* i que és una llengua grega amb aportacions d'hebreu i d'aramèu.

També hi ha totes les llengües judeo-aramèu existents ni són mudines i el *judeo-aramèu*, les dialectes judeo-aramèu a l'actual Iran de l'Iran.

Més prop de nosaltres, entre els dialectes judeo-aramèu citarem:

- l'*arameu* o *judeo-aramèu*
- el *ladino* o *judeo-aramèu* parlat també pels jueus de Tunísia
- el *judeo-aramèu* de França
- el *judeo-aramèu*
- el *judeu* o *judeo-aramèu* (d'arabisme "la 6a del 1913")
- el *judeu* o *judeo-aramèu* de Sàbia que significa França en hebreu.

LES JUDEOLLENGÜES: EL PLURILINGÜISME DELS JUEUS*

Martine BERTHELOT

Centre de Recerca i d'Estudis Catalans

Universitat de Perpinyà

És un fet ben palès que el plurilingüisme és, entre moltes més coses, una de les característiques excepcionals dels jueus. Segles i segles de diàspora arreu del món, integració en societats diferents, intercanvis permanents amb aquestes societats, però també amb les altres comunitats jueves disperses, han afermat llur necessitat de conèixer i d'utilitzar nombrosos idiomes. Fins i tot, i com a resultat d'una bona integració, en la majoria dels països o regions on es van implantar bastant de temps, els jueus van *judaïtzar* idiomes dels països en què s'havien implantat, el resultat híbrid del qual s'anomena *llengües jueves* o *judeo-llengües*.

Judaïtzar significa que hi van introduir paraules o bé expressions d'hebreu o d'arameu, llengües que d'altra banda feien servir en el ritual, en les pregàries o bé per estudiar la Bíblia i els textos sagrats. Molt sovint aquestes paraules o expressions, típicament culturals o religioses, no tenien cap equivalent en les llengües locals; era doncs per aquest motiu que els anaven introduint.

Algunes d'aquestes judeo-llengües ja han desaparegut totalment, d'altres estan encaminades cap a aquesta fatalitat, sobretot en conseqüència de les grans mutacions geogràfiques, culturals i sociològiques que van patir la majoria de les comunitats jueves des del segle XIX. No obstant, i perquè se'n pugui apreciar la gran varietat i exotisme, citaré, algunes, basant-me en un estudi de Carles Benarroch:

- el *jabalí* del Kurdistan (llengua jueva originada a partir de l'arameu).
- el *tadjiki* dels jueus de la República soviètica de Tadjikistan a l'Àsia central.
- el *judeotat* del Càucàs.
- el *judeotatar* de Crimea.
- el *carai* de Lituània i de Polònia.
- el *caraitoàrvic* d'Egipte.
- el *caraitoyevànic* a Bizància, que és una variant del judeogrec (i que és una llengua grega amb aportacions d'hebreu i d'arameu).

També hi ha totes les llengües judeoàrabs esteses al món musulmà i el judeoberber, els dialectes judeoperses a l'actual zona de l'Iran.

Més prop de nosaltres, entre els dialectes romànics, citarem:

- l'*italquí* o judeoitalià.
- el *bagitto* o judeoliornès (parlat també pels jueus de Tunís).
- el *judeocorfiote* de Trieste.
- el judeopiemontès.
- el *shuadit* o judeoprovençal (literalment 'le dit des Juifs').
- el *sarfàtic* o judeofrancès (de *Sarfat* que significa França en hebreu).

* Conferència presentada al Grup Català de Sociolingüística. Barcelona, 27 de novembre de 1982.

- el *catalònic* o judeocatalà.
- l'*aragònic* o judeoaragonès.
- el *yudio* o *judezmo*, el judeocastellà, etc.
- el *lusitànic* o judeoportuguès, parlat a l'oest de la península.

I finalment, les dues judeollengües més conegudes de les quals parlaré:

- el judeoespanyol amb les seves diverses variants.
- el judeoalemany o *yiddish*.

1. EL JUDEOALEMANY O «YIDDISH»

La paraula *yiddish* prové de la paraula alemanya *yid* o *jüde* que significa 'jueu'. Al llarg dels segles ha tingut diversos noms: llengua asquenasa (perquè era parlada pels jueus asquenassites, és a dir, els jueus d'Europa septentrional), *teutsch*, *ivri teutsch*, *yiddish teutsch*, etc. Es la més estesa de les judeollengües: en vigílies de la Segona Guerra Mundial, onze milions de jueus parlaven aquest idioma (les 2/3 parts de la població jueva mundial).

a) Origen i característiques lingüístiques

El *yiddish* va aparèixer a la Renània, cap al segle X. Va ser l'objecte d'una evolució lingüística en tres etapes.

— Bàsicament, deriva d'alguns dialectes alemanys que eren parlats per altres poblacions no-jueves. Però en ésser aquesta regió del Rin un punt de confluència entre jueus que venien de l'est i que parlaven hebreu i arameu, i d'altra banda per jueus que venien de França, el *yiddish* presenta molts vocables d'hebreu, d'aramau i de llengües romàniques.

— En la segona etapa, i com a conseqüència de les croades, els jueus es van desplaçar cap a Polònia. Allà el *yiddish* es va transformar notablement amb el contacte amb les llengües eslaves.

— Finalment, a Polònia, on inicialment els jueus van ser ben acollits, les comunitats es van poder desenvolupar, i van conèixer un moviment religiós molt fort, instrumentat per les llengües bíbliques que eren l'hebreu i l'aramau. És aquest contacte permanent amb l'hebreu bíblic que va contribuir a desgermanitzar (encara que no totalment) el *yiddish* en benefici de l'hebreu.

Des del punt de vista lingüístic, el *yiddish* és una llengua mixta. Es presenta com un variant fonètica, gramatical i sintàctica de l'alt alemany mitjà, amb una component lexical molt forta de llengües romàniques, eslaves o de l'hebreu. S'escriu amb caràcters hebraics. És molt difícil d'entendre per part dels germanoparlants i, d'altra banda, la seva lectura és també inaccessible per a les persones que no llegeixen l'hebreu.

b) Evolució sociolingüística

Cap al segle XVIII, el *yiddish* va conèixer una gran expansió, alhora quantitativa i qualitativa. D'una banda, era la llengua vernacle d'un set a vuit milions de jueus. Paral·lelament, va esdevenir l'instrument d'un important moviment místic a Polònia: el *hassidisme*. Més accessible que no pas l'hebreu, els rabins l'utilitzaven per dirigir-se a tot el poble.

Al segle XIX, però, un doble corrent ideològic es va oposar al *yiddish*.

— La ideologia progressista nascuda de les Llums (*Les Lumières*), encara que amb retard, va aparèixer també a l'Europa de l'Est. Un moviment jueu progressista, reformista i laicista, anomenat la *Haskala* i encapçalat pel jueu alemany Moisès Mendelsohn es va focalitzar sobre les poblacions jueves de l'est per intentat d'uropeïtzar-les i sobretot per alliberar-les de la influència religiosa hassidaca. És per aquest motiu que van voler substituir el *yiddish* (que consideraven a més com un *jargon* i com la llengua de les classes baixes) per llengües com el rus, el polonès o fins i tot l'hebreu.

Aquest moviment, que havia tingut molt de ressò en les comunitats occidentals (més aburgesades) i que va conduir una bona part dels jueus d'Alemanya cap a l'assimilació, va fallar, però, amb les comunitats d'Europa central.

— Més tard, un segon moviment es va oposar al *yiddish*. Es tracta del sionisme. Quan, al final del segle XIX, va sorgir la idea de la creació d'una llar nacional jueva a Palestina, es va suggerir també la idea de renovar l'hebreu, que seria un dels instruments del retorn a Sió. Però aquest moviment, que si bé va seduir els intel·lectuals, en canvi no va tenir molt d'èxit entre les masses jueves de Polònia i de Rússia. I l'hebreu no va arribar mai a suplantat el *yiddish*. Per què?

Perquè en aquesta mateixa època, és a dir, cap al final del segle XIX, es va desenvolupar el moviment socialista, i es va estendre entre els jueus que, a aquesta zona de l'est d'Europa, constituïen un proletariat nombrós i actiu. Quan els jueus van crear el *Bund* l'any 1897 —és a dir el primer Partit Obrer jueu— que rebutjava alhora l'assimilació a Rússia i l'emigració en una llar nacional jueva, van escollir una llengua pròpia que no havia de ser ni el rus ni l'hebreu. Aleshores és quan el *yiddish* va conèixer una segona renaixença. I amb la revolució bolxevic, que va tenir un suport molt ampli entre els jueus, va esdevenir llengua de tota una cultura, de tota una ideologia: es van crear escoles, cercles culturals i educatius, es van publicar diaris i diversos òrgans de cultura.

Mentre que un segle abans, i sobretot pels jueus de Polònia, el *yiddish* havia estat el fonament d'una forta cultura religiosa, a finals del segle XIX i fins a la Segona Guerra Mundial, pels seus germans de Rússia i de Lituània, aquest idioma esdevé la llengua i el símbol d'una cultura jueva laica i progressista.

c) Situació actual

Els immigrants russos i polonesos que, arran dels pogroms de 1881-1892, es van implantar als Estats Units i a l'Argentina, van poder mantenir l'ús del *yiddish* durant ben bé tres generacions, gràcies a l'estructura etnocultural d'aquests països nous que, de fet, es presentaven com a conglomerats de pobles diversos. No obstant, des de mitjan d'aquest segle observem una davallada d'aquest idioma, tot i que hi ha una premsa substancial en *yiddish*.

Pel que fa als jueus europeus, dos esdeveniments van afectar greument el *yiddish* a mitjan del segle XX: el genocidi de sis milions de jueus (molt d'ells *yiddishparlants*), i l'antisemitisme soviètic i les persecucions antijueves sota el període estalinista.

Actualment, tant a Amèrica com a l'Europa occidental i a Israel, s'ha desenvolupat un moviment de recuperació i de salvaguarda del *yiddish*, sota la influència i amb els esforços conjunts d'alguns intel·lectuals, universitaris i associacions jueves.

2. EL JUDEOESPANYOL I LES SEVES VARIANTS

Quan ens referim a les judeollengües dels sefardites o jueus d'origen espanyol, acostumem parlar només d'una llengua: el *ladí* o *ladino*, quan de fet utilitzaven dues llengües ben diferents. Però és una equivocació bastant generalitzada, contra la qual alguns filòlegs

i lingüistes jueus, com els francesos I. S. Revah o V. H. Sephiha, lluiten des de fa molt de temps, tractant d'aclarir la diferencia entre el *ladí*, que és una llengua artificial i destinada a un ús determinat i, d'altra banda, el judeoespanyol i les seves variants, que eren autèntiques llengües vernacles.

a) *Judeoespanyol: «djudezmo» i «hakkitiya»*

Abans de ser expulsats d'Espanya pels Reis Catòlics, els jueus de la península parlaven diferents judeollengües segons les diverses regions on estaven: judeocatalà, judeoaragonès, judeoportuguès, judeoàrab a Al-Andalus, o judeocastellà al centre. Eren llengües vernacles que utilitzaven diàriament (de la mateixa forma, els musulmans utilitzaven una llengua pròpia: l'*algaravia*).

Quan van haver de fugir de la península arran del Decret d'Expulsió de 1492, tots sabem que es van endur el castellà, però no qualsevol castellà. De fet, es va produir un doble fenomen:

— Fenomen sociolingüístic, d'una banda: com que els més nombrosos venien dels territoris de parla castellana, és el judeocastellà (o *yudio* o *judezmo*) que, a poc a poc, va anar predominant en detriment del *judeocatalà*, del *judeoaragonès*, o bé d'altres judeollengües.

— Fenomen lingüístic d'altra banda: perquè es van endur, no pas el castellà tal com el coneixem actualment, sinó el judeocastellà que ja parlaven a Espanya en aquella època (és a dir en la seva forma més antiga), i al qual aniran incorporant paraules o expressions de turc, de grec, de romanès, de búlgar, d'àrab, d'italià, de francès, etc., segons els països on es van implantar i segons les èpoques.

[Aquesta evolució és una mica similar al *yiddish* que, bàsicament, també era una judeo-llengua d'una determinada regió i que, amb conseqüència de les migracions, va enriquir-se com a aportacions noves.]

És així com van aparèixer variants del judeoespanyol o millor dit del judeocastellà. Aquestes variants tenen diverses denominacions segons els països o les regions d'implantació dels sefardites:

— *Djudezmo* a Turquia (del llatí *judaismus*); per la seva banda, els turcs l'anomenaven *yahudice* (jueu).

— *Djudio*, *djidio*, *espanyolit*, *espanyolico*, en altres països d'Orient.

— *Hakketiya* o judeoespanyol marroquí (segons C. Benarroch, aquesta paraula podria procedir de la paraula *Hekaia* de l'àrab marroquí, que significa 'història', 'contar').

— *Tetaouni* a la regió d'Orà, a Algèria, perquè s'hi van establir sefardites del Marroc.

Són aquestes les variants que van descobrir els espanyols a finals del segle XIX: Angel Pulido a Turquia o els soldats espanyols durant la Guerra del Rif. No obstant, és també a partir d'aquesta època i de la implantació europea al Magreb (amb protectorat espanyol al nord del Marroc) i als Balcans (amb la penetració comercial i cultural de França i de Gran Bretanya) que aquests idiomes són objecte d'una nova evolució: la *hakitiya* va patir un procés de recastellanització, mentre que el *djudezmo* es veurà força afectat pel francès (V. H. Sephiha parla de *judeo-fragnol*).

b) *El «ladí» o «ladino»*

De la mateixa forma que els cristians utilitzaven el llatí, els jueus d'Espanya també tenien una llengua litúrgica i pedagògica: el *ladí*, que feien servir per les pregàries (tant a la sinagoga com a casa), per ensenyar la Bíblia (la Torah) i per estudiar els textos sagrats (els Talmud). Era alhora escrita i oral.

Com se sap, la Bíblia original està escrita en arameu i en hebreu antic. Normalment, l'estudi religiós és el monopoli dels homes, i en aquesta època dels rabins. No obstant, perquè la Torah pogués tenir una extensió major entre els jueus, es va decidir de fer-ne una traducció al castellà. I com que els rabins no volien distorsionar el sentit original de la Bíblia, van utilitzar el sistema de traducció literal.

I de fet, la singularitat del *ladí* és lingüística. Segons la definició dels especialistes, el *ladí* és una llengua artificial; V. H. Sephiha l'anomena *judeoespanyol calo*. Aquest qualificatiu de llengua artificial li ha estat atribuït pel fet que és la traducció verb a verb, o sigui, absolutament literal de l'hebreu antic i de l'araméu. El fet d'haver privilegiat, costés el que costés, la sintaxi, ha anat evidentment en detriment de la semàntica. I de fet, molt sovint el *ladí* apareix com una llengua totalment incomprensible per les persones que no coneixen l'hebreu antic.

Tot i i que les versions puguin ser una mica diferents, la qual cosa s'ha d'atribuir als diferents traductors, el *ladí*, contràriament al judeoespanyol, no va patir cap evolució amb el temps.

En sortir de la península, els jueus també se'l van endur i el van fer servir. Fins i tot continua sent utilitzat —tot i que cada cop menys. Cada any, per Pasqua, alguns sefardites religiosos de Turquia acostumen llegir la *Hagadah* (història de la sortida dels jueus d'Egipte) en *ladí*.

De pas, vull especificar també que, al *ladí* utilitzat pels jueus espanyols, hi correspon una llengua artificial judeoitaliana de les mateixes característiques, anomenada *ladino*.

c) *Situació actual del judeoespanyol i de les seves variants*

Els jueus d'origen espanyol, o sefardites, sempre han estat molt menys nombrosos que els asquenasites. A principi d'aquest segle, no arribaven a mig milió de persones. La majoria vivia a l'Europa sud-oriental i a Turquia. Per tant, les judeollengües formades a partir del castellà no eren tan esteses com el *yiddish*.

Tot i això —i com pels asquenasites— el judeoespanyol era pels sefardites una llengua ètnica abans que res, que va ser també l'instrument d'una cultura florent i molt original.

No obstant això, al segle XIX, amb la irrupció als Balcans d'una certa forma de colonització occidental (per part de França i de Gran Bretanya) i amb l'accés d'alguns jueus a la burgesia, a poc a poc es va considerar el judeoespanyol com a llengua de les classes més baixes, o com a símbol de retard social, cultural, econòmic. A més, la implantació de l'àmplia xarxa de les escoles francòfones de l'*Alliance Israélite Universelle* a tota la zona del redós mediterrani va tenir dues conseqüències negatives: en un primer temps, va farcir considerablement el judeoespanyol de mots francesos i en un segons temps, va accelerar el procés d'abandó del judeoespanyol pel francès.

Al nord del Marroc, és la implantació del protectorat espanyol que va contribuir a recastellanitzar la *hakkitiya*. Però també es va veure afectada per les escoles francòfones de l'AIU.

Tot i aquestes evolucions, els sefardites van poder conservar una part d'aquest patrimoni lingüístic, i sobretot mentre van quedar a Turquia, a Grècia, al Marroc, etc. Però tant bon punt va començar llur emigració cap a Europa o cap a Amèrica, van deixar de parlar-lo. Segons Sephiha, als anys 1970, 350.000 persones encara parlaven judeoespanyol.

El lingüista precisa, però, que no cal equivocar-se amb la paraula *parla*. Si bé el coneixen, no el fan servir.

— A Espanya i a Barcelona, concretament, els nens nascuts aquí no han après la *hak-kitiya*, si bé en coneixen algunes paraules, o si bé els seus pares coneixen aquest idioma. Per a molts d'ells, aquesta llengua vernacle simbolitza un passat poc prestigiós socialment i culturalment (el record de la convivència amb els àrabs).

— És a Israel on s'ha pogut conservar millor, amb l'ajut de la premsa, de programes de TV i ràdio, i últimament amb un esforç institucional de suport.

— Actualment, a França (que ha acollit molts judeoespanyols de l'ex-imperi otomà), hi ha un moviment de recuperació del judeoespanyol, encapçalat per V. H. Sephiha i altres universitaris.

No obstant aquests esforços, els mateixos jueus saben, millor que ningú, que el passat és passat i que, quan les tradicions se'n van, només en queda la memòria.

BIBLIOGRAFIA

a) Referent al judeoespanyol, a les seves variants i al ladí:

BENARROCH, Carlos, *Ojeada sobre el judeoespañol de Marruecos*, in *Marges* n.º 8, Universitat de Perpinyà, 1991.

SEPHIHA, Haïm Vidal, *L'agonie des Judéo-espagnols*, Editions Entente, Paris, 19771.

REVAH, I. S., *Hispanisme et judaïsme des langues parlées et écrites par les Sefardim*, in *Actas del Primer Simposio de Estudios Sefardíes*, Madrid, 1971.

b) Referent al yiddish:

GROL, Théophile, *Grands moments de l'histoire juive*, Les éditeurs français réunis, Paris, 1980.

— *Enciclopedia Universalis*.

— *Enciclopedia Juddica*.

PLANIFICACIÓ DELS USOS LINGÜÍSTICS ALS JOCS OLÍMPICS DE BARCELONA

*Sessió a càrrec d'Oriol CARBONELL, cap del Servei Lingüístic
del COOB'92 (15 de maig de 1992)*

Els assistents tenen la impressió que el tema de la planificació dels usos lingüístics ha sortit poc a la premsa. Carbonell ho confirma i a més a més afegeix que aquesta discreció ha estat intencionada.

Abans d'entrar en el tema, Carbonell vol deixar clar que la seva feina en el Servei Lingüístic no és pròpiament de política lingüística.

Per entendre l'oficialitat del català, convé recordar que la candidatura es va presentar en quatre idiomes, que hi va haver contactes amb la Direcció General de Política Lingüística (concretament entre Josep Miquel Abad i Aina Moll) i que es va fer un estudi dels precedents lingüístics (vegeu el treball *Llengua i Jocs Olímpics*, publicat per la Fundació Jaume Bofill). També convé pensar en la complicació que representa el fet d'utilitzar mitjans electrònics a gran escala en quatre idiomes.

El conveni de 29 de gener de 1988 entre el COOB'92, el Departament de Cultura de la Generalitat i la Universitat Autònoma de Barcelona formalitza l'existència dels quatre idiomes. Després d'aquest conveni inicial —que tenia una vigència d'un any—, el COOB'92 ha firmat un altre conveni amb la Direcció General de Política Lingüística i un altre conveni amb l'Escola Universitària de Traductors d'Idiomes fins al final dels Jocs.

L'ordre dels idiomes establert en el conveni inicial era primer el català, després el castellà, després el francès i després l'anglès, i aquest ordre s'ha pogut mantenir gairebé sempre malgrat les pressions de Madrid. L'entesa del COOB'92 amb la Direcció General de Política Lingüística ha evitat quatre anys de discussions. S'ha practicat una política de discreció però sense complexos.

Aquesta política ha permès:

a) L'edició d'una col·lecció de diccionaris dels esports oficials i de demostració presents en els Jocs, la qual cosa representa un gran esforç de normalització lingüística. De la recerca se n'ha encarregat el TERMAT.

b) La posada en marxa per part de l'Escola Universitària de Traductors d'Idiomes (EUTI), i amb l'ajuda de la Direcció General de Política Lingüística, d'un pla d'introducció del català a vint universitats. Els estudiants estrangers han seguit els cursets «Digui, digui» i han comptat amb les beques Erasmus.

c) Un acord del COOB'92 amb la Direcció General de Política Lingüística per tal de difondre material sobre el català i Catalunya.

L'oficialitat dels quatre idiomes té incidència en diferents àmbits: en les publicacions, en la informació amb suport informàtic, en la senyalització, en la premsa, en la megafonia i en els marcadors, en les cerimònies oficials...

En resum, esperant el moment òptim des del punt de vista polític, s'ha garantit que el català tingui, com a mínim, el mateix lloc que les altres llengües, i s'ha assegurat una difusió del català a gran escala.

Vallverdú expressa la seva preocupació pel fet que els comunicats interns de premsa siguin en castellà i que fins ara ningú no s'hagi queixat. També té por que en les conferències de premsa dels Jocs no intervingui el traductor català present perquè no hi hagi cap periodista que utilitzi el català.

Romani informa que dels diccionaris dels esports —que tothom troba molt interessants—, n'ha sortit un cada quinze dies.

(Santi CAPELLADES)

CONEIXEMENT I ÚS DE LA LLENGUA CATALANA A LES COMARQUES DE TARRAGONA

Sessió a càrrec de Joan MARTÍ I CASTELL (12 de juny de 1992)

La realitat quotidiana ens mostra que la possibilitat d'emprar el català —molt estesa— no es correspon amb el seu recurs habitual —relativament restringit—, segons demostra una enquesta recent en què Joan Martí ha participat.

S'observa entre la joventut una actitud que ha difuminat sensiblement els seus vincles amb la pròpia llengua com a element substancial d'identificació: el català ha perdut molt el caràcter de senyal de pertinença a una comunitat que havia recuperat amb l'aparició del nacionalisme polític i cultural de finals del segle XIX i principis del XX; la qual cosa contribueix a «afluixar» el sentiment de lleialtat lingüística.

Aquesta realitat és conseqüència, entre d'altres causes, de les noves tecnologies que afavoreixen una homogeneïtzació en favor dels més poderosos i la despersonalització, doncs, de les comunitats minoritzades. L'anivellament òbviament afecta també la llengua.

La ciutat de Tarragona ha seguit en no gaires anys un procés històric complex que l'ha convertida en heterogènia, si més no, des del punt de vista socio-econòmic: ciutat turística i d'explotació agrícola, s'ha transformat de manera sobtada en ciutat industrialitzada; quant a la demografia, a més d'un augment accelerat en els darrers 20 o 30 anys, ha comptat amb una considerable població forana que ha acompanyat l'autòctona, en una convivència no sempre fàcil; i, amb la industrialització, ha rebut una allau d'immigració molt important, que hi ha arrelat en el context d'anarquia i marginació característic de l'època en què es produí, i en el marc d'una configuració urbanística que no facilita precisament la integració.

La situació de greu anormalitat que avui encara pesa sobre els Països Catalans afecta els dos aspectes de la normalització lingüística: d'una banda, la llengua pròpia no s'usa, ni de molt, tant com li correspondria pel seu caràcter; d'una altra banda, en servir-se'n; hom té la temença plenament justificada de no dir o de no escriure convenientment allò que vol expressar: la competència lingüística socialment és francament deficitària. I el sentiment de no dominar suficientment un idioma provoca la sensació de frustració que facilita la substitució lingüística en favor de l'idioma que hom pensa que sí que domina. A més, els déficits en la competència són la causa que un idioma es divideixi anàrquicament, s'esmicoli i perdi, a la fi, el caràcter de llengua de cultura, i consegüentment, el de símbol cohesionador d'una comunitat.

Les dades de què disposem indiquen un altíssim percentatge de gent que entén el català encara que no el parla. Això vol dir que estem en condicions de fer perdre el perjudici maliciosament estès que parlar en català a qui no el parla és de mala educació, encara que ens entengui. Els drets lingüístics dels ciutadans de Catalunya contempen com normal la situació que podríem expressar de la següent manera: jo parlo en català perquè l'interlocutor m'entén; l'interlocutor, tanmateix, em parla en castellà perquè no sap (encara) parlar català. La llei i la realitat han d'eliminar complexos adquirits.

Conèixer una llengua sense poder o voler emprar-la habitualment és una mostra de la idiotesa que esmerça esforços per ensenyar i per aprendre allò que no servirà per a res. La normalització lingüística no l'haurem assolida quan tothom sabrà el català activament i passivament, sinó quan tothom l'haurà d'usar efectivament. I ara com ara, mentre no canviïn els condicionants polítics, administratius, legals que presionen damunt la llengua,

hem d'admetre que el camí cap a la normalització lingüística serà llarg, fatigós i potser fins i tot inacabable.

Que d'una població que gira a l'entorn dels 6 milions, més de dos milions no sàpiguem parlar el català posa de manifest un fet que caldrà tenir sempre present: la situació de bilingüisme en el conjunt de Catalunya és una realitat inesquivable i persistent, i encara no presenta indicis que apuntin cap a la possibilitat de poder-nos valer exclusivament del català. És a dir, l'etapa de bilingüisme no pot superar-se sense haver passat un període que les xifres ens fan preveure molt llarg. El desig i la necessitat són una cosa; la possibilitat n'és una altra.

D'acord amb els barems que habitualment es manegen per establir els índexs d'analfabetisme a les societats modernes, el Principat de Catalunya és una comunitat per alfabetitzar en el seu conjunt. A Tarragona concretament se supera la mitjana general de Catalunya en el coneixement del català, però només pel gran pes que sobre els resultats globals té la circumscripció de Barcelona. De fet, tant a Lleida com a Girona se superen les mitjanes de Tarragona en tots els terrenys (quadre A).

QUADRE A

Coneixement del català a Catalunya. 1986
(Sobre població de 2 anys i més, excepte per l'any 75)

	%	%	%	%	
	L'entén	El sap parlar	El sap llegir	El sap escriure	Anys
Barcelona	74,3	53,1		14,5	1975
Barcelona	77,1				1981
Barcelona	89,0	59,9	58,2	30,2	1986
Tarragona	85,9				1981
Tarragona	93,2	73,2	64,0	32,2	1986
Lleida	91,8				1981
Lleida	96,3	82,8	71,5	36,9	1986
Girona	90,6				1981
Girona	95,1	80,1	70,7	39,4	1986
<i>Total Catalunya</i>	<i>90,3</i>	<i>64,0</i>	<i>60,5</i>	<i>31,5</i>	<i>1986</i>

FONT: CIDC. Barcelona. 1988. (Elaboració GABISE.)

QUADRE B

*Coneixement del català a les ciutats de Tarragona de més
de 25.000 habitants (Població de 2 anys i més)*

	%	%	%	%	
Municipi	L'entén	El sap parlar	El sap llegir	El sap escriure	Coe. Con.
Reus	91,5	69,5	63,3	35,3	0,65
Tarragona	87,8	57,8	57,8	26,6	0,58
Tortosa	97,3	81,8	65,2	32,4	0,69

FONT: CIDC. Barcelona. 1988. (Elaboració GABISE.)

A les tres ciutats de la circumscripció de Tarragona que superen els 25.000 habitants-Tarragona, Reus, Tortosa- es donen percentatges notablement diferents respecte al coneixement de la llengua. (QUADRE B).

Observacions a l'entorn de l'ús

És clar que primer es necessita conèixer un idioma per poder-lo emprar i que, per tant, l'objectiu més immediat és aplicar una política lingüística que assegurí sense esclatx de cap mena el domini de la llengua. Però si al mateix temps no es pensa a crear progressivament les condicions perquè aquesta sigui imprescindible per poder desenvolupar-se normalment a Catalunya, difícilment arribarem a la situació de normalitat.

Els nois i les noies avui saben millor i més ràpidament la llengua gràcies als canvis polítics que s'han donat, però, malgrat aquest avenç, no es nota un proporcional augment de l'ús. Encara no hem reeixit a convertir la llengua catalana en l'idioma sense el qual no sigui possible de viure a Catalunya, amb la qual cosa, és clar, l'ús en resta condicionat. A Tarragona concretament, el 67% de la població parla habitualment el català i el 30,3% de la població tarragonina declara *saber parlar el català!*

Hi ha, però alguns aspectes esperançadors: un 30% dels habitants de la circumscripció de Tarragona utilitza el català per a escriure. Però aquest 30% diu que usa el català escrit en la correspondència personal o en textos que no transcendeixen les relacions més íntimes; és a dir, en situacions en què no juga decisivament el temor d'ésser judicat socialment.

Quan passen a l'ús de l'escriptura en la correspondència oficial, les xifres aboquen resultats diferents en perjudici del català, que es redueix al 16,4% o a l'11,6% en la correspondència oficial adreçada a persones o entitats de dins el territori de Catalunya. En aquest àmbit hi incideix la inèrcia, l'hàbit interioritzat, que als estaments oficials hom s'hi ha d'adreçar en la llengua oficial de l'estat; i la convicció justificada o no, que un escrit en castellà no crea problemes: la llengua pot ser un obstacle en si mateixa en la consecució d'allò que es vol obtenir amb el text redactat.

Quant a l'ús oral es constata que la pràctica del bilingüisme passiu és força estesa, perquè un 49,5% dels habitants empra el català en adreçar-se a un interlocutor que l'entén.

L'àmbit familiar, marc en què lògicament els parlants es manifesten ben espontàniament, és també un medi on, per les mateixes raons de la intimitat, costa molt de superar hàbits adquirits; per la qual cosa no és gens estrany que una persona d'origen castellano-parlant que ha après el català l'usi fora de casa, i en canvi, en el marc familiar, per la inèrcia i per causes psicolingüístiques òbvies, continuï emprant el castellà. Sigui com sigui, les xifres d'ús del català en la família són indicatives de la seva minsa presència; en cap de les situacions que considerem no arriba al 60%: s'oscil·la entre un 55% i un 56%.

Al carrer i als diversos establiments la presència habitual del català és sorprenentment baixa: només un 53%. Aquest percentatge confirma que entre les noves generacions la llengua no funciona com a signe d'identitat triat expressament; que s'estén cada vegada més el sentiment de pertànyer a una o altra comunitat al marge de l'idioma utilitzat; que es basa, doncs, en altres factors i que s'aflluixa el nacionalisme.

En les relacions amb persones desconegudes, he volgut saber l'ús lingüístic amb representants institucionals del govern i/o de l'administració, en què juga un paper la jerarquia social, doncs. Es confirma el que suposava: quan l'interlocutor pertany al govern o a l'administració locals o autonòmics, hom se li adreça en català més que si pertany als de l'estat; compta el sentiment de solidaritat enfront del de distanciament: intimitat versus intimidació.

Respecte a l'ús del català en algunes activitats socials constatem que aquelles en què s'exigeix el coneixement de la llengua escrita, llegir el diari i llegir llibres, presenten els per-

centatges més baixos. En l'elecció lingüística per a escoltar la ràdio o veure la televisió és més seguida en català que no pas la ràdio.

En l'àmbit de l'ensenyament sorpren molt negativament la baixa presència del català tant a les aules com fora. Com sorpren la utilització alta del castellà com a llengua exclusiva; és a dir, hi predomina el monolingüisme castellà; no es practica la barreja de llengües. Cal remarcar, però, que només un 10% dels entrevistats, per raons d'edat, assisteixen a un o altre tipus de centre educatiu.

El món laboral es caracteritza en general per la seva complexitat i diversificació. 1) El fet de la convivència habitual de persones d'edats diferents; 2) el de les relacions de major o menor grau de confiança i intimitat; 3) el d'una jerarquització que provoca sovint contactes asimètrics entre superiors i subordinats. Factors que es barregen i esdevenen interdependents: tot plegat condiciona notablement l'ús lingüístic.

Doncs bé, en totes les circumstàncies hi ha un predomini de la llengua catalana (supera sempre el 50%); i la seva presència sobresurt de manera particular en les relacions entre els dirigents.

Que la presència del català en el món laboral sigui relativament important és rellevant ja que es tracta d'un àmbit fonamental en la vida de les persones que les ocupa la major part del temps.

QUADRE C

Coneixement del català a les comarques de Tarragona (Segons població major o igual de 2 anys)

	% L'entén	% El sap parlar	% El sap llegir	% El sap escriure
Alt Camp	96,3	83,0	75,0	44,4
Baix Penedès	91,2	68,7	64,2	36,9
Tarragonès	88,3	59,4	57,6	26,9
Baix Camp	92,0	71,8	65,4	35,6
Conca de Barberà	97,6	88,5	78,9	46,6
Priorat	96,8	88,4	82,7	44,4
Ribera d'Ebre	96,9	85,1	71,4	32,8
Baix Ebre	97,3	78,2	59,2	28,4
Montsià	98,1	87,2	63,8	28,0
Terra Alta	97,5	90,6	66,7	23,5
<i>Total Tarragona</i>	<i>93,2</i>	<i>73,2</i>	<i>64,0</i>	<i>32,2</i>
<i>Total Catalunya</i>	<i>90,3</i>	<i>64,0</i>	<i>60,5</i>	<i>31,5</i>

FONT: CIDC. Barcelona. 1988. (Elaboració GABISE.)

*Evolució del català a les comarquess de Tarragona
(Població de dos anys i més)*

<i>Comarques</i>	<i>% 1981</i>	<i>% 1986</i>	<i>Diferència 81-86</i>
Alt Camp	93,7	96,4	2,7
Baix Camp	85,5	92	6,5
Baix Ebre	91,1	97,4	6,4
Baix Penedès	84,4	91,4	7
Conca Barberà	95,6	97,8	2,2
Montsià	96,9	98,2	1,3
Priorat	94	97,3	3,3
Ribera d'Ebre	92,6	97,2	4,6
Taragonès	77	88,3	11,3
Terra Alta*	76,5	97,7	21,2

* En les dades de 1981 hi havia un 22,6% de «no consta».

FONT: CIDC. Barcelona. 1988. (Elaboració GABISE.)

LES LLENGÜES DELS JUEUS A BARCELONA

Sessió a càrrec de Martine BERTHELOT (27 de novembre de 1992)

L'article titulat *Les judeo-llengües: formació, evolució i decadència*, original de Martine Berthelot, que publiquem en aquest mateix número, recull la major part de la ponència presentada per la nostra col·laboradora en la sessió de seminari.

RESUMEN

Presentacions del GCS a les universitats de Lleida i de Castelló de la Plana

El dia 22-5-1992 el GCS es presenta a la Universitat de Lleida davant una multitud representada de professors i alumnes. A continuació va tenir lloc una junta ordinària i després la signació de l'acta. El dia 27-5-1992 es va celebrar una reunió de treball a la Universitat de Castelló de la Plana, durant una àmplia representació del professorat, el qual es mostrà interessat per la activitat i el desenvolupament del GCS. Al vespre es va tenir lloc una sessió ordinària amb el 50% dels membres de la universitat de les Illes Balears, que demostrà un gran interès en la consolidació de la nostra llengüística del català.

Resumció

Sobre el desenvolupament de la subestructura lingüística

Un suggeriment més de Joshua A. Fishman

Aquesta nota continua destaca l'aportació del treball de Joshua A. Fishman, *Reversing Language Shift* (1991), que aporta un model amb diverses implicacions per al públic acadèmic. Es reflecteix, com a exemple de desenvolupament lingüístic, un model de desenvolupament de la subestructura lingüística, l'autor analitza el cas de l'hebreu a Israel, el francès al Quebec i el català a Espanya, amb documentació sobre l'aportació lingüística.

JOSHUA A. FISHMAN

Tres casos amb finalitats lingüístiques: l'hebreu modern, el francès al Quebec i el català a Espanya

Aquest text és la traducció catalana del capítol 10 de la segona part de *Reversing Language Shift* (1991), la qual cosa és el que Fishman ha traduït generalment a TSC. L'autor presenta tres casos de desenvolupament lingüístic en els seus casos, i a continuació analitza els principis lingüístics de TSC en cada un dels casos lingüístics. Després examina les variacions entre les llengües desenvolupades, per exemple, si es tracta d'una llengua desenvolupada o no desenvolupada. I finalment, es dona una visió general, amb la qual es pot veure l'efecte de les variacions lingüístiques. Les conclusions a desenvolupar l'interès d'aquest tipus d'aportació lingüística per ser aplicat a altres situacions de desenvolupament lingüístic.

LES LLENGÜES DELS JUDIS A BARCELONA

Segon a classe de Mònica BARRERA (27 de novembre de 1992)

L'ús de l'arrel i les formes derivades, tant en català com en castellà, són presents en la major part de la població jueva de Barcelona, que podria dir-se que és la major part de la població jueva de Catalunya.

1. RESUMS EN CATALÀ

REDACCIÓ

Presentacions del GCS a les universitats de Lleida i de Castelló de la Plana

El dia 22-5-1992 el GCS es presentà a la Universitat de Lleida davant una nodrida representació de professors i alumnes. A continuació va tenir lloc una taula rodona sobre la situació de l'aranès, l'únic parlar occità que té una reconeixença oficial. El dia 30-10-1992 va tenir lloc una presentació de característiques semblants a la Universitat Jaume I de Castelló de la Plana, davant una àmplia representació del professorat, el qual es mostrà interessat per les activitats i el funcionament del GCS. Al vespre va tenir lloc una taula rodona sobre el 60è aniversari de la promulgació de les Normes de Castelló, que foren un pas decisiu en la consolidació de la unitat lingüística del català.

REDACCIÓ

*Sobre el capgirament de la substitució lingüística.
Un suggeriu estudi de Joshua A. Fishman*

Aquesta nota preliminar destaca l'interès del recent llibre de Joshua A. Fishman, *Reversing Language Shift* (1991), que conté un capítol amb especial significació per al públic català. En efecte, com a exemple de situacions que han iniciat un procés de «capgirament de la substitució lingüística», l'autor esmenta els casos de l'hebreu a Israel, el francès al Quebec i el català a Espanya, amb documentació sòlida i arguments rigorosos.

JOSHUA A. FISHMAN

*Tres casos amb (més o menys) èxit: l'hebreu modern,
el francès al Quebec i el català a Espanya*

Aquest text és la traducció catalana del capítol 10 de la segona part de *Reversing Language Shift* (1991), la publicació del qual l'autor ha cedit gentilmente a TSC. L'autor comença examinant els antecedents històrics en els tres casos, i a continuació analitza els principals esforços de RLS en cada una d'aquestes llengües. Després examina les relacions amb les llengües competidores, per comprovar si es tracta d'una situació de diglòssia o de desplaçament. I finalment, en descriure la situació actual, considera que es pot parlar d'èxit, si bé amb problemes residuals. Les conclusions assenyalen l'interès d'aquest tipus d'estudi per ser aplicat a altres situacions de substitució lingüística.

La identitat frisona: desetnificació a Frísia?

L'autor aclareix, en primer lloc, el concepte d'«identitat ètnica», per tal d'aplicar-lo en el cas frisó. Examina particularment la definició com a frisó per part dels altres, l'*altera-identitat* (*out-identity*), que descriu en quatre criteris: tenir pares frisons; viure a la província de Frísia; parlar frisó; autoatribuir-se la condició de frisó. A continuació aporta dades d'una enquesta sobre l'autoidentificació ètnica a Frísia i les relacions amb algunes variables d'origen social. Entrant ja en el nucli de l'*altera-identificació*, els resultats de l'enquesta demostren que les característiques *adquirides* (és a dir, els criteris d'autoatribució i de llengua) són considerades més importants que les característiques *adscrites* (és a dir, els criteris de parentiu i de residència). Entre els seus comentaris finals, l'autor assenyalava que no es constata una tendència a la desetnificació entre els frisons, particularment entre els joves.

JOAN PUJOLAR

L'estudi de les normes d'ús des de l'anàlisi crítica del discurs

L'autor assenyalava que la «tria de la llengua» en el parlar és un dels aspectes clau dins el procés de normalització lingüística. Explica que l'any 1991 va portar a terme un estudi sobre les pautes de tria lingüística en interaccions orals entre estudiants universitaris. Per tal d'analitzar correctament les dades, utilitzà la perspectiva teòrica de l'anàlisi crítica del discurs, tal com l'entén Fairclough. Examinant les pràctiques lingüístiques d'aquests estudiants i els casos d'adaptació o no adaptació a la llengua de l'interlocutor, l'autor en destaca la «ideologia de l'ús lingüístic» (és a dir, no sols les opinions aparegudes sinó també una sèrie de categoritzacions que es relacionen amb el comportament interaccional) i considera que darrera els comportaments (adaptació, no adaptació) hi ha una lluita ideològica que busca naturalitzar unes pràctiques i una manera d'interpretar-les. L'autor creu que els resultats d'estudis d'aquesta índole són d'interès immediat per a la planificació lingüística.

JORDI ARGELAGUET I ARGEMÍ

La definició del problema de la llengua a Catalunya durant l'elaboració del marc normatiu de la política lingüística de la Generalitat

Les ciències polítiques divideixen el procés subsegüent a qualsevol política en diverses fases, la primera de les quals és la definició del problema. Aquesta fase també és visible en el cas de la política lingüística, és a dir, quan la qüestió és considerada prova important perquè el govern vulgui intervenir-hi. Segons l'autor, el problema lingüístic a Catalunya va quedar definit durant el període de la Transició (1975-1978). Durant aquest temps les forces polítiques catalanistes comparteixen uns punts mínims, com ara el fet de donar una certa preeminència al català, d'on va sorgir l'acceptació de la fórmula «llengua pròpia», recuperant la tradició de l'època republicana (1931-1939). L'autor examina els prolegòmens de la Llei de Normalització Lingüística a Catalunya (1983) i les controvèrsies que provocà la seva elaboració. Així mateix creu que l'acord entre les forces parlamentàries implica avançar lentament però fermament cap a la plena recuperació del català. L'autor considera que en aquests moments (1993) les dades sociolingüístiques han variat —el català és entès per pràcticament tothom— i per aquesta raó el problema lingüístic es redefineix amb nous plantejaments.

MARTINE BERTHELOT

Les judeollengües: formació, evolució i decadència.

És un fet ben notori el del plurilingüisme dels jueus arran de la diàspora. Una de les conseqüències d'aquesta dispersió és el fenomen de la judaïtzació de llengües o parlars dels països on la comunitat jueva s'ha implantat. L'autora enumera les principals judeollengües i dedica una atenció especial al judeo-alemany o *yiddish* i al judeoespanyol, en les seves variants, principalment el *djudezmo* i el ladí. La comunitat sefardita, escampada arreu d'Europa i al nord d'Àfrica, ha conservat amb desigual fortuna alguns d'aquests parlars judeoespanyols.

2. ABSTRACT IN ENGLISH*

By the Editor

*Meetings between Members at the G.C.S and faculty and students
at the Universities at Lleida and Castelló de la Plana*

On 5-22-1992, the G.C.S. met with a large number of students and professors at the University of Lleida. Afterwards, a round-table discussion about the situation of Aranese (Aranès), took place. Aranese is the only Occitan language variety that has official recognitions. On 10-30-1992, a similar meeting took place at the University Jaume I in Castelló de la Plana. It was well attended by Faculty members, who showed great interest in the G.C.S's works and operations. In the evening a round-table discussion about the 60th anniversary of the *Normes de Castelló* («Castelló Language Standards»), which constituted an important step towards attaining the linguistic unity of Catalan.

By the Editor

On Reversing linguistic shift. An interesting work by Joshua A. Fishman

This early announcement of the recently published book by Joshua A. Fishman *Reversing Language Shift* (1991), serves to inform readers, especially Catalan readers, of this publication's importance and attention to the Catalan situation. As examples of reversing linguistic shift, Fishman draws examples from Hebrew in Israel, French in Quebec, and Catalan in Spain. He does so with logical and well-thought claims and solid documentation.

JOSHUA A. FISHMAN

*Three success stories (more or less): Modern Hebrew,
French in Quebec and Catalan in Spain*

This text is the Catalan translation of chapter 10 (part II) of *Reversing Language Shift* (1991), which the autor has kindly allowed TSC to publish separately. Fishman begins by

* Translated by Paul E. O'Donnell. University of Michigan-Flint.

examining the historical background of the three cases, then studies the main efforts in RLS for each of these languages. Relations with competing languages are also examined, in order to determine whether diglossia or substitution is taking place. Finally, the author states that we can speak of «success» for some modern languages, if we accept that problems continue to exist. In his conclusion, he stresses the value of this type of study, and indicates how it can be used in other linguistic situations.

JEHANNES YTSMA

Frisian Identity: De-ethnification in Friesland?

The author begins by clarifying the term «ethnic identity», in order to adapt it to the situation in Friesland. He pays particular attention to how non-Frisians define Frisian ethnicity (out-identity). This definition includes four criteria: Having Frisian parents; living in the Province of Friesland; speaking Frisian; and considering one's self Frisian. Ytsma's survey shows that two of the *out-identity* factors —the acquired language skills and self-attributed Frisian identity— weigh more heavily than family origin or place of residence. In his final comments, the author states that no tendency towards de-ethnification was found in his study, especially among young people.

JOAN PUJOLAR

Studying Standards for Language Use through Discourse Analysis

The author states that «language choice» is a major factor in linguistic normalization. He studied the norms for language choice in 1991 by examining speech patterns among university students. To make a proper analysis of the data, he makes use of discourse analysis (as practiced by Fairclough) as his theoretical framework.

As he examines cases of accommodation, and non accommodation, of the speakers language, the author suggests an «ideology of language use»; that is, a series of «classifications» by the speaker/listener that have parallels in numerous languages. Pujolar considers that the basic behaviours (accommodation/non accommodation) mask an ideological struggle that attempts to justify certain practices and to suggest a certain interpretation. He believes that the results of studies like his are urgently needed by language planners.

JORDI ARGELAGUET I ARGEMÍ

Defining the Language Problem in Catalonia during the Creation of Basic Language Standards for the Catalan Government's Language Policies Office

Political science divides any given political process in several phases, the first of which involves defining the problem. This phase also exists in the politics of language planning, especially when the issue is of enough importance for the government to intervene. According to Argelaguuet, the linguistic problem was defined during the Period of Transition (1975-1978). During that time, Catalan Political forces agreed on some basic goals, such as giving a high priority to the Catalan language. Thus, the term *llengua pròpia* («Catalonia's own language») became acceptable, and created a link with Catalonia's Republican past (1931-1939). The author examines how the law was written, and the controversies it created. Fur-

hermore, he believes that the parliamentary agreement advises a slow but sure progress towards full recovery of the Catalan language. The author considers that current (1993) data shows considerable evolution —Catalan is now understood by almost every one— and that the linguistic problem should now be redefined in the current context.

MARTINE BERTHELOT

The Judeo-Languages: Multilingualism among the Jewish people

The multilingual nature of the Jewish people of the Diaspora is well known. One consequence of this dispersion is the «Judaization» of languages and varieties in those countries where Jews settled. The author lists the principal «Judeo-languages», paying special attention to Judeo-German (Yiddish) and to Judeo-Spanish. Among the latter varieties, she studies *Djudezmo* and Ladino. The Sephardic community, located all around Europe and North Africa, had different levels of success in maintaining these Judeo-Spanish varieties.

Generalitat de Catalunya, Departament de Cultura) per el 1991, en compliment del Decret 173/1991, de 25 de juliol, de reestructuració de la Direcció General de Política Lingüística. Aquest Decret, a l'article 7, apartat c), estableix que l'Institut de Sociolingüística Catalana té entre les seves funcions la del

«manteniment d'un centre de documentació especialitzat en matèria sociolingüística accessible als estudiosos, amb un arxiu extensiu de les recerques efectuades en terres catalanes».

Per «estudiosos» entenem tant els erudits, els lectors, els especialistes, en concret els planificadors lingüístics, i el públic interessat en general.

El Centre de Documentació s'erga de la base del fons documental de l'Institut de Sociolingüística Catalana (la biblioteca de la Direcció General de Política Lingüística). El Centre està especialitzat en sociolingüística en el sentit més ampli: des de la sociologia del llenguatge fins a la planificació lingüística, des de la lingüística social fins a l'etnolingüística, etc. Pel que fa al dret lingüístic i a l'ús oficial, la Direcció General de Política Lingüística manté un arxiu especialitzat en aquesta matèria. El Centre de Documentació, al marge d'això, especialitzant en sociolingüística, compleix les funcions de biblioteca de la Direcció General de Política Lingüística, la qual cosa es tradueix en un bon accionament de material sobre l'evolució dels llenguatges a adults i l'evolució dels següents:

Fons

1. Bibliografia

12.000 llibres (4.000 de les quals són sobre aspectes tècnics del llenguatge), 1.000 sobre sociolingüística, 1.000 sobre l'evolució dels llenguatges i 1.000 sobre l'evolució lingüística, etc.). Per exemple, sobre el català hi ha 270 títols, sobre la situació social del català hi ha 33 títols.

2. Fonaments

250 títols sobre fonaments del llenguatge, 100 títols sobre fonaments de la gramàtica, 100 títols sobre fonaments de la sintaxi, 100 títols sobre fonaments de la morfologia, 100 títols sobre fonaments de la semàntica, 100 títols sobre fonaments de la pragmàtica, 100 títols sobre fonaments de la sociolingüística.

**CENTRE DE DOCUMENTACIÓ
INSTITUT DE SOCIOLINGÜÍSTICA CATALANA
DIRECCIÓ GENERAL DE POLÍTICA LINGÜÍSTICA
DEPARTAMENT DE CULTURA
GENERALITAT DE CATALUNYA**

Presentació

El Centre de Documentació, emmarcat en l'Institut de Sociolingüística Catalana (Direcció General de Política Lingüística, Departament de Cultura) neix el 1991, en compliment del Decret 173/1991, de 30 de juliol, de reestructuració de la Direcció General de Política Lingüística. Aquest Decret, a l'article 7, apartat c), estableix que l'Institut de Sociolingüística Catalana té entre les seves funcions la del

«manteniment d'un centre de documentació especialitzat en materials sociolingüístics accessibles als estudiosos, amb un arxiu exhaustiu de les recerques efectuades en terres catalanes».

Per «estudiosos» entenem tots els estudiants, els llicenciats, els especialistes, en concret els planificadors lingüístics, i el públic interessat en general.

El Centre de Documentació sorgeix de la fusió del fons documental de l'Institut de Sociolingüística Catalana i la biblioteca de la Direcció General de Política Lingüística. El Centre està especialitzat en sociolingüística en el sentit més ampli: des de la sociologia del llenguatge fins a la planificació lingüística, des de la lingüística social fins a l'etnolingüística, etc. Pel que fa al dret lingüístic i a l'ús oficial, la Direcció General de Política Lingüística manté un arxiu especialitzat en aquesta matèria. El Centre de Documentació, al marge d'estar especialitzat en sociolingüística, compleix les funcions de biblioteca de la Direcció General de Política Lingüística, la qual cosa es tradueix en un bon assortiment de material sobre l'ensenyament de llengües a adults i l'assessorament lingüístic.

Fons

1. Biblioteca

12.000 llibres (4.500 dels quals són sobre aspectes socials del llenguatge, 1.000 sobre sociologia, 1.000 sobre l'ensenyament d'idiomes per a adults, 1.000 sobre assessorament lingüístic, etc.). Per exemple, sobre estandardització hi ha 270 títols; sobre la situació social del reto-romànic hi ha 23 títols.

2. Hemeroteca

250 títols corrents (és a dir, vius) de publicacions periòdiques, 100 títols morts i 13 butlletins de sumaris. Disposa de tots els butlletins editats pels diferents serveis lingüístics.

3. *Arxiu de dret lingüístic i ús oficial*

És un arxiu de més de 8.000 documents (des de notícies a la premsa, fins a tesis doctorals, passant per monografies, textos jurídics, etc.). Tot està classificat en funció de la temàtica.

4. *Arxiu d'altres temes*

5.000 documents (articles o textos solts), dels quals gairebé la meitat són sobre la llengua catalana. Per exemple: sobre la situació social del serbo-croat hi ha 75 articles.

5. *Arxiu de premsa*

13.000 notícies sobre la llengua catalana (classificades per matèries, des de 1982 fins a l'actualitat). Per exemple, de notícies de l'any 1993 sobre català i premsa diària i periòdica n'hi ha més de 100; sobre català i televisió, unes 400; sobre toponímia i antroponímia, unes 80. L'arxiu es basa en el buidat de tots els diaris del Principat, així com bona part de les revistes de divulgació. Gràcies a un conveni, es disposa de còpia d'un arxiu de premsa exhaustiu sobre la situació lingüística a la Comunitat Valenciana de 1989 ençà. L'arxiu té una gran importància, perquè la història de la normalització lingüística d'alguns sectors —per exemple l'esport, el món associatiu, etc.— només serà possible contar-la a partir d'aquest arxiu. Quant al seu creixement, aquest és exponencial, reflex de com el tema lingüístic està ocupant cada vegada més espai en la premsa: hi ha més notícies de l'any 1993 que no pas de l'any 82 al 86, és a dir, de cinc anys.

6. *Tesis de llicenciatura o doctorals i treballs d'investigació*

500 obres. Això significa que hi ha còpia de més de dues terceres parts de les tesis lligides a Catalunya sobre aspectes socials de la llengua. També, en aquest apartat, és pertinent d'esmentar la literatura grisa (és a dir, no comercial i de tiratge reduït o reduïdíssim), i que inclou uns 50 treballs de recerca de becaris del mateix Institut de Sociolingüística, i unes 100 recerques encarregades per la Direcció General de Política Lingüística.

7. *Treballs universitaris diversos*

500 microfitxes de treballs d'alumnes. La bona relació que des de l'Institut es manté amb professors universitaris que professen assignatures de sociolingüística fa que puguem aconseguir còpies dels millors treballs lectius. (No cal dir que se sobreentén que amb l'aquiescència explícita dels mateixos alumnes.)

8. *Diapositives de mapes lingüístics, ètnics, històrics, etc.*

600 unitats. És un apartat poc utilitzat, però molt útil per als professors de secundària i ensenyament superior.

9. *Arxiu de projectes de normalització lingüística dels centres de normalització*

250 informes i 1.000 materials diversos (calendaris, pòsters, tríptics, etc.) generats pels serveis lingüístics de tot el Principat. De fet, a Catalunya no hi ha cap biblioteca que cobreixi la planificació lingüística a part del Centre de Documentació de la DG de Política Lingüística. Això fa que aquest Centre sigui un punt de referència obligada per a qualsevol persona —estudiant, funcionària, investigadora i..., evidentment, planificadora— dedicada al tema.

Resum del fons

El Centre ha acumulat exhaustivament tot el que s'ha publicat sobre sociolingüística catalana; sobre la sociolingüística basca té tot l'editat en castellà i francès; sobre sociolingüística quebequesa disposa d'un excel·lent fons; i sobre sociolingüística internacional acumula més de la meitat del que s'ha publicat en els darrers cinc anys.

Conclusió: *El Centre és, pel seu fons, la biblioteca sobre aspectes socials del llenguatge més important dels Països Catalans, i de tot el Sud-Est europeu.* De fet, el famós *Centre International de Recherches sur l'Amenagement Linguistique* (antic *Centre International de Recherches sur le Bilinguisme*), depenent de l'*Université de Laval* (Quebec), té unes dimensions globals semblants al Centre de Documentació.

Accés a la documentació

La major part, més de quatre cinquenes parts, està informatitzada (i s'intenta que a finals de 1994 ho estigui tot). S'utilitza un thesaurus de 1.200 descriptors.

Requisits

Presentació d'acreditació personal. El Centre és obert a tothom que estigui interessat a consultar el seu fons.

Serveis

1. Capacitat de la sala

10 places de lector.

2. Horari

De 9 a 14 h. i de 15 a 17,30 h. de dilluns a divendres (de l'1 de juny al 15 de setembre, l'horari és de 8 a 15 h.).

3. Préstec

Es deixa un màxim de tres llibres per un període de 15 dies prorrogables.

4. Infraestructura

Hi ha una lectora de microfites i una fotocopiadora.

5. Assistència i assessorament bibliogràfic i metodològic

Per a temes de sociolingüística i sociologia del llenguatge, el mateix Centre de Documentació dona assistència i assessorament; per a temes d'ensenyament del català a adults, ho fa el Gabinet de Didàctica; sobre temes de dret lingüístic, la Secció d'Ús Oficial de la Llengua Catalana.

6. Introducció a la documentació

Des del Centre s'ofereixen sessions lectives dedicades a explicar a grups la forma d'accedir a la documentació sociolingüística, tant la que està depositada en el mateix Centre com la que és accessible en altres llocs.

Productes documentals

El Centre elabora els productes següents:

- *Butlletí de sumaris* (mensual), que es remet a 13 biblioteques.
- *Butlletí de novetats bibliogràfiques* (bimensual).
- *Estat de la qüestió* (trimestral): selecció de textos sobre un determinat tema i publicats en diversos medis: diaris, revistes (tant de divulgació general, com científiques), etc. Per exemple se n'ha publicat sobre el català a les olimpíades; sobre l'informe Reading —el que va portar a l'oficialització del català en el Parlament Europeu.
- *Bibliografies temàtiques* (semestral). Per exemple, ara se n'està preparant un sobre «català i sector socio-econòmic».
- *Arxiu de Planificació Lingüística* (anual): relació dels materials elaborats pels serveis lingüístics de tot Catalunya l'any anterior, acompanyada d'una relació bibliogràfica sobre planificació lingüística.
- *Informes de valoració de treballs de recerca* (irregular).

El Centre de Documentació també és el responsable, a través del seu cap, de redactar l'estat de la recerca sociolingüística catalana en *The Year's Work in Modern Language Studies* (Londres).

Forma de creixement

El Centre de Documentació creix a través de tres vies d'acció:

1. Suggestiment de nous títols (a través dels desiderata), cosa que ens permet d'actualitzar el fons d'acord amb els interessos i necessitats dels usuaris.
2. Acords o convenis amb entitats. L'establert amb el *Conseil de la langue française*, l'organisme quebequès que més edita sobre la situació lingüística d'aquell país, garanteix que al Centre arribin gratuïtament totes les seves novetats. (A part del nostre Centre, en tota la Unió Europea, el *Conseil de la langue française* només remet d'ofici els seus materials a Brussel·les, Lieja, Londres i París.) El conveni establert amb el *Grup Català de Sociolingüística* permet un intercanvi mutu d'informació. El Centre està en vies d'establir convenis amb diferents centres d'ensenyament superior i biblioteques especialitzades de Catalunya. En general, des del Centre es procura mantenir relacions amb el màxim d'organismes d'arreu per tal d'afavorir una política d'intercanvis. Així, s'està en contacte amb els organismes bascos i gallecs dedicats a la normalització, amb l'Institut d'Estudis Occitans, la Fryske Akademy, la Mesa Pola Normalización Lingüística, l'European Bureau of Lesser Used Languages, etc.

Relacionat amb aquest tema, és pertinent recordar ací que el Centre col·labora directament en el grup de treball «Euromosaic» (Bangor, Barcelona, Brussel·les, París), encarregat per l'European Bureau of Lesser Used Languages d'elaborar un estat de la qüestió sobre les comunitats lingüístiques històriques en situació de desavantatge.

3. Per aconseguir còpia dels millors treballs universitaris en sociolingüística, el Centre de Documentació, com a part de l'Institut de Sociolingüística Catalana, organitza uns premis de sociolingüística catalana, un dels quals, el premi «Bernat Fonollar», està dedicat a treballs lectius universitaris de sociolingüística o de planificació lingüística.

Totes aquestes vies per aconseguir nou material està portant el Centre a un creixement accelerat. En el darrer any, més de 1.000 llibres, quasi 1.000 articles solts, més de 100 treballs inèdits, etc. Això permet preveure que l'any 1995 calgui ampliar-lo.

Carrer de Mallorca, 272, 1r. 1a.
(entre Pau Claris i Roger de Llúria)

Tels. (93) 482 56 74 / 482 56 75 / 482 56 76 / 492 56 77

Estacions de metro: Diagonal, Passeig de Gràcia, Verdaguer, Girona.

Autobusos: 7, 20, 21, 22, 24, 28, 39, 43, 44, 45 i 47.

TREBALLS DE SOCIOLINGÜÍSTICA CATALANA

Volum 1

La sociolingüística catalana al Canadà (Antoni M. Badia i Margarit). *Entorn de la sociolingüística catalana: precedents, dificultats, contingut, objectius* (Antoni M. Badia i Margarit). *Gramàtica normativa enfront de gramàtica descriptiva en català modern* (Antoni M. Badia i Margarit). *Diglossia a Catalunya Nord* (Domènec Bernardó i Bernat Rieu). *La influència de factors històrics exògens en la situació actual del català dins la societat* (Jordi Carbonell). *Actituds polítiques i lingüístiques al País Valencià contemporani* (Alfons Cucó). *Aculturació lingüística d'immigrants a Barcelona* (Claudi Esteva). *Llengua i literatura al País Valencià en el primer terç del segle XIX* (Joan Fuster). *Sobre el procés de patoisització* (Robert Lafont). *Les enquestes sociolingüístiques catalanes* (Joaquim Torres). *La normalització del català modern* (Francesc Vallverdú). *L'ús del català dins la literatura científica* (Gerard Vassals).

Volum 2

El Grup Català de Sociolingüística i el Seminari Internacional de Sociolingüística de Perpinyà (juliol de 1977) (Antoni M. Badia i Margarit). *Educació i sociolingüística* (Lluís V. Aracil). *Elements d'història social i política de la llengua catalana* (Jordi Carbonell). *Traducció i interpretació dels escriptors llatins* (Miquel Dolç). *Diglossia, normalització i ensenyament de la llengua vernacle dins la societat nord-catalana* (Gentil Puig). *Estudi sobre la diglossia entre els grups professionals a Barcelona* (Teresa Turell).

Volum 3

Ús i alternança de llengües en grups de joves d'un barri de Barcelona: Sant Andreu de Palomar (Helena Calsamiglia i Empar Tuson). *Vikings i Pagesos: una batussa continuada. Assaig per a un estudi de les relacions interdialectals en català* (Miquel Pueyo). *Enquesta de seguiment i control del Decret d'incorporació del català al sistema educatiu de Catalunya* (Gentil Puig). *Sobre els signes fònics usats en les relacions home-bèstia* (Jordi Bernardó i Francesc Prat). *La Sociolingüística catalana* (Georg Kremnitz).

Volum 4

El comportament, les actituds i la competència lingüística dels treballadors dins l'empresa (Teresa Turell). *Llengua i estructura educativa en una zona de Catalunya: Granollers i la seva rodalia* (Miquel Siguan, Joaquim Arnau i Ignasi Vila). *Alternatives al bilingüisme valencià meridional: a propòsit d'una pre-enquesta sobre les varietats lingüístiques* (Francesc Gimeno). *Enquesta sociolingüística als maonesos* (Ignasi Mascaró). *«Andorra 80»: una recerca psico-sociolingüística* (Pere Notó i Magí Panyella). *L'anglès enfront del català i del francès a l'àrea septentrional* (Domènec Bernardó). *Introducció a l'estudi de la Comunitat Israelita de Barcelona* (Martina Berthelot i Gentil Puig). *Documents*.

Volum 5

La llengua anglesa en el conflicte lingüístic franco-català. Un cas de macrotriglòssia (Domènec Bernardó). *Hi ha o no hi ha diglòssia a Catalunya? Anàlisi d'un problema conceptual* (Francesc Vallverdú). *Criteris per a una normalització lingüística democràtica a Catalunya* (Gentil Puig). *Un cas singular de conflicte lingüístic: la situació actual del País Valencià* (Vicent Pitarch). *Vers una sociolingüística història* (Francesc Gimeno). *La bena i la mordassa: els catalans davant la immigració de l'època franquista* (Jacqueline Hall). *Aproximacions a la significació de les actituds lingüístiques: dos estudis de cas* (Christine Bierbach). *Sessions extraordinàries de Seminari* (Francesc Vallverdú).

Volum 6

Jornades sobre normalització del català a Perpinyà (Domènec Bernardó). *Conflicte interètnic i bilingüisme* (Wallace E. Lambert). *Consideracions sobre la sociolingüística catalana* (William Mackey). *Estudi sociolingüístic de certs aspectes de la llengua catalana* (Jeanne Zang Mier). *Al voltant de la substitució i el canvi lingüístics. Els casos d'Elx i Alacant durant la segona meitat del segle XIX* (Brauli Montoya). *Resum d'una enquesta sobre la consciència lingüística feta l'any 1980 a la Catalunya del Nord* (Gabriel Berkenbusch). *Bilingüització de la segona generació d'immigrants: realitat i factors del procés a Vilafranca del Penedès* (Albert Bastardas). *Un sistema econòmic de cens lingüístic de llengües minoritzades* (L. Garcia Sevilla i Antoni Vallès). *Sessions de Seminari* (F. Vallverdú, V. Pitarch, H. Calsamiglia, i M. Reixach).

Volum 7

Memòries d'activitats del GCS presentades a les assemblees de 1985 i 1986. Llengua i nacionalisme: dos comentaris (Antoni M. Badia i Margarit). *Reflexions sobre llengua i identitat* (Gentil Puig). *Quebec, Catalunya i Euskadi: una tipologia de planificació lingüística* (Albert Bastardas). *Les enquestes sociolingüístiques catalanes del 1974 al 1984* (Joaquim Torres). *Algunes dades sobre la catalanització a l'àrea metropolitana de Barcelona* (Francesc Vallverdú). *Sessions de seminari* (J. Martí, J. Arnau, F. Vallverdú, H. Boada, P. Fortuny). *Annex: Estatuts definitius del GCS*.

Volum 8

Memòries d'activitats del Grup Català de Sociolingüística presentades a les assemblees de 1987 i 1988. Comunicat del GCS davant la clausura de repetidors de TV3. El Segon Encontre de Sociolingüística Catalana a Perpinyà, 20-21 de maig de 1988. Presentació de 'Treballs de Sociolingüística Catalana' (Francesc Vallverdú). *Deu anys de normalització lingüística al Principat de Catalunya* (Miquel Strubell i Trueta). *Uns problemes epistemològics a l'entorn d'un curs de Sociolingüística* (Domènec Bernardó). *Sociolingüística i interdisciplinarietat. Les ciències de la comunicació i la recerca intercultural* (Gentil Puig i Moreno). *Els treballadors i la llengua catalana* (Joaquim Torres i Humbert Boada). *Canvis en les avaluacions i les actituds lingüístiques a Barcelona (1980-1987)* (Cathryn A. Woolard i Tae-Joong Ganhg). *La sociolingüística als Països Catalans* (Maria Grossmann). *Sessions de seminari* (Isidor Marí, Santi Capellades, J.M. Puig Salellas, J.M. Artigal, Francesc Vallverdú, Albert Bastardas, Eduard Bonet, Cathryn Woolard, J. Arnau, S. Blasi, J. Huguet, Josep Gifreu, Jordi Bañeres).

Volum 9

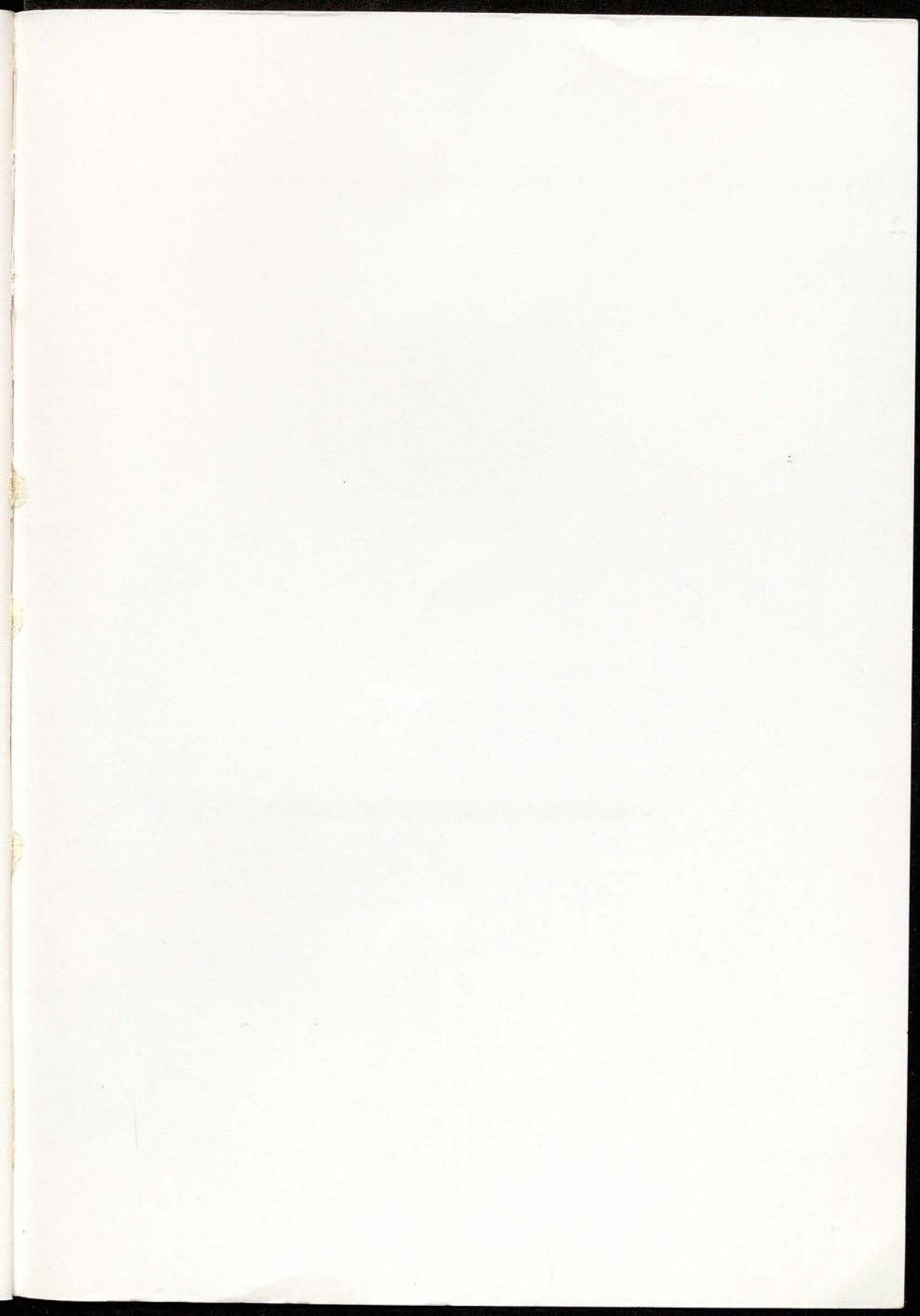
Memòries d'activitats del Grup Català de Sociolingüística presentades a les assemblees de 1989 i 1990. Comunicat del GCS sobre política lingüística. Sociolingüística i pragmàtica (Helena Calsamiglia i Amparo Tuson). Entrevista amb Rafael Lluís Ninyoles (Joan M. Romani). La normalització lingüística a l'ensenyament no universitari de Catalunya (1980-1990) (Ignasi Vila). La predicció de dades lingüístiques censals (Miquel Strubell i Trueta). Les famílies lingüísticament «mixtes» a Catalunya: coexistència i conflicte (Paul O'Donnell). La parla dels immigrants andalusos al barri de Sant Andreu de Barcelona (Melissa G. Moyer). Cap a una anàlisi sociolingüística del País Valencià (Lluís Alpera i Francesc Gimeno). La normalització lingüística a les Illes Balears (Aina Moll). Sessions de seminari (Miquel Strubell i Trueta, Núria Alturo, Teresa Turell, Antoni M. Badia i Margarit, Emili Boix, Francesc Vallverdú, Humbert Boada, Joaquim Torres, Lluís Alpera, Francesc Gimeno, J. J. Smolicz, Aina Moll, E. Bonet, J. Capellades, J. Oliveras, Helena Calsamiglia i Amparo Tuson). Annex: Estatuts del GCS (amb les esmenes de 1990 incorporades).

Volum 10

Memòria d'activitats del Grup Català de Sociolingüística durant l'any 1991. Entrevista a William Labov (Maria Teresa Turrell). Un espai lingüístic desconegut a Catalunya: la comunitat israelita a Barcelona. Arxius orals i enquesta sociolingüística (Martine Berthelot i Gentil Puig). Resistència i reconquesta sociolingüística: aspectes de la normalització del català a la Catalunya autònoma (Henri Boyer). Llengua, ideologia i premsa a Catalunya (David Laitin i Guadalupe Rodríguez). Manifestacions del contacte de llengües en la interlocució (Luci Nussbaum). Percepció de vitalitat etnolingüística i identitat social (Maria Àngels Viladot). La llengua dels infants en el cens lingüístic de 1986 (Jordi Banyeres). Sessions de seminari (G. Erill, J. Farràs, F. Marcos, J. Oliveras, E. Bonet, J. Capellades, Gentil Puig i Moreno, Joaquim Arnau, M. Àngels Viladot, William Mackey).

Volum 11

Memòria d'activitats del Grup Català de Sociolingüística durant l'any 1992. Presentació del GCS a les universitats de Lleida i Castelló de la Plana. Sobre el capgirament de la substitució lingüística. Un suggestiu estudi de Joshua A. Fishman (Francesc Vallverdú). Tres casos amb (més o menys) èxit: l'hebreu modern, el francès al Quebec i el català a Espanya (Joshua A. Fishman). La identitat frisona: desetnificació a Frísia? (Jehannes Ytsma). L'estudi de les normes d'ús des de l'anàlisi crítica del discurs (Joan Puigolar). La definició del problema de la llengua a Catalunya durant l'elaboració del marc normatiu de la política lingüística de la Generalitat (Jordi Argelaguet i Argemí). Les judeollengües: formació, evolució i decadència (Martine Berthelot). Sessions de seminari (Oriol Carbonell, Joan Martí i Castell, Martine Berthelot).

Tres i Quatre
Treballs de sociolingüística catalana 11